

Попис пољопривреде 2023.

ПОЉОПРИВРЕДНА ГАЗДИНСТВА СА СТОЧАРСКОМ ПРОИЗВОДЊОМ У СРБИЈИ СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВА

Проф. др Раде Поповић

ПОПИС
ПОЉОПРИВРЕДЕ 2023.

Београд, 2025.

Попис пољопривреде 2023.

ПОЉОПРИВРЕДНА ГАЗДИНСТВА СА СТОЧАРСКОМ ПРОИЗВОДЊОМ У СРБИЈИ СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВА

Проф. др Раде Поповић

ПОПИС
ПОЉОПРИВРЕДЕ 2023.

Београд, 2025.

Попис пољопривреде 2023.

Пољопривредна газдинства са сточарском производњом у Србији – стање и перспектива

Издаје и штампа: Републички завод за статистику, Београд, Милана Ракића 5

Одговара: Бранко Јосиповић, в. д. директора

Аутор: др Раде Поповић, редовни професор

Лектура: Емилија Бацковић

Израда карата: Милутин Раденковић, Алекса Стевановић

Дизајн корица: Александра Вучићевић

Дизајн и припрема за штампу: Одељење за развој, припрему и визуелизацију статистичких аутпута

Корица: илустрација – [shutterstock.com](https://www.shutterstock.com); фотографија – [pexels.com](https://www.pexels.com)

Ова публикација објављена је уз финансијску помоћ Европске уније. За садржину ове публикације искључиво је одговоран Републички завод за статистику и та садржина нипошто не изражава званичне ставове Европске уније.

© Приликом коришћења података објављених у овој публикацији обавезно је навођење извора.

ПРЕДГОВОР

Републички завод за статистику спровео је Попис пољопривреде од 1. октобра до 15. децембра 2023. године.

Попис пољопривреде представља кључно истраживање за прикупљање међународно упоредивих података о фондовима и структури пољопривредних газдинстава и од виталног је значаја за социоекономске анализе и планирање даљег развоја у области пољопривреде.

Попис је спроведен на око 640.000 јединица посматрања и финансиран је из буџета Републике Србије и из претприступних фондова Европске уније, у оквиру пројекта IPA 2018 (*Instrument for Pre-accession Assistance, 2018*).

С обзиром на то да попис није спроведен на територији АП Косово и Метохија, подаци за овај територијални ниво нису садржани у обухвату података за Републику Србију (укупно).

Прикупљени подаци се односе на земљишни фонд и категорије коришћења пољопривредног земљишта, наводњавање, употребу ђубрива, обраду и одржавање земљишта, број стоке (по врстама и категоријама) и број кошница пчела, испашу стоке, пољопривредну механизацију, радну снагу и друге активности газдинства које доносе приход, тржишну оријентисаност пољопривредне производње и остале податке о газдинству.

Посебна публикација „Пољопривредна газдинства са сточарском производњом у Србији – стање и перспектива“ намењена је широј научној и стручној јавности. У овој публикацији, на основу пописних резултата, дат је свеобухватан приказ података о сточарству, као и допринос подизању свести о тренутној структури сточарства у Републици Србији и његовим очекиваним трендовима. Резултати пописа могу се користити за доношење одговарајућих одлука и мера за развој сточарства у Републици Србији, како на локалном тако и на националном нивоу.

Републички завод за статистику изражава велику захвалност аутору професору др Радету Поповићу због професионалног односа и успешне сарадње са методолошким тимом Завода у току израде ове публикације.

Резултати пописа објављени су у дисеминационој бази на сајту Републичког завода за статистику (stat.gov.rs).

У Београду, 2025.

В. д. директора
Бранко Јосиповић

САДРЖАЈ:

Предговор.....	3
Резиме	7
Summary.....	8
Увод.....	9
1. Значај сточарске производње за пољопривредна газдинства	10
1.1. Вредност производње и уписаност радне снаге на пољопривредним газдинствима са сточарском производњом	11
1.1.1. Просечна уписаност радне снаге на пољопривредним газдинствима	13
1.1.2. Просечна старост радне снаге на пољопривредним газдинствима са линијама сточарске производње	14
1.2. Густина сточарске производње	16
1.3. Учешће сточарства у укупној вредности пољопривредне производње.....	17
2. Значај сточарства у привреди Републике Србије	20
3. Учешће производа и прерађевина сточарске производње у спољној трговини	21
4. Број и структура пољопривредних газдинстава са сточарском производњом.....	23
5. Говедарство	32
6. Свињарство.....	38
7. Живинарство	45
8. Овчарство и козарство.....	50
9. Пчеларство.....	55
10. Закључци.....	58
11. Будућност сточарске производње у Републици Србији	62
Прилог.....	64
Литература:.....	72

РЕЗИМЕ

У Републици Србији, у 2023. години, сточарством се бави 59% од укупног броја газдинстава. Најзначајније гране сточарства су свињарство, говедарство и живинарство, са уделима у укупној вредности сточарске производње од 38,5%, 37,7% и 15,3%, респективно, у 2023. години. У односу на Попис пољопривреде 2012, сточарство је испољило негативан тренд. Број газдинстава са линијама сточарске производње мањи је за 39%, док је укупан број условних грла (УГ) смањен за 26%. Најизразитији пад броја газдинстава догодио се у говедарству (-60%), а највећи пад броја грла у свињарству (-34%). Пад броја УГ и обима сточарске производње довео је до убрзаног раста негативног салда спољне трговине производа и прерађевина главних грана сточарства.

Напуштање сточарске производње последица је неповољне старосне структуре радне снаге, недостатка наследника на газдинству и немогућности остваривања адекватног дохотка, нарочито на малим газдинствима и газдинствима средње величине. Сточарска производња је доминантно заснована на породичним пољопривредним газдинствима. Газдинства регистрована у форми правних лица полако повећавају свој удео у укупном броју грла живине и свиња.

Сточарством се баве газдинства у два производна региона, сличних површина коришћеног пољопривредног земљишта, али различитих карактеристичних структура, капацитета и типова производње. На северу, у равничарском подручју, газдинства са сточарском производњом на располагању имају 41% УГ. Сточарска производња је базирана на специјализованим типовима газдинстава за тов свиња, производњу млека, тов бројлера и производњу житарица, уљарица и протеинског биља. Газдинства у просеку на располагању имају 8,96 УГ и нижу густину сточарске производње, од 0,37 УГ/ха. На југу, у брдско-планинском подручју, газдинства су бројнија и на располагању имају 59% УГ. У структури газдинстава према типу производње, доминантан је тип са диверсификованом производњом, тј. са различитим комбинацијама усева и стоке, а затим следе газдинства специјализована за производњу млека, за узгој мешовите стоке на испаша, специјализована за тов свиња и газдинства са комбинованом производњом ратарства, свиња и живине. Газдинства на југу су у просеку мања, на располагању имају 3,8 УГ, али и већу густину сточарске производње, од 0,55 УГ/ха.

Унапређење стања у сточарству захтева време, инвестиције и ефикасне мере аграрне политике. Највише година за унапређење производње потребно је утрошити у говедарству, мање у свињарству, а релативно најмање у живинарству. Ефикасност мера аграрне политике немогуће је постићи без дугорочне стабилности, затим раста поверења и институционалног праћења статистичких и економских показатеља на свим нивоима ланца вредности сточарских производа и њихових прерађевина.

SUMMARY

In the Republic of Serbia, in 2023, 59% of the total number of holdings were engaged in livestock breeding. The most important branches of livestock breeding relate to pigs, cattle farming and poultry, with shares in the total value of livestock production of 38.5%, 37.7% and 15.3%, respectively, in 2023. Compared to 2012 Agricultural Census, livestock breeding showed a negative trend. The number of farms with livestock production lines decreased by 39%, while the total number of livestock units (LSU) decreased by 26%. The most pronounced decrease in the number of holdings occurred in cattle breeding (-60%), and the largest decrease in the number of heads in pig farming (-34%). The decline in the number of LSU and the volume of livestock production led to an accelerated growth in the negative balance of foreign trade in products and processed products of the main branches of livestock breeding.

The abandonment of livestock production is a consequence of the unfavourable age structure of the workforce, the lack of successors on the holding and the inability to generate adequate income, especially on small and medium-sized holdings. Livestock production is predominantly based on family holdings. Holdings registered in the form of legal entities are slowly increasing their share in the total number of poultry and pigs.

Livestock breeding is carried out by holdings in two production regions, with similar areas of utilized agricultural land, but with different characteristic structures, capacities and types of production. In the north, in the plains, holdings with livestock production have 41% of the available LSU. Livestock production is based on specialized types of holdings for pig fattening, milk production, broiler fattening and the production of cereals, oilseeds and protein crops. Holdings have an average 8.96 LSU and a lower density of livestock production, of 0.37 LSU/ha. In the south, in the hilly and mountainous areas, holdings are more numerous and have 59% of the available LSU. In the structure of holdings by type of production, the type with diversified production is dominant, i.e. with various combinations of crops and livestock, followed by holdings specialized in milk production, mixed livestock breeding, specialized in pig fattening, and holdings with combined crop, pig and poultry production. Holdings in the south are on average smaller, with 3.8 LSU available, but also have a higher livestock production density of 0.55 LSU/ha.

Improving the situation in livestock breeding requires time, investment and effective agricultural policy measures. The most years for improving production need to be spent in cattle breeding, less in pig breeding, and relatively least in poultry breeding. The effectiveness of agricultural policy measures cannot be achieved without long-term stability, then growth of trust and institutional monitoring of statistical and economic indicators at all levels of the value chain of livestock products and the processing products.

УВОД

Попис пољопривреде 2023. године пружио је јединствену прилику да се сагледа структура пољопривредних газдинстава у Републици Србији кроз више димензија: тип производње, економска величина и физичка величина, као и капацитети ресурса на линијама производње. Након два узастопна Пописа пољопривреде, 2012. и 2023. године, створени су услови да се по први пут, на бази података о пописаним газдинствима, идентификују трендови у структури, динамици и ресурсима пољопривредних газдинстава. Главна корист од података из Пописа пољопривреде у Републици Србији, у суштини, лежи у употреби идентификоване динамике за потребе предвиђања будућих промена структуре газдинстава и њихових ресурса.

Сточарством се у Републици Србији бавило 298.994 од укупно 508.325 газдинстава евидентираних у Попису пољопривреде 2023. године. Од тога, на подручју Србија – север било је 67.558 газдинстава, која су на располагању имала 605.594 условна грла стоке (табела 1а, Прилог). На подручју Србија – југ постоји 231.436 газдинстава са линијама сточарске производње и она на располагању имају 887.412 условних грла стоке (табела 2а, Прилог).

Просечна величина газдинстава на подручју Србија – север износи 8,96 условних грла по газдинству. Сточарска производња је базирана на специјализованим типовима газдинстава за: тов свиња, производњу млека, тов бројлера и производњу житарица, уљарица и протеинског биља. Просечна величина газдинстава са сточарском производњом на подручју Србија – југ је 3,83 условна грла по газдинству. У структури газдинстава према типу производње и расположивом броју условних грла доминантан је тип са диверсификованом производњом, тј. различите комбинације усева и стоке. Поред тога, значајан број условних грла налази се на газдинствима: специјализованим за производњу млека, затим за узгој мешовите стоке на испашаи, специјализованим за тов свиња и на газдинствима са комбинованом производњом ратарства, свиња и живине.

Сточарска производња у свим гранама сточарства у Републици Србији доминантно је заснована на породичним газдинствима. Разлике у структури газдинстава постоје на нивоу производних региона: Србија – север, равничарски регион, и Србија – југ, брдско-планински регион. У равничарском подручју преовлађују газдинства нешто већих категорија величине, док је у брдско-планинском региону сточарство базирано на мањим категоријама величине газдинстава. Говедарство, овчарство, козарство и пчеларство, према структури газдинстава, доминантно је засновано на газдинствима мањих и средњих категорија економске величине. Изузетак чине свињарство у региону Србија – север и живинарство у оба региона, где се већина грла узгаја на газдинствима већих категорија економске величине. Још једна специфичност живинарства и свињарства је да газдинства регистрована у форми правних лица полако повећавају свој удео у укупном броју расположивих грла.

Република Србија има релативно уситњенију сточарску производњу у односу на структуре газдинстава у развијеним земљама. Газдинства са мањим капацитетима сточарске производње изложена су у већем обиму производним и тржишним ризицима, имају мањи континуитет, а њихова будућност је неизвеснија. Због тога, разумевање динамике газдинстава и расположивих грла стоке је неопходно да би се мере аграрне политике могле боље дефинисати у циљу успоравања пада сточарске производње на малим газдинствима, коју велика газдинства не успевају истим темпом да надокнаде.

1

ЗНАЧАЈ СТОЧАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ ЗА ПОЉОПРИВРЕДНА ГАЗДИНСТВА

Пољопривредна газдинства су се, историјски посматрано, у не тако далека времена, поред биљне обавезно бавила и сточарском производњом. Сточарство је имало неколико важних функција за пољопривредна газдинства. Узгој стоке је омогућавао пољопривреднику и његовој породици: прехранбену сигурност, вучну снагу, одржавање плодности и структуре пољопривредног земљишта, већи степен упослености женске радне снаге, боље коришћење биомасе и нуспроизвода прехранбене индустрије и домаћинства, пружао је могућност стабилнијег и чешћег остваривања дохотка и штедње, што је водило ка увећању богатства газдинстава. С временом су се неке од тих функција губиле. Механизација радних операција у пољопривреди довела је до укидања потребе за радном стоком. Развој индустрије минералних ђубрива смањио је потребу за стајњаком. Могућност запослења чланова газдинства изван пољопривреде обезбедила је стабилност дохотка и додатно утицала на смањење или потпуну елиминацију сточарства из производне структуре пољопривредних газдинстава. Раст просечне величине газдинства довео је до раста специјализације у пољопривреди и настајања углавном већих газдинстава, фокусираних искључиво на биљну производњу.

Последњих деценија често се говори и о негативним ефектима сточарске производње на животну средину. Најчешће је у бројним дискусијама нападано говедарство, а нарочито производња крављег млека као извор штетних гасова, првенствено метана. Међутим, не треба заборавити да су преживари, како крупни, тако и ситни (овце и козе), врсте домаћих животиња које могу да искористе биљну масу као храну, која је у том облику неупотребљива за човека. Негативан утицај стајњака на животну средину, првенствено у загађењу подземних вода, присутан је само у државама и регионима са високом концентрацијом сточарске производње. У ЕУ, земље са највећом густином сточарске производње, мерено у условним грлима (УГ) по једном хектару коришћеног пољопривредног земљишта, јесу: Холандија (3,4), Малта (3,2) и Белгија (2,7), док Бугарска има свега 0,2 УГ/ха (Eurostat, 2023). Густина сточарске производње у Републици Србији је значајно нижа, чак и од просека земаља ЕУ, при чему се смањила у периоду између два Пописа пољопривреде са 0,59 УГ/ха у 2012. години на 0,46 УГ/ха у 2023. години.

На основу више класификација функција сточарства (FAO, 1996; Herrero, et al. 2013), у данашње функције сточарства на пољопривредним газдинствима у Републици Србији могли би се сврстати: обезбеђивање дохотка, прехранбена сигурност, очување плодности и структуре пољопривредног земљишта, боље управљање производним и ценовним ризицима, заштита од инфлације и незапослености, боље коришћење нуспроизвода прехранбене индустрије, енергетска одрживост итд.

Обезбеђивање дохотка је вероватно главна функција линија сточарске производње за пољопривреднике, без обзира да ли су посредни газдинства специјализована за сточарство или газдинства са мешовитом биљном и сточарском производњом. Пољопривредници који не користе пољопривредно земљиште обезбеђују доходак бавећи се живинарством или свињарством. Чак и нека домаћинства чији чланови имају стално запослење остварују додатни доходак бавећи се сточарством у једном или неколико циклуса производње годишње (најчешће живинарством, свињарством и пчеларством).

Прехрамбена сигурност чланова пољопривредног газдинства је већа уколико се баве сточарском производњом. Биљна производња има сезонски карактер. Житарице, а нарочито воће и поврће у свежем стању, доступни су само у кратким периодима током године. Са друге стране, млеко и месо се производе током целе године, а њихове прерађевине након конзервирања (сушењем, сољењем и димљењем) добијају дужи век употребе. Осим тога, вишкови се могу продати на тржишту и тиме обезбедити додатни доходак породици.

Када се говори о одрживости пољопривредне производње, употреба стајњака има незаменљиву улогу. Као нуспроизвод сточарске производње стајњак садржи значајне количине хранљивих материја за биљну производњу. Његова кључна предност у односу на минерална ђубрива је у томе што додатно побољшава структуру земљишта и повећава му способност задржавања воде. Све то заједно утиче на очување и унапређење плодности земљишта.

Ризици у пољопривредној производњи су порасли последњих неколико деценија. Производни, ценовни и тржишни ризици постају све изазовнији. Мешовита пољопривредна газдинства која комбинују линије биљне и сточарске производње имају више могућности за управљање ризицима, поготово производним и ценовним, који погађају биљну производњу. Сточарство пружа добру заштиту и од дејства инфлације, као и додатно запослење у условима раста незапослености становништва.

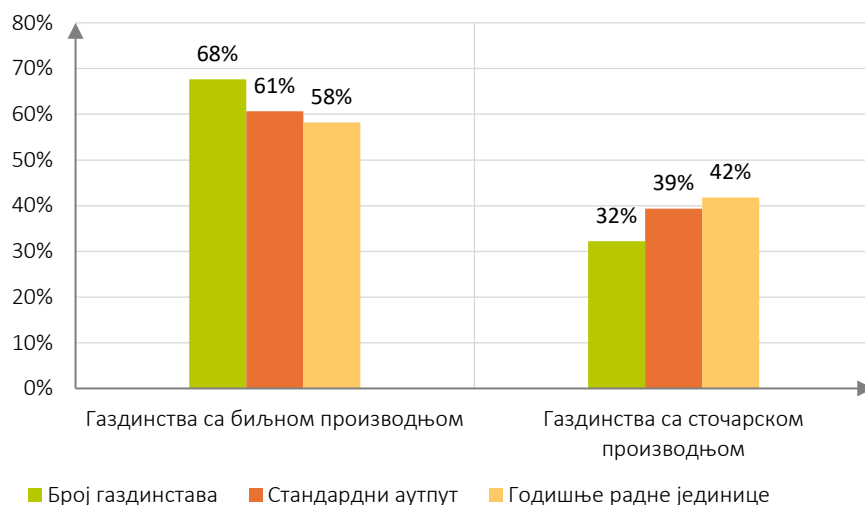
Употреба нуспроизвода биљне производње, прехранбене индустрије, прехранбених отпада из ресторана и домаћинства у исхрани домаћих животиња је економски рационалан и еколошки адекватан избор. Одлагање таквих материја, уколико се не би користиле у сточарству, изазивало би еколошке проблеме.

Сточарство последњих деценија у развијеним земљама, а однедавно и у Републици Србији, добија једну нову функцију, а то је производња енергије. У циљу обезбеђивања енергетске стабилности, пољопривредна газдинства са линијама говедарске производње имају могућност за изградњу биогас електрана. Захваљујући производњи метана у биогас постројењима, ова газдинства су у могућности да производе значајне количине електричне и топлотне енергије. Поред тога, огромне кровне површине на стајама и пратећим објектима одличне су површине за инсталирање соларних панела у циљу производње електричне енергије.

1.1. ВРЕДНОСТ ПРОИЗВОДЊЕ И УПОСЛЕНОСТ РАДНЕ СНАГЕ НА ПОЉОПРИВРЕДНИМ ГАЗДИНСТВИМА СА СТОЧАРСКОМ ПРОИЗВОДЊОМ

Класификација пољопривредних газдинстава према типу производње може се свести на газдинства која су специјализована или доминантно фокусирана на сточарску производњу и она која су оријентисана доминантно на биљну производњу. Првој групи класификације газдинстава према типу производње ЕУ (Type of farming, TF-8) припадају 4 типа: газдинства специјализована за узгој говеда, оваца и коза, газдинства специјализована за узгој свиња и живине, мешовита газдинства са сточарском производњом и мешовита газдинства са биљном и сточарском производњом. У другу групу спадају: газдинства специјализована за ратарство, газдинства специјализована за повртарство, цвећарство и остале хортикултуре, газдинства специјализована за вишегодишње засаде и мешовита газдинства са биљном производњом.

Граф. 1. Вредност производње и упосленост радне снаге према типовима пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2023.

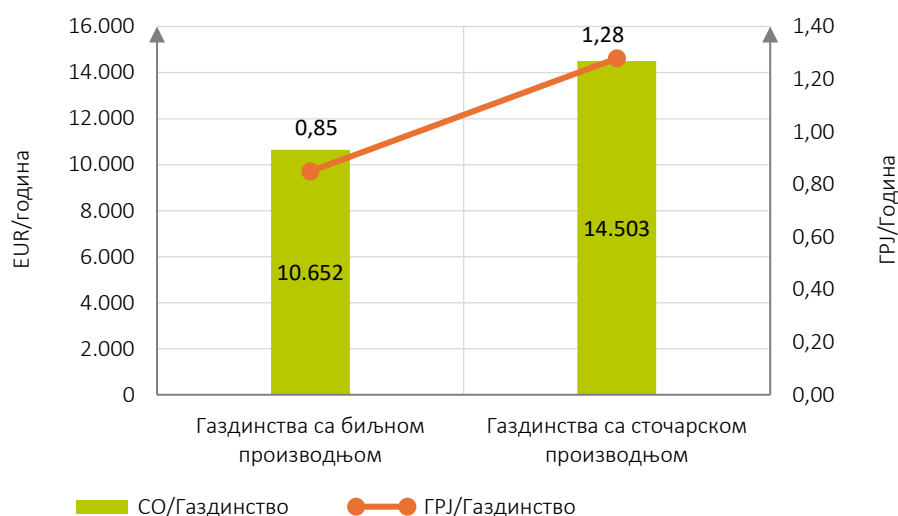
Газдинства која се баве сточарском производњом (граф. 1) генеришу изнадпросечну укупну вредност производње, мерену укупним стандардним аутпутом (СО), и остварују већу укупну упосленост радне снаге, мерену годишњим радним јединицама (ГРЈ), што указује и на већи потенцијал генерисања дохотка на газдинствима са сточарском производњом.

Стандардни аутпут (СО) израчунава се за сваку врсту производње на газдинству, за сваку врсту усева и сталног засада и сваку врсту стоке и представља просечну новчану вредност пољопривредне производње по цени произвођача, која се очекује у 'нормалним' околностима производње. Произвођачка цена искључује директна плаћања (субвенције), порез на додату вредност, порезе на производе, као и трошкове транспорта и пласмана на тржиште. Укупна вредност стандардног аутпута је збир појединачних вредности стандардног аутпута свих пољопривредних производа који се производе на газдинству.

Годишња радна јединица (ГРЈ) јесте јединица мере која представља количину људског рада утрошеног за обављање пољопривредне делатности на сваком газдинству. Ова јединица представља еквивалент рада једне особе, тј. пуно радно време у једној години: осам сати дневно, 225 радних дана. Ова мера количине људског рада често се назива и **условни радник (УР)**, а у пракси најчешће представља збир појединачног доприноса више чланова газдинства у радним сатима утрошеним у пољопривредним радовима током године до укупног фонда од 1.800 радних сати.

Подаци у графикону 2 приказани су према просечном газдинству у сточарској и биљној производњи и потврђују већи економски потенцијал газдинстава са сточарском производњом. Према класификацији TF-8, 163.902 пољопривредна газдинства припадају типовима газдинстава која се доминантно баве сточарском производњом, са укупним капацитетом од 1,3 милиона УГ. У просеку, ова газдинства имала су у 2023. години за 36% већу годишњу вредност производње и упошљавала су 51% више радне снаге у односу на газдинства која су фокусирана већим обимом на биљну производњу.

Граф. 2. Просечан приход и просечна упосленост радне снаге на пољопривредним газдинствима у Републици Србији, 2023.

1.1.1. ПРОСЕЧНА УПОСЛЕНОСТ РАДНЕ СНАГЕ НА ПОЉОПРИВРЕДНИМ ГАЗДИНСТВИМА

Просечна годишња упосленост радне снаге на пољопривредним газдинствима са сточарском производњом далеко је већа у односу на газдинства која су фокусирана на биљну производњу, изузев оних специјализованих за хортикултуре. У периоду између два пописа пољопривреде, на свим типовима газдинстава са сточарском производњом дошло је до раста просечне упослености радне снаге (граф. 3). Газдинства специјализована за узгој говеда, оваца и коза имају највећи ниво просечног ангажовања радне снаге, у износу од 1,53 ГРЈ/газдинству у 2023. години, након повећања од 0,24 ГРЈ/газдинству. Највећи појединачни раст у периоду од 11 година остварила су газдинства специјализована за узгој свиња и живине, у износу од 0,29 ГРЈ/газдинству, достигавши 1,02 ГРЈ/газдинству. Раст просечне упослености радне снаге у оба типа пољопривредних газдинстава настао је доминантно као последица великог пада броја газдинстава са углавном малим капацитетима производње (54% и 74,5% респективно).

Граф. 3. Промене просечне упослености радне снаге према типовима пољопривредних газдинстава у Републици Србији, TF-8, 2012–2023.

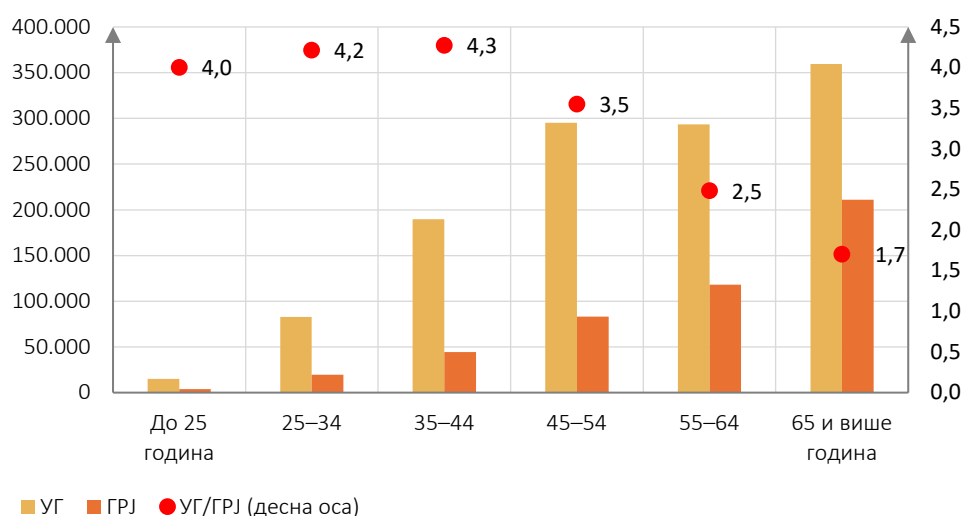

Изнадпросечна упосленост радне снаге постоји и на газдинствима са мешовитом сточарском и на газдинствима са мешовитом биљном и сточарском производњом. Ова два типа пољопривредних газдинстава нису забележила значајнију промену упослености радне снаге у периоду између два пописа због релативно уједначеног пада укупног броја газдинстава и пада укупно ангажоване радне снаге на газдинствима.

1.1.2. ПРОСЕЧНА СТАРОСТ РАДНЕ СНАГЕ НА ПОЉОПРИВРЕДНИМ ГАЗДИНСТВИМА СА ЛИНИЈАМА СТОЧАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ

Неке од кључних варијабли које одређују динамику броја газдинстава јесу старосна структура носилаца газдинстава и постојање наследника (Corsi, et al, 2021; Поповић, 2014). Структура УГ и ГРЈ према категоријама старости носилаца газдинстава са линијама сточарске производње у Републици Србији у 2023. години (граф. 4) није повољна. Највећи број условних грла стоке налази се у власништву најстарије категорије носилаца газдинстава са 65 и више година старости. Ниска ефикасност радне снаге од свега 1,7 УГ/ГРЈ резултат је великог броја газдинстава и релативно малог броја УГ у овој категорији. На преко 226 хиљада газдинстава са линијама сточарске производње, домаћини (носиоци газдинстава) на располагању имају 360 хиљада УГ. Овакав однос наводи на претпоставку да је главна стратегија у овој категорији газдинстава смањење величине стада, што је у складу са природним падом радних способности, услед старења. Следећа по значају је категорија газдинстава са домаћинима старости од 55 до 65 година, којој припада 124 хиљаде газдинстава са 294 хиљаде УГ. Ниска ефикасност од 2,5 УГ/ГРЈ имплицира да газдинства у фази консолидације пословања (фаза пред одлазак у пензију) смањују број грла у стаду и бирају далеко чешће линије биљне производње за план пословања у наредним годинама.

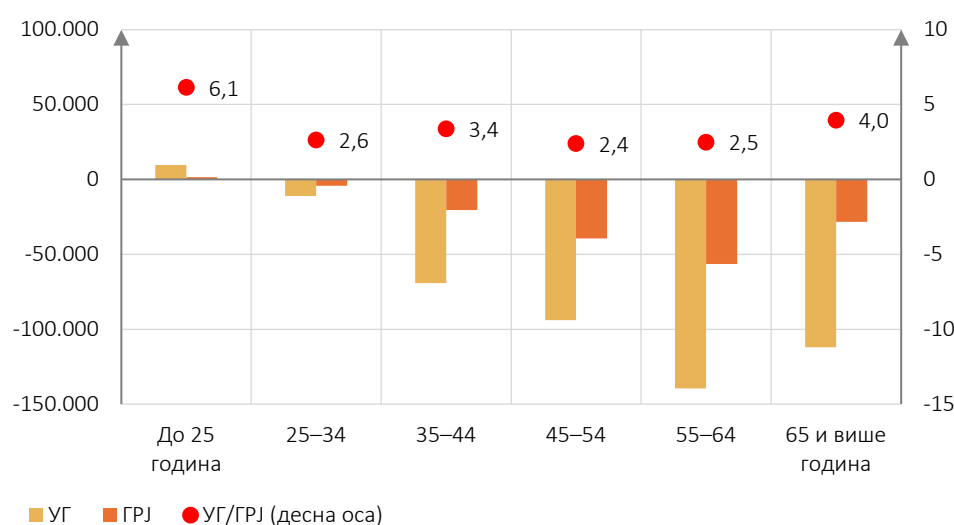
Граф. 4. Број УГ, број ГРЈ на газдинствима са линијама сточарске производње и ефикасност радне снаге, према старости носиоца газдинства, Република Србија, 2023.

Промене које су у периоду од 11 година довеле до актуелне структуре УГ и ГРЈ у 2023. години приказане су у графикону 5. Ефекат промена је био позитиван само код газдинстава са најмлађим домаћинима, до 25 година старости. Број газдинстава са најмлађим носиоцима газдинстава повећан је за додатних 2.832 газдинства и додатних 9.697 УГ, што је резултирало изнадпросечном ефикасношћу радне снаге од 6,1 УГ/ГРЈ. Чињеница је да најмлађи пољопривредници брже уводе у употребу нове радно-штедне технологије у сточарској производњи и више ресурса усмеравају ка мањем броју линија производње.

Код преосталих пет категорија газдинстава са старијим домаћинима укупне промене су биле негативне. Највеће смањење броја УГ и радне снаге, мерене у ГРЈ, остварила су газдинства из категорије 55–64 године старости носилаца газдинстава. Следећа категорија газдинстава, према броју смањених УГ, јесу газдинства са најстаријим домаћинима, са 65 и више година старости, где су из сточарства изашла газдинства са највећим стадима стоке (4 УГ/ГРЈ).

Граф. 5. Промена броја УГ, броја ГРЈ на газдинствима са линијама сточарске производње и ефикасности радне снаге, према старости носиоца газдинства, Република Србија, 2012–2023.

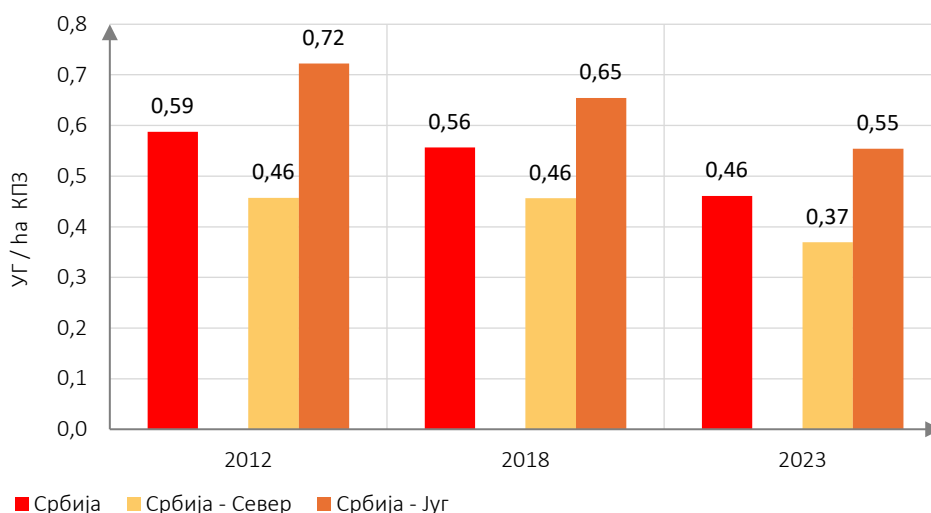
Оно што брине јесте одустајање газдинстава од сточарске производње у млађим категоријама носилаца газдинстава, 25–34, 35–44 и 45–54 године старости, а нарочито у последње две категорије. Чињеница је да су ово категорије газдинстава које се налазе у фази раста пословања, али и да су се за излазак из сточарске производње определила газдинства са нижим нивоима ефикасности радне снаге у односу на просеке у 2023. години.

1.2. ГУСТИНА СТОЧАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ

Посматрано из угла одрживости биљне производње, адекватна густина сточарске производње има незамењиву улогу у очувању плодности и структуре пољопривредног земљишта. При томе, првенствено се мисли на употребу стајњака у циљу очувања и унапређења удела органске материје у структури земљишта. Међутим, превелика густина сточарске производње може имати и негативне ефекте по животну средину. Неки од уочених проблема су: загађивање подземних водотокова, загађење ваздуха, нарушавање разноликости дивље флоре и фауне и сл.

Густина сточарске производње у Републици Србији, мерена укупним бројем условних грла (УГ) по укупном броју хектара коришћеног пољопривредног земљишта (КПЗ), знатно је нижа од просека ЕУ (0,7) и континуирано опада. У периоду између два пописа пољопривреде број УГ је смањен са 2.019.889 на 1.493.007. Просечна густина сточарске производње у Републици Србији (граф. 6) смањена је са 0,59 на 0,46 УГ/ха КПЗ. Регионална разлика између подручја севера и југа постоји и изражена је.

Граф. 6. Број условних грла по хектару коришћеног пољопривредног земљишта у Републици Србији, 2012–2023.

Укупне површине КПЗ су готово уједначене у регионима Србија – север и Србија – југ, на нивоу око 1,7 милиона хектара. Знатно мањи број грла стоке у региону Србија – север има за резултат исподпросечну густину сточарске производње. Поређења ради, просечна густина сточарске производње у ЕУ-27 износи 0,7 УГ/ха и такође опада у већини земаља. Изузетак чине Шпанија, Грчка и Ирска, где се једино десио раст у периоду између два последња пописа пољопривреде (Eurostat, 2024).

Условно ģрло (УГ) јесте стандардна обрачунска јединица којом се број грла различитих врста и категорија стоке своди на упоредиву вредност. За израчунавање условног грла примењују се следећи коефицијенти: говеда мање од 1 године старости – 0,400; говеда 1-2 године старости – 0,700; говеда, мушка грла, 2 године старости или више – 1,000; јунице, 2 године старости или више – 0,800; музне

краве – 1,000; остале краве – 0,800; овце и козе – 0,100; прасад, масе мање од 20 kg – 0,027; свиње, женска прилодна грла, масе 50 kg или више – 0,500; друге свиње – 0,300; бројлери – 0,007; кокошке носиле – 0,014; ћурке – 0,030; патке – 0,010; гуске – 0,020; нојеви – 0,350; остала непоменута живина – 0,001; кунџи, женке за приплод – 0,020.

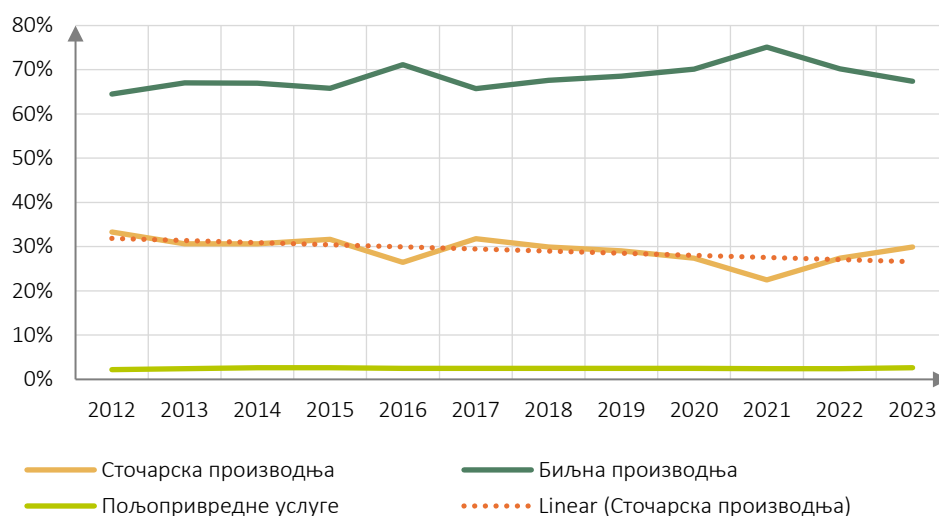
Густина сточарске производње у Републици Србији за сада нема изражене негативне ефекте по животну средину, чак ни на регионалном нивоу. Са друге стране, утицај густине сточарске производње на очување плодности пољопривредног земљишта, као један од главних фактора, постаје упитан у региону Србија – север. Мала густина сточарске производње, са негативним трендом током претходних деценија, није адекватна за одржавање плодности на све већем броју њива. Стајњак, као нуспроизвод сточарства, побољшава структуру пољопривредног земљишта, унапређује садржај активних минералних материја и микробиолошки диверзитет, смањује ерозију тла и омогућује боље задржавање воде у земљишту. Без адекватне, у овом случају веће, густине сточарске производње нема ни дугорочне одрживости плодности у биљној производњи. Поред тога, израженији пад укупног броја УГ у региону Србија – југ такође може довести до негативног ефекта на очување плодности пољопривредног земљишта у наредном периоду.

1.3. УЧЕШЋЕ СТОЧАРСТВА У УКУПНОЈ ВРЕДНОСТИ ПОЉОПРИВРЕДНЕ ПРОИЗВОДЊЕ

Данас се значај сточарства мери углавном посредством обима и вредности сточарске производње. Међутим, улога сточарства има више димензија, попут значаја за рурални развој, одрживост биљне производње путем одрживости плодности пољопривредног земљишта, затим омогућује континуирану упосленост руралне радне снаге, унапређује лепоту руралних пејзажа итд. Тренд укрупњавања поседа у циљу раста пољопривредних газдинстава у биљној производњи који се убрзано дешава нарочито у региону Србија – север, прати раније покренути тренд депопулације руралних средина. Запошљавањем млађег радно активног становништва у урбаним срединама смањује се њихово интересовање за пољопривредну производњу. Наследници пољопривредних газдинстава, уколико остану да живе у руралним срединама, услед недостатка времена због путовања и рада у урбаним срединама, губе могућност и интересовање за бављењем сточарском производњом и најчешће прелазе у категорију мешовитих газдинстава која су фокусирана на ратарство. Они наследници газдинстава који се због посла преселе у урбане средине најчешће се у потпуности престају бавити пољопривредом, а земљиште дају у закуп другим газдинствима или га продају.

У графикону 7 приказана је структура вредности пољопривредне производње, коју чине резултати биљне производње, сточарске производње и вредност пољопривредних услуга, приказане у произвођачким ценама текуће године. У периоду од 12 година, јасно је изражен негативан тренд удела вредности сточарске производње. Главни узрок овог тренда је смањивање укупног броја грла готово свих врста домаћих животиња у Републици Србији. Другим речима, сточарство све мање доприноси укупној вредности пољопривредне производње у земљи. Као последица тога расте удео биљне производње, иако је он у апсолутном износу дугорочно стабилан, јер се одвија на устаљеним површинама коришћеног пољопривредног земљишта. Удео вредности пољопривредних услуга најчешће се креће на годишњем нивоу од 2,5%.

Граф. 7. Динамика удела вредности сточарске и биљне производње у аутпуту пољопривреде у Републици Србији, 2012–2023.

Граф. 8. Структура вредности сточарске производње у Републици Србији, 2023.

У структури вредности сточарске производње (граф. 8) доминирају три гране: говедарство, свињарство и живинарство, са укупним уделом од 91,5%. Говедарство традиционално има највећи појединачни удео у вредности сточарске производње. Међутим, у 2023. години, због изузетног раста цена свих категорија свиња, удео свињарства у вредности сточарске производње је заузео прво место.

У графикону 9 дати су подаци о структури пољопривредних газдинстава према типу производње и њиховим уделима у укупној вредности пољопривредне производње (CO) у 2023. години. Два типа пољопривредних газдинстава специјализованих у сточарској производњи и тип газдинства са мешовитом сточарском производњом имају изнадпропорционални удео у вредности пољопривредне производње. Другим речима, ова газдинства имају веће годишње приходе у односу на друге типове, изузев газдинстава специјализованих за хортикултуру.

Граф. 9. Типови пољопривредних газдинстава у Републици Србији и стандардни аутпут, 2023.

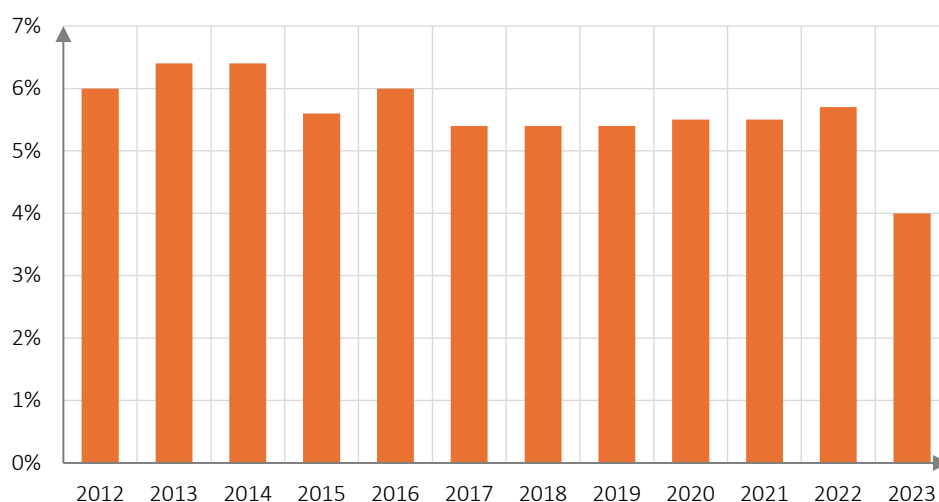

2

ЗНАЧАЈ СТОЧАРСТВА У ПРИВРЕДИ
РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Допринос пољопривреде у Републици Србији у стварању бруто домаћег производа (БДП), мерен учешћем бруто додате вредности, опада током година (граф. 10). Овакав тренд се може посматрати као позитиван сигнал који указује на убрзани развој привреде у Републици Србији. Учешће пољопривреде у БДП-у развијених земаља често је 1–1,5%. У периоду 2015–2022. године допринос пољопривреде у стварању БДП-а се стабилизовао на просечних 5,6%. Због ефеката суше, високих цена инпута и нижих цена производа из биљне производње у 2023. години, допринос пољопривреде у стварању БДП-а опао је на 4%.

Граф. 10. Учешће БДВ-а пољопривреде у БДП-у у Републици Србији, 2012–2023.

Сточарска производња је од 2012. до 2022. године доприносила у просеку са 1,5% у стварању БДП-а, да би удео у 2023. години опао на 1%. Пољопривредна газдинства која се баве сточарском производњом најчешће се баве и биљном производњом, првенствено за производњу сточне хране. Међутим, знатан део производа биљне производње заврши на тржишту, што чини допринос пољопривредних газдинстава са сточарском производњом у стварању БДП-а већим од самог доприноса сточарске производње.

3

УЧЕШЋЕ ПРОИЗВОДА И ПРЕРАЂЕВИНА СТОЧАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ У СПОЉНОЈ ТРГОВИНИ

Резултати спољне трговине ланаца снабдевања производима сточарске производње добар су показатељ ефекта негативних промена у обиму сточарске производње у Републици Србији. У периоду између два пописа пољопривреде, 2012. и 2023. године, вредност увоза живих свиња, говеда и живине, меса од истих врста животиња, прерађевина од меса, изнутрица, масноћа, млека и прерађевина од млека, надмашила је у једном моменту вредност извоза тих производа (табела 1). Од 2017. године Република Србија остварује, у континуитету, негативну вредност нето трговине сточарства. Другим речима, обим сточарске производње у Републици Србији више није довољан да задовољи домаћу тражњу.

Највећи допринос негативној вредности нето спољне трговине сточарства долази из трговине живим свињама, свињским месом, изнутрицама и масноћама. У периоду између два пописа пољопривреде негативна вредност нето трговине ове гране сточарства се готово седам пута увећала. Иако је вредност извоза свињарства била релативно стабилна, са друге стране, вредност увоза се готово учетворостручила, што је довело до изузетно негативног раста нето трговине. У структури увоза највише доминира категорија „месо свињско остало замрзнуто“, што спада у јефтине категорије свињетине.

Табела 1. Вредност нето трговине главних грана сточарства: свињарства, говедарства и живинарства у Републици Србији, 2012–2023. (у хиљадама USD)

Година	Живе свиње, свињско месо и прерађевине, изнутрице и масноће	Жива говеда, говеђе месо и прерађевине, изнутрице, масноће, млеко и прерађевине од млека	Жива живина, живинско месо и прерађевине, изнутрице, масноће, јаја и прерађевине од јаја	Укупно
2012	-27.806,0	61.847,2	-12.721,5	21.319,7
2013	-43.198,1	57.971,3	-15.872,2	-1.099,0
2014	-38.695,7	67.041,2	-16.817,8	11.527,7
2015	-27.235,3	71.903,3	-7.968,9	36.699,1
2016	-35.310,7	52.014,9	-10.251,4	6.452,8
2017	-50.078,8	60.216,2	-17.075,6	-6.938,2
2018	-74.380,2	44.542,3	-15.433,9	-45.271,8
2019	-64.460,7	19.339,8	-15.660,1	-60.781,0
2020	-74.785,8	27.873,1	-23.298,4	-70.211,1
2021	-76.535,5	21.962,8	-29.757,6	-84.330,3
2022	-134.205,2	-68.323,4	-49.656,9	-252.185,5
2023	-184.327,1	-45.324,5	-61.575,7	-291.227,3

Говедарство је имало позитиван допринос нето трговини све до 2022. године. Две групе говедарских производа учествују у спољној трговини. Према обиму и вредности спољне трговине на првом месту је група кравље млеко и прерађевине од млека, а на другом месту група жива говеда, говеђе месо и прерађевине, изнутрице и масноће. Домаћа производња крављег млека постала је, први пут у 2018. години, недовољна да задовољи потребе тржишта млека и млечних производа у Републици Србији. Од тада, у континуитету, увоз расте брже од извоза. Раст негативне вредности нето трговине крављим млеком и млечним прерађевинама је у 2022. години неутралисао ефекте позитивне нето трговине говеђим месом и прерађевинама, доводећи говедарство у позицију нето увозника.

Још једна грана сточарства која у континуитету има негативан биланс спољне трговине јесте живинарство. У спољној трговини живинарство учествује са две категорије производа. Према вредности у извозу и увозу највећи значај имају жива живина, живинско месо и прерађевине, изнутрице и масноће, а затим следе јаја и прерађевине од јаја. Обе категорије имају растућу негативу вредност нето трговине, с тиме да је стопа раста више изражена код категорије јаја и прерађевине од јаја.

Негативан салдо спољне трговине главних грана сточарства достигао је 13,64% од укупне вредности сточарске производње у 2023. години, што је алармантан податак. У ранијем периоду, на пример у 2018. години, негативан салдо спољне трговине главних грана сточарства је учествовао само са 2,58% у укупној вредности сточарске производње.

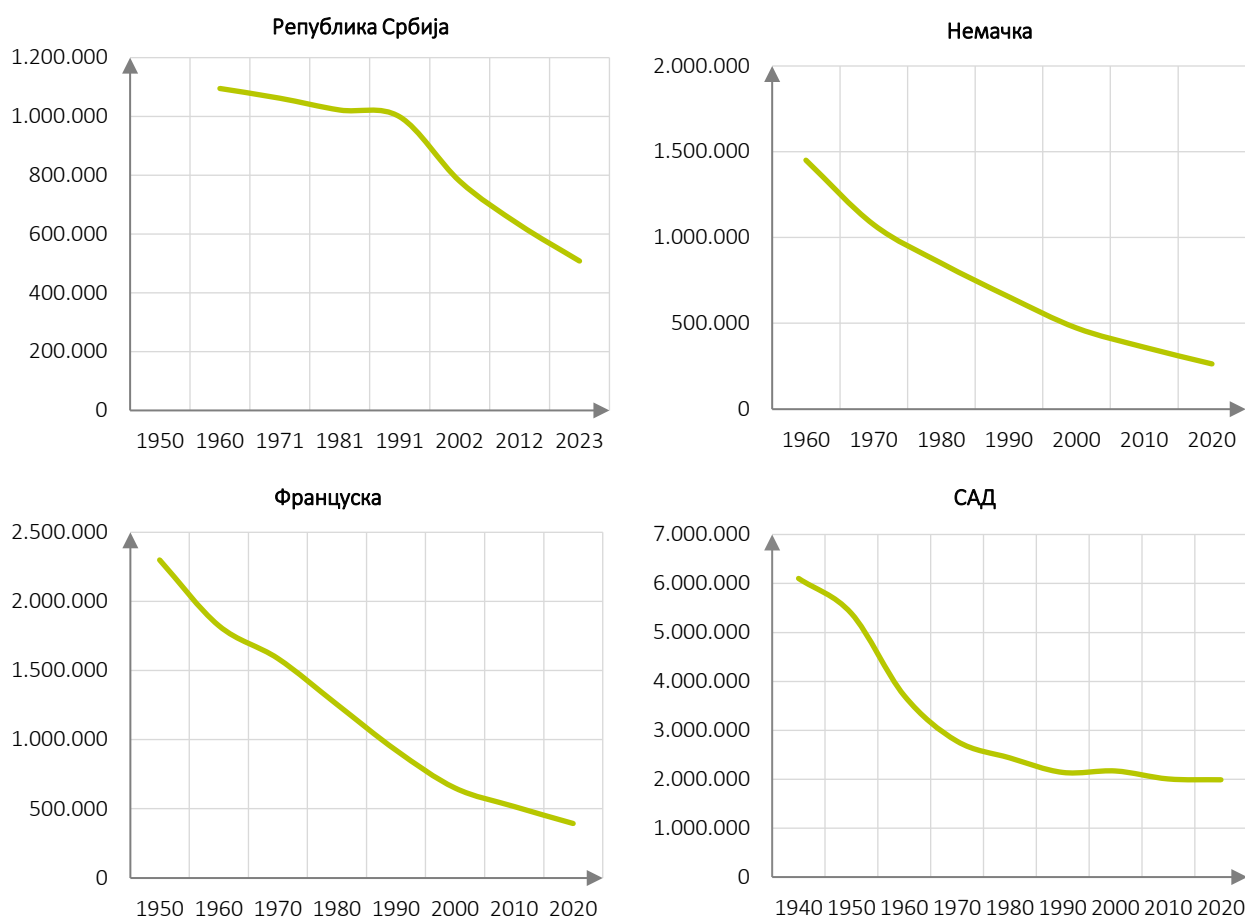
Слаба заштићеност домаћег тржишта када је посреди увоз свињског меса, млека и производа од млека (сира, млека у праху, маслаца и др.) чини домаћу производњу рањивом. Земље Европске уније, као главни спољнотрговински партнер Републике Србије, често своје тржишне вишкове и притисак на домаћим тржиштима релаксирају субвенционисањем извоза одређених количина на тржишта која радо прихватају јефтине производе сточарства, као што је Република Србија. Интереси увозника, могућност веће зараде прерађивача, трговаца и, на крају, уштеда код потрошача са нешто нижим ценама производа сточарства су краткорочни и јасни. Међутим, дугорочно, овакав приступ уништава домаћа пољопривредна газдинства и њихову вољу за инвестицијама у линије сточарске производње.

4

БРОЈ И СТРУКТУРА ПОЉОПРИВРЕДНИХ ГАЗДИНСТАВА СА СТОЧАРСКОМ ПРОИЗВОДЊОМ

Од средине XX века број пољопривредних газдинстава почео је да се смањује, прво у развијеним земљама, а касније и у земљама у транзицији (граф. 11). Практично, од некадашњих 3 или чак 6 газдинстава средином XX века, у развијеним земљама до данас је опстало једно. Негативан тренд у паду броја пољопривредних газдинстава се наставља, па се тако у земљама ЕУ од 2005. до 2020. године број пољопривредних газдинстава смањио за 37%, са 14,4 на 9,1 милион (Eurostat, 2023). Пад укупног броја газдинстава при томе није уједначен међу различитим типовима газдинстава, класификованих према основним линијама производње. Далеко највећи пад забележен је код мешовитих газдинстава, тј. оних која имају већи број линија биљне и сточарске производње, при чему ниједна линија производње није доминантна у смислу да даје две трећине укупних прихода на газдинству. На другом месту се налазе газдинства специјализована за сточарску производњу, а најмањи пад су имала газдинства специјализована за биљну производњу.

Граф. 11. Динамика броја пољопривредних газдинстава у Републици Србији, Немачкој, Француској и САД

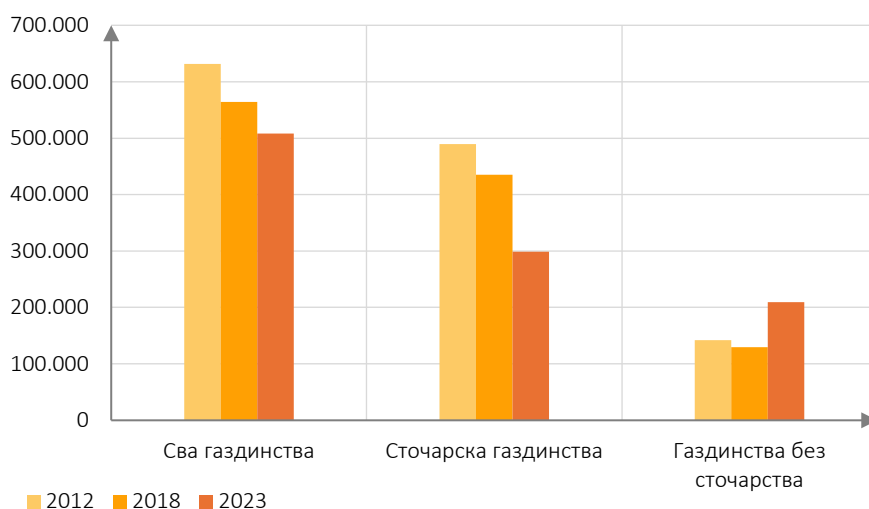

Извор: Републички завод за статистику (РЗС), Eurostat, USDA.

Међу главним разлозима за пад броја пољопривредних газдинстава наводи се непостојање заинтересованих наследника за пољопривредну производњу. Уколико се структура пољопривредних газдинстава посматра према величини газдинстава, тенденција пада броја газдинстава је израженија код малих газдинстава и газдинстава средње величине (Stanton, 1990; Corsi et al, 2021). Оваква тенденција је присутна без обзира да ли се величина газдинства мери економским (годишњи приход, вредност производње и сл.) или физичким (ха, УГ и сл.) јединицама мере.

У Републици Србији, укупан број пољопривредних газдинстава се преполовио од деведесетих година XX века до данас. Овај негативан тренд се десио готово пола века касније у односу на развијене земље. Занимљиво је поменути и динамику промена унутар структуре газдинстава. Смањење броја пољопривредних газдинстава која се баве сточарском производњом далеко је брже од смањења оних која се баве искључиво биљном производњом. Томе доприноси и старење радне снаге на газдинствима без наследника, па старачка газдинства брже одустају од сточарства и још један број година опстају у биљној производњи. Такође, нова пољопривредна газдинства, која спорадично оснивају породице или правна лица, а који се раније нису бавили пољопривредном производњом, далеко чешће се у производној структури опредељују за линије биљне производње него што је то случај са линијама сточарске производње. Изузетак чине пољопривредна газдинства у региону Србија – север која се оснивају за узгој свиња и живине, већих капацитета.

Граф. 12. Динамика пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2012–2023.

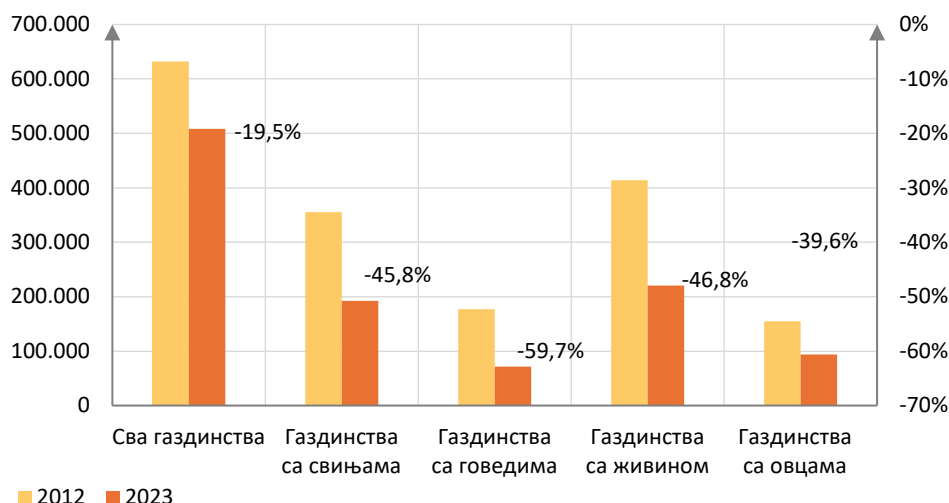

У периоду од 11 година, између два пописа пољопривреде, 2012. и 2023, укупан број пољопривредних газдинстава у Републици Србији је смањен за 19,5% (граф. 12). Структура ове динамике је таква да се број газдинстава која се баве барем једном линијом сточарске производње смањено се за 39%, док је број газдинстава која се не баве ниједном линијом сточарске производње порастао за 47%, са 142.188 на 209.331 газдинство. Овакав однос потврђује претпоставке да највећи пад у броју пољопривредних газдинстава у Републици Србији долази из популације малих и средњих газдинстава са сточарском производњом, а да знатан број таквих пољопривредних газдинстава, након одустајања од сточарске производње, још један низ година опстаје у биљној производњи.

Динамика промена унутар структуре пољопривредних газдинстава која се баве главним линијама сточарске производње – говедарством, свињарством, живинарством и овчарством, у Републици Србији још је негативнија (граф. 13). Уколико се посматра само једна линија сточарске производње

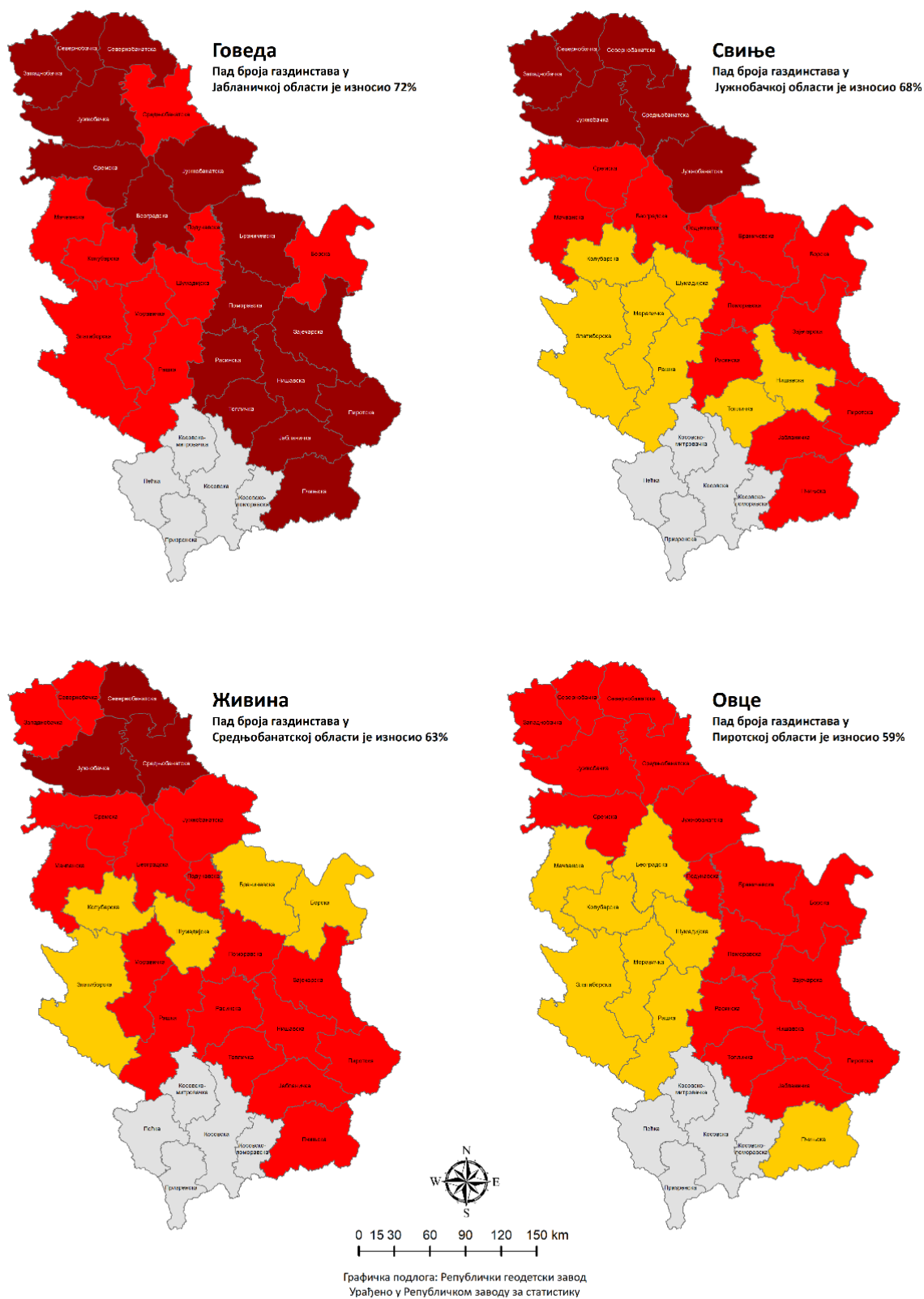
највећи пад у броју пољопривредних газдинстава десио се код газдинстава са говедарском производњом. Готово 60% газдинстава је одустало у периоду између два пописа од узгоја говеда. Нестало је готово свако друго газдинство које се 2012. године бавило узгојем свиња или живине. У истом периоду нешто мањи пад, од 39,6%, забележен је у броју газдинстава која се баве овчарством.

Граф. 13. Пад броја пољопривредних газдинстава са линијама узгоја свиња, говеда, живине и оваца у Републици Србији, 2012–2023.

Промене броја газдинстава са сточарском производњом према областима у Републици Србији (карта 1) указују на општи пад, без обзира да ли се баве узгојем говеда, свиња, живине или оваца. Генерално, може се рећи да је највећи број пољопривредника одустао од сточарске производње у Региону Војводине, Београдском региону и Региону Јужне и Источне Србије.

Карта 1. Пад броја пољопривредних газдинстава са производњом говеда, свиња, живине и оваца по областима Републике Србије, 2012–2023.

-20% до 0%
 -40% до -20%
 -60% до -40%
 -80% до -60%
 Без података

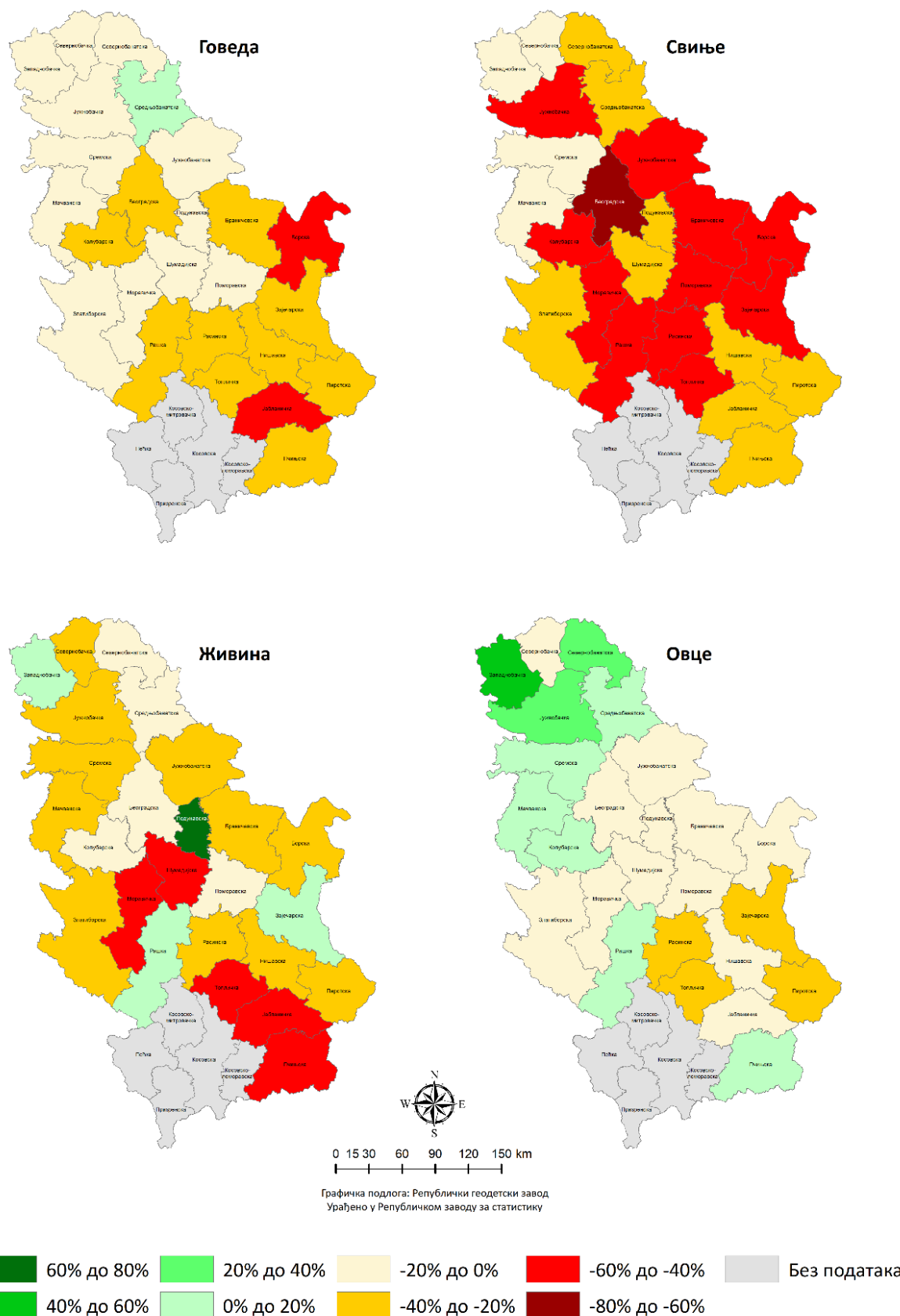
Нешто мањи пад броја газдинстава са сточарском производњом десио се у Региону Шумадије и Западне Србије. При томе, пад броја газдинстава није био уједначен по областима и општинама унутар региона.

Најизразитији пад броја газдинстава десио се у узгоју говеда, где је достигао чак 72% у Јабланичкој области, за 11 година. У Региону Војводине најизразитија промена десио се код газдинстава која се баве узгојем свиња. Огроман пад броја газдинстава са линијама узгоја свиња био је праћен транзицијом са малих капацитета на велике произвођачке капацитете са по више хиљада грла. Највећи пад броја газдинстава која су укинула линију производње свиња, од 68%, десио се у Јужнобачкој области. У узгоју живине, пад броја газдинстава је био израженији у региону Србија – север. Средњобанатска област предњачи по броју газдинстава која су одустала од живинарства и укупан пад износи 63%. Нешто мањи пад броја газдинстава десио се код узгајивача оваца, при чему је највећи пад, од 59%, забележен у Пиротској области.

Податак да је број пољопривредних газдинстава која се баве сточарском производњом у Републици Србији у континуираном паду (граф. 13) не мора бити негативан сам по себи, уколико се укупни капацитети сточарске производње одржавају на истом нивоу или се чак унапређују. Укупан капацитет једне гране сточарске производње чини производ укупног броја грла и њихове продуктивности. На примеру производње крављег млека, то би значило да се укупан капацитет производње може одржавати на истом нивоу чак и када дође до пада броја крава, уколико пољопривредници успевају да унапреде генетски потенцијал и обезбеде раст просечне млечности код преосталих крава. Међутим, у случају значајнијег пада броја грла, када у краћем периоду није могуће у већој мери унапредити продуктивност грла, долази до пада укупног капацитета производње.

Промене броја грла по областима према врстама домаћих животиња, у периоду 2012–2023, приказане у карти 2, указују на доминантан пад броја грла код свих главних врста домаћих животиња. Најизразитији пад броја грла, од 34%, десио се у свињарству и забележен је у свим областима Републике Србије. Производњом свиња у Републици Србији бавило се 38% пољопривредних газдинстава у 2023. години. Укупан број свих категорија свиња био је равномерно заступљен између региона Србија – север и Србија – југ. Ипак, пад броја грла свиња у Републици Србији је био нешто израженији у региону Србија – југ, у обиму од 36%. Уз податак о томе да је пад броја газдинстава која се баве узгајањем свиња био мање изражен у овом региону (40%), може се закључити да је, поред пољопривредника који су одустали од производње свиња, значајан број пољопривредника смањео капацитете своје производње. У региону Србија – север, где је од производње свиња одустало 60% пољопривредника у периоду између два пописа пољопривреде, укупан број свиња је смањен у обиму од 31%, што је мање од региона Србија – југ. Практично, на северу су мали произвођачи махом одустали од узгоја свиња, док су произвођачи са већим капацитетом увећали број грла, а биле су присутне и нове инвестиције.

Карта 2. Промена броја грла говеда, свиња, живине и оваца на пољопривредним газдинствима по областима Републике Србије, 2012–2023.

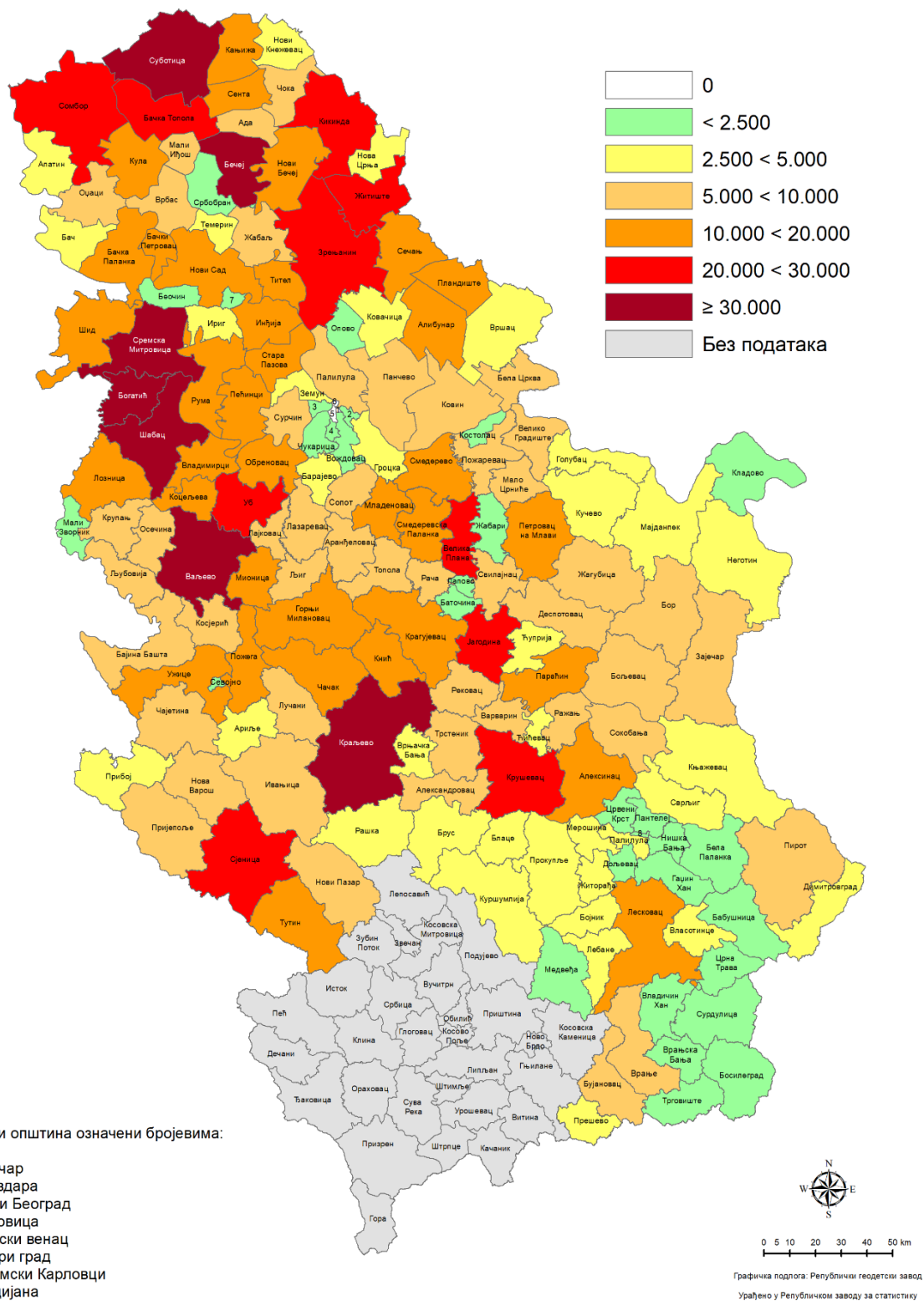
Говедарство је у истом периоду забележило пад броја грла од 20%, при чему је пад био израженији у региону Србија – југ (24%), који чини главни производни регион са готово 2/3 свих грла говеда. Тек свако седмо пољопривредно газдинство у Републици Србији бавило се говедарством у 2023. години. У свим областима је забележен пад броја грла, изузев у Средњобанатској области, где је забележен раст броја грла стоке од 12%, чиме се ова област позиционирала на прво место по броју грла говеда у региону Србија – север.

Живинарством се бави скоро свако друго пољопривредно газдинство у Републици Србији, а производња је равномерно распоређена између северног и јужног региона. Укупан број грла у живинарству смањен је за 19%. Пад броја грла живине, као и пад број газдинстава која се баве живинарством, био је релативно уједначен између региона. Значајнији раст броја грла између два пописа пољопривреде евидентан је само у две области: Подунавској (72%) и Западнобачкој (13%). Новина је, такође, да компанија Перутнина Птуј, која од 2019. године послује у оквиру МХП Групе из Украјине, инвестира у примарну производњу живине и прераду живинског меса. У периоду 2021–2025. године гради се укупно 7 фарми, појединачног капацитета 315.000 товних пилића у једном турнусу. Укупна очекивана годишња производња је на нивоу од 13 милиона товних пилића (Перутнина Птуј, 2024). С обзиром да се све нове фарме подижу на подручју Севернобачке области, то ће утицати да ова област преузме лидерску позицију у живинарској производњи.

Овчарство је једина грана сточарства у Републици Србији где су капацитети производње очувани готово на истом нивоу, уз минимални пад, од -1,9%. Узгојем оваца се бави 18,4% пољопривредних газдинстава. Главни производни регион је Србија – југ, где се узгаја 77% грла оваца. Генерално посматрано, у региону Србија – север забележен је пораст броја грла оваца од 10%, док је у региону Србија – југ у периоду између два пописа пољопривреде остварен пад од -5% грла оваца.

Да би се приказала равномерност дистрибуције сточарске производње по општинама у Републици Србији, потребно је да се број свих врста и категорија узгајане стоке сведе на условно грло. Подаци приказани у карти 3 упућују на закључак да је сточарска производња неравномерно заступљена, како по општинама, тако и по регионима. Већина сточарске производње је лоцирана на пољопривредним газдинствима у општинама Региона Шумадије и Западне Србије (41,8%) и на северу у Региону Војводине (36,3%). Далеко мање грла стоке се узгаја у општинама Региона Источне и Јужне Србије (17,7%) и Београдског региона (4,2%). Међу десет општина са највећим бројем УГ у 2023. години спадају: Богатић, Суботица, Шабац, Сремска Митровица, Ваљево, Бечеј, Краљево, Бачка Топола, Сомбор и Сјеница. Готово једна четвртина (23,7%) свих условних грла у Републици Србији се узгаја у овим општинама.

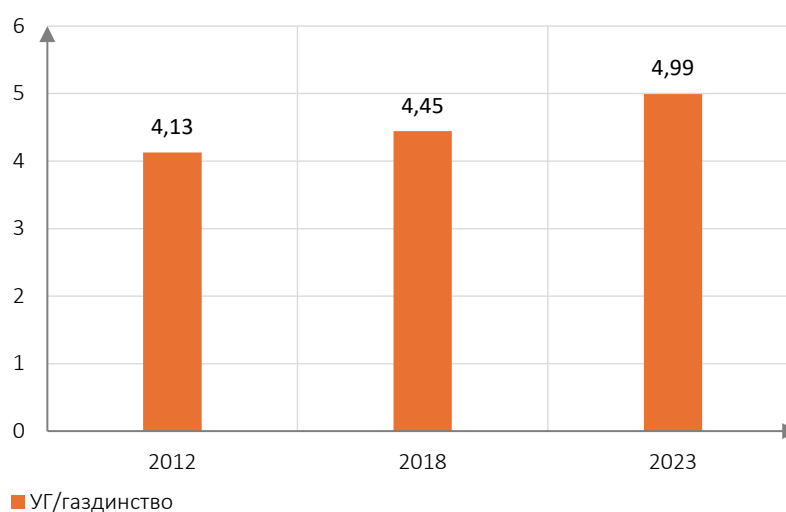
Карта 3. Број условних грла по општинама у Републици Србији, 2023.

Општине са највећом густином УГ по хектару КПЗ су: Богатић (1,95), Мионица (1,17), Ћићевац (1,10), Велика Плана (1,02), Јагодина (1,02) и Тутин (1,01). Са друге стране, општине са најмањом густином сточарске производње по хектару КПЗ су из Региона Војводине: Србобран (0,08), Сремски Карловци (0,09), Вршац (0,10), Бач (0,11) и Ковачица (0,11).

Укупан број условних грла у Републици Србији смањен је са 2,02 на 1,49 милиона у периоду 2012–2023. године. Због великог пада броја газдинстава са сточарском производњом, од 38,9%, и пада броја УГ за 26%, просечни капацитети сточарске производње су порасли са 4,13 на 4,99 УГ/газдинству (граф. 14). Просечан број УГ/газдинству је порастао искључиво као последица мањег смањења броја УГ у односу на пад укупног броја сточарских пољопривредних газдинстава.

Граф. 14. Динамика просечног броја УГ на газдинствима у Републици Србији, 2012–2023.

Увођењем нових технологија производње у сточарство унапређена је, у извесном обиму, продуктивност сточарске производње у виду: раста просечне млечности, унапређења конверзије сточне хране, смањења стопе угинућа у тову, унапређења производње подмлатка по једном репродуктивном грлу и сл. Такође, гашење линија сточарске производње на доминантно малим и ниско ефикасним пољопривредним газдинствима посредно је утицало на раст просечне продуктивности. Међутим, чињеница је да раст продуктивности грла на газдинствима са растућим просечним капацитетима производње још не може да надомести негативне ефекте пада укупног броја грла на пољопривредним газдинствима. То свакако потврђују и резултати спољне трговине, с обзиром да из године у годину постајемо све већи нето увозници меса и производа сточарства.

5

ГОВЕДАРСТВО

Говедарство је у периоду између два пописа пољопривреде доприносило у просеку са 39,9% укупној вредности сточарске производње. Од тога, вредност произведеног крављег млека је чинила 21,8%, а узгојена грла различитих категорија говеда 18,1%. У укупној вредности производње пољопривредних добара и услуга говедарство је учествовало у просеку са 11,4% у истом периоду. Традиционално, говедарство је одувек било главна грана сточарске производње у Републици Србији. Међутим, по први пут у 2023. години тај примат је преузело свињарство, мерено у вредности производње.

У периоду између два последња пописа пољопривреде, газдинстава која су се бавила говедарством забележила су далеко највећи пад укупног броја газдинстава. Шест од 10 пољопривредника који су се 2012. године бавили говедарством одустало је од те гране производње. Данас се тек свако седмо пољопривредно газдинство у Републици Србији бави говедарском производњом. Гашење старачких пољопривредних газдинстава и напуштање говедарства од значајног броја пољопривредних газдинстава са мешовитом производњом довело је до пада укупног броја грла говеда за 20,1%. На укупно 71.399 пољопривредних газдинстава узгајано је 725.408 говеда у 2023. години.

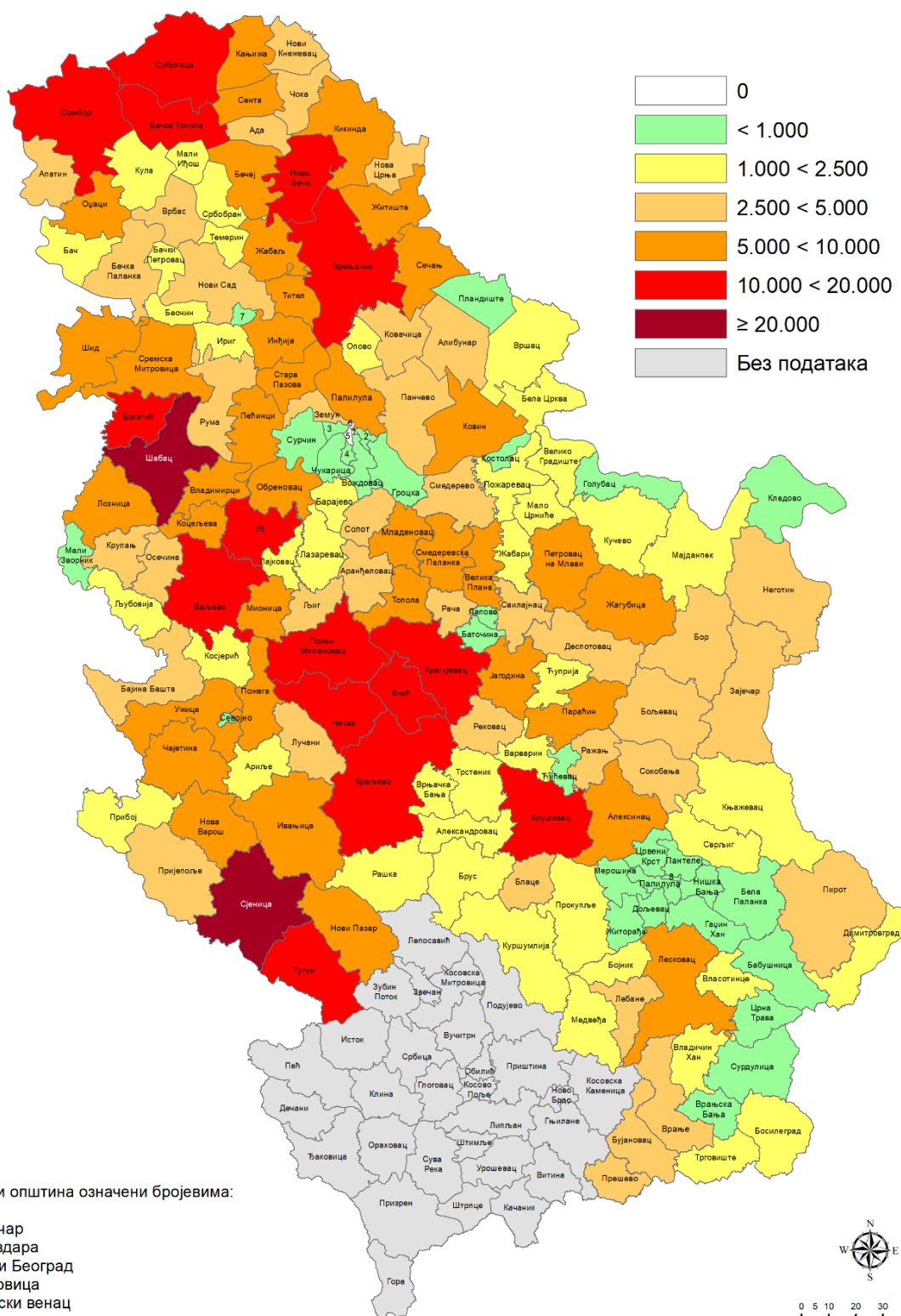
Најважнији региони за говедарство су Регион Шумадије и Западне Србије, са 45%, и Регион Војводине, са 32% грла говеда. Регион Јужне и Источне Србије, са 18%, и Београдски регион, са 5% удела у укупном броју грла говеда, имају мањи значај у говедарској производњи у Републици Србији. То су уједно и региони где је најбрже смањен број грла говеда у периоду између два пописа, у обиму од 31% и 35% респективно.

Узгој говеда се обавља у највећем обиму на породичним пољопривредним газдинствима, која имају 92,34% удела у укупном броју говеда, са просечном величином стада од 9,4 говеда. На пољопривредним газдинствима у власништву правних лица узгаја се 7,55% грла говеда, уз просечну величину стада од 464 грла. Предузетници поседују 0,11% грла говеда, са просечном величином стада од 56 грла.

Просечни капацитети говедарске производње су удвостручени у периоду од 2012. до 2023. године, са 5,1 на 10,2 грла по пољопривредном газдинству. То је уједно и највећи раст просечних капацитета сточарске производње. Стада су у 2023. години била у просеку већа на северу Србије, где има 24,9 грла по газдинству, у односу на југ, где се у просеку гаји 7,6 грла.

У десет општина са највећим бројем грла говеда спадају: Сјеница, Шабац, Краљево, Суботица, Богатић, Зрењанин, Ваљево, Сомбор, Уб и Тутин (карта 4), где се гаји готово четвртина свих говеда у Републици Србији (24,1%).

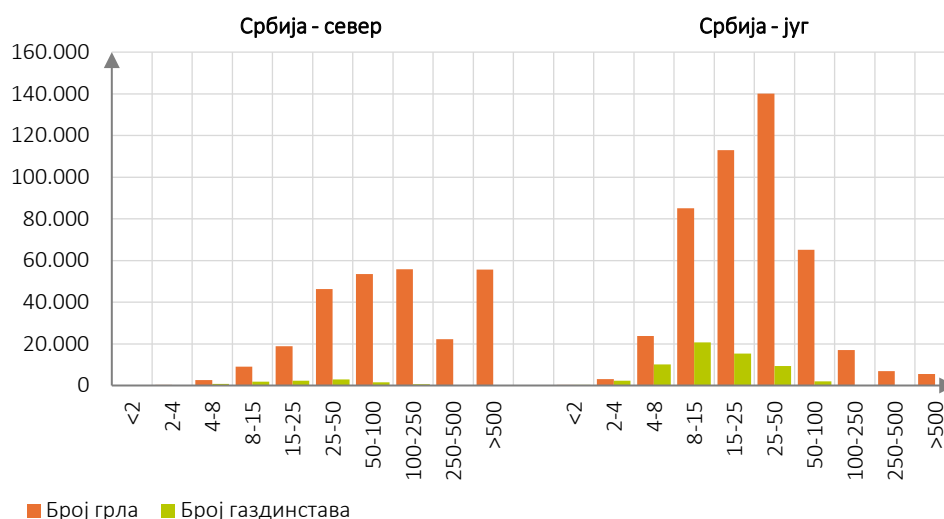
Карта 4. Број грла говеда по општинама у Републици Србији, 2023.

Просечна густина говедарске производње је на ниском нивоу и износи свега 0,22 грла по хектару КПЗ у Републици Србији, при чему знатно варира, од 0,15 у Региону Војводине до 0,34 у Региону Шумадије и Западне Србије. Општине које се издвајају са највишом густином грла говеда по хектару КПЗ су: Тутин (0,87), Сјеница (0,65), Тител (0,56), Богатић (0,55), Кнић (0,54) и Краљево (0,52). Остале општине имају гуштину говеда нижу од 0,5 грла по хектару КПЗ.

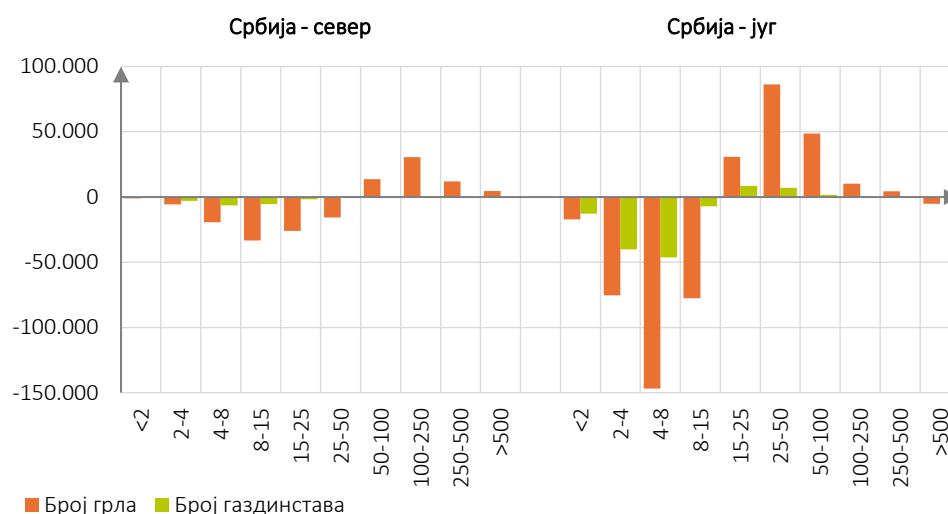
Некада су пољопривредна газдинства која су се бавила говедарством најчешће припадала категоријама мале економске величине, до 8.000 евра. Данас таква газдинства готово да и не постоје у региону Србија – север, а у мањем обиму евидентирана су у региону Србија – југ (граф. 15). Најзначајније категорије газдинстава у главном производном региону Србија – југ јесу газдинства економске величине од 8.000 до 100.000 евра СО. Овим категоријама припада 78% свих газдинстава која се баве говедарством у региону и на располагању имају 88% грла говеда. У региону Србија – север говедарством се у највећем обиму баве газдинства веће економске величине, и то из категорија од 25.000 па до преко 3 милиона евра СО, а њима припада 51% газдинстава и 88% грла говеда.

Граф. 15. Дистрибуција грла говеда и газдинстава на којима се узгајају према категоријама економске величине пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2023. (у '000 евра СО)

У графикону 16 приказане су промене које су довеле до овакве дистрибуције капацитета у говедарству, према категоријама економске величине газдинстава. Паду укупног броја газдинстава допринела су највише мала газдинства из региона Србија – југ, и то категорије економске величине мање од 15.000 евра. Излазак ових газдинстава из говедарства је био главни извор укупног пада броја грла говеда и броја газдинстава у Републици Србији. Позитивне промене у говедарству донела су газдинства из категорија веће економске величине, и то: на југу газдинства већа од 15.000 евра, а на северу газдинства већа од 50.000 евра СО.

Граф. 16. Промена броја грла говеда и газдинстава у Републици Србији према класама економске величине, 2012–2023. (у '000 евра CO)

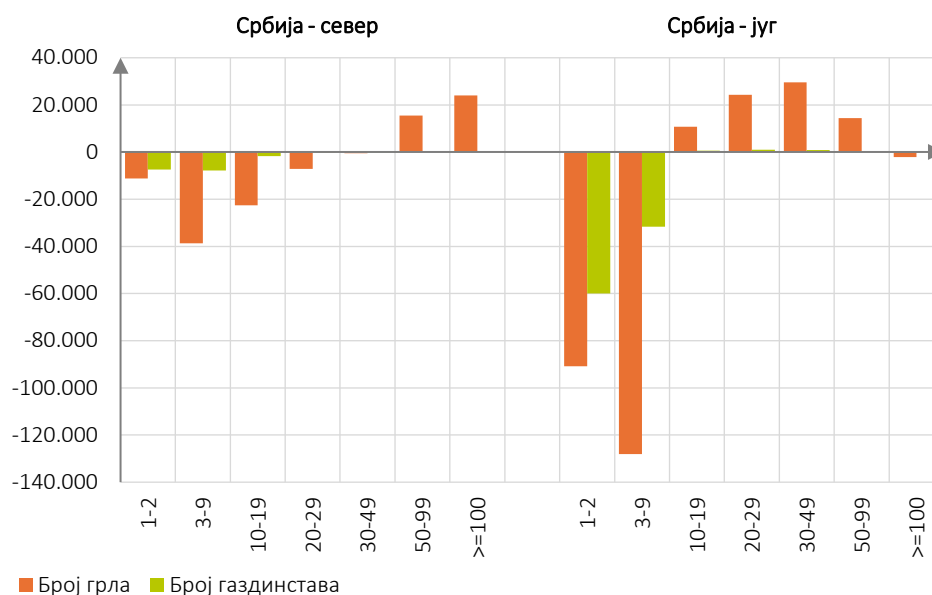

Када се посматрају идентичне промене у говедарству према величини стада говеда (граф. 17), долази се до истих закључака. Највећи пад броја грла говеда и газдинстава која се баве говедарством десио се у региону Србија – југ, у категоријама газдинстава са 1-2 и 3–9 грла говеда. На северу Србије, све категорије газдинстава које су имале у поседу мање од 50 грла говеда допринеле су паду броја грла говеда. Овакав, изразити пад је у мањој мери неутрализован растом у категоријама газдинстава са већим основним стадима. Раст капацитета су остварила газдинства у региону Србија – југ са 10 и више грла у стаду, а у региону Србија – север расту су допринела једино газдинства са 50 и више грла у стаду.

Највеће стадо говеда у 2023. години имала је Ал Дахра Србија д.о.о у општини Палилула. Свега 11 година раније, на истом месту ПКБ корпорација, коју је Ал Дахра Србија д.о.о. купила 2018. године, имала је у власништву више него двоструки број грла говеда.

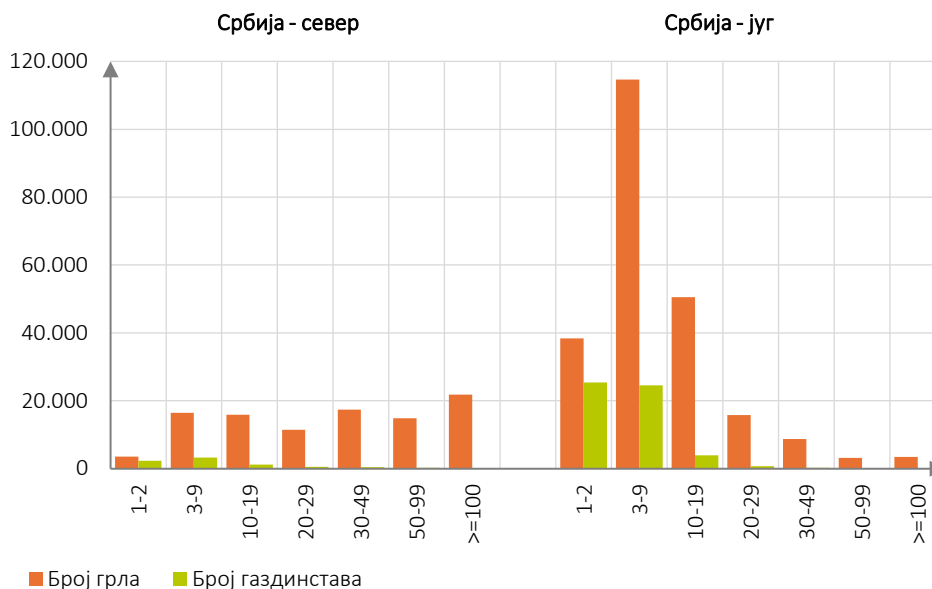
Економски неповољни услови пословања за сточарска пољопривредна газдинства, током 2021. и 2022. године, због изузетно високих цена сточне хране и блажег раста цена свих категорија говеда и крављег млека, довели су до знатног смањења капацитета говедарске производње, нарочито код газдинстава у форми правних лица, којима је профит основни и најчешће једини циљ пословања. Породична пољопривредна газдинства са више од 10 грла говеда на југу и са више од 50 грла на северу увећала су укупне капацитете производње, што указује на већи степен отпорности у отежаним економским условима услед раста трошкова пословања у односу на газдинства која послују у форми правних лица. Пољопривредна газдинства у форми правних лица су у готово свим категоријама величине стада остварила пад, како броја газдинстава, тако и броја грла говеда у периоду 2012–2023. године.

Граф. 17. Промена броја грла и газдинстава према величини стада говеда у Републици Србији, 2012–2023.

Музне краве су најзначајнија категорија говедарске производње. Сваки нагли пад у броју грла крава захтева дуги низ година повратка на претходно бројно стање. На то утиче првенствено одлука пољопривредника да повећа основно стадо, затим дужина циклуса репродукције, цене сточне хране, цене млека и бројни други фактори.

Граф. 18. Дистрибуција грла и газдинстава према категоријама величине стада музних крава у Републици Србији, 2023.

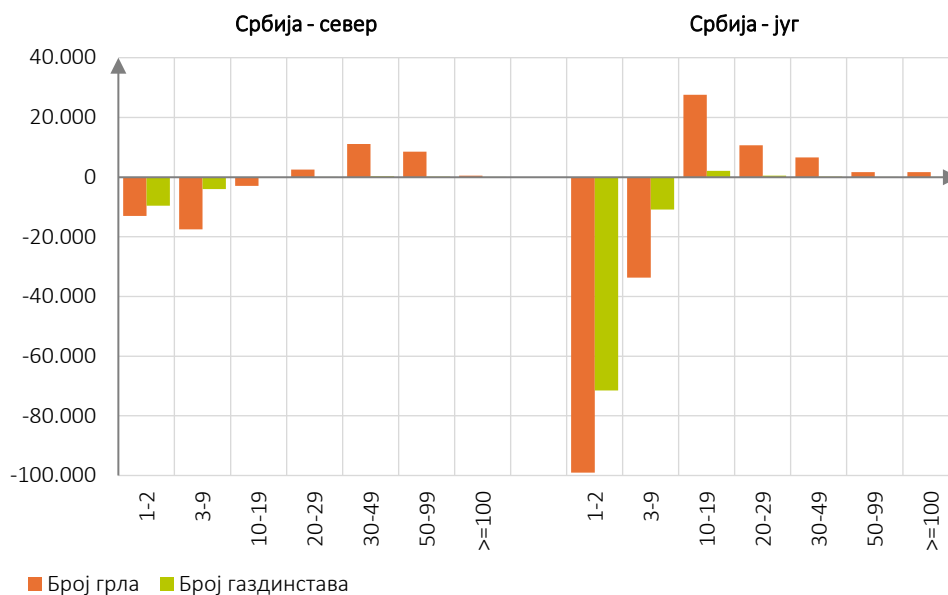

Производња млека у Републици Србији је опала између два последња пописа пољопривреде као последица пада броја крава од 22%, при чему раст просечне млечности код грла у производњи није успео да надокнади у потпуности тај губитак. Главне категорије газдинстава у производњи млека јесу мала газдинства са величином стада до 19 грла у мужи (граф. 18). Ову групу чини 96,4% свих

газдинстава која се баве производњом крављег млека и у власништву имају 71,2% крава. Главни производни регион је Србија – југ, где преовлађују газдинства малих капацитета, са просечном величином музног стада од 4,27 крава. Стада са 30 и више грла у мужи преовлађују у региону Србија – север, где 9,7% газдинстава има у власништву 53,3% музних крава. Регион Војводине се издваја по највишој просечној величини музног стада од 14,2 краве.

Динамика броја крава и газдинстава према категоријама величине музног стада, приказана у графикону 19, у периоду 2011–2023. године, указује на значајнији пад, како броја крава, тако и броја газдинстава. Целокупно смањење у оба региона дошло је од стране газдинстава са најмањим категоријама величине музног стада. Регион Србија – југ имао је највећи пад, који су забележиле само две категорије газдинстава, и то: са 1–2 и са 3–9 крава. У региону Србија – север пад укупног броја газдинстава и броја крава забележила су газдинства са музним стадом до 20 крава. Газдинства са већим стадима допринела су расту укупног броја грла и укупног броја газдинстава. Овакав темпо промена води ка томе да ће ускоро газдинства са 1 и 2 грла у мужи нестати са ових простора, а слична судбина захватиће затим и газдинства са 3–9 грла. Томе су знатно допринеле мере аграрне политике које су биле усмерене према категоријама газдинстава са нешто већим основним стадом, као и дуалне цене, које су често биле и за 50% ниже од цена које су исплаћиване већим газдинствима, која су могла да испуне стандарде о квалитету млека.

Граф. 19. Промена броја грла и газдинстава према величини стада музних крава у Републици Србији, 2012–2023.

Производња млека у Републици Србији је била релативно стабилна до 2020. године, од када бележи све слабије резултате. Пад производње у 2023. години је достигао готово 10% од просека из периода 2010–2020. године. Док производња опада, са друге стране, потрошња млека по глави становника у Републици Србији расте, као резултат вишег животног стандарда у урбаним срединама. То показује и растући увоз маслаца, тврдих сирева и свих других категорија сирева, за којима је раније постојала занемарљива тражња. Република Србија је остваривала позитивне резултате нето спољне трговине млеком и прерађевинама од млека до 2018. године, од када постиже растуће негативне резултате, који су кулминирали 2022. године у износу од 103,4 милијарде US долара.

Највеће стадо музних крава имала је компанија Ал Дахра Србија у општини Палилула у 2023. години. На истим локацијама млечних фарми ово пољопривредно газдинство је 2012. године имало на располагању чак 61% већи број музних грла.

6

СВИЊАРСТВО

Производња свиња је главна грана сточарске производње, када је посреди производња и потрошња меса у Републици Србији. Вредност производње свиња у периоду између два последња пописа пољопривреде износила је у просеку 35,7% у укупној вредности сточарске производње и заузима друго место, одмах иза вредности производње говеда. Удео вредности производње свиња у укупној вредности сточарске производње је у 2023. години достигао 38,5%, што је највећи појединачни удео свих грана сточарства. Просечни допринос свињарства у укупној вредности производње пољопривредних добара и услуга износио је 10,2%, током последњих 11 година.

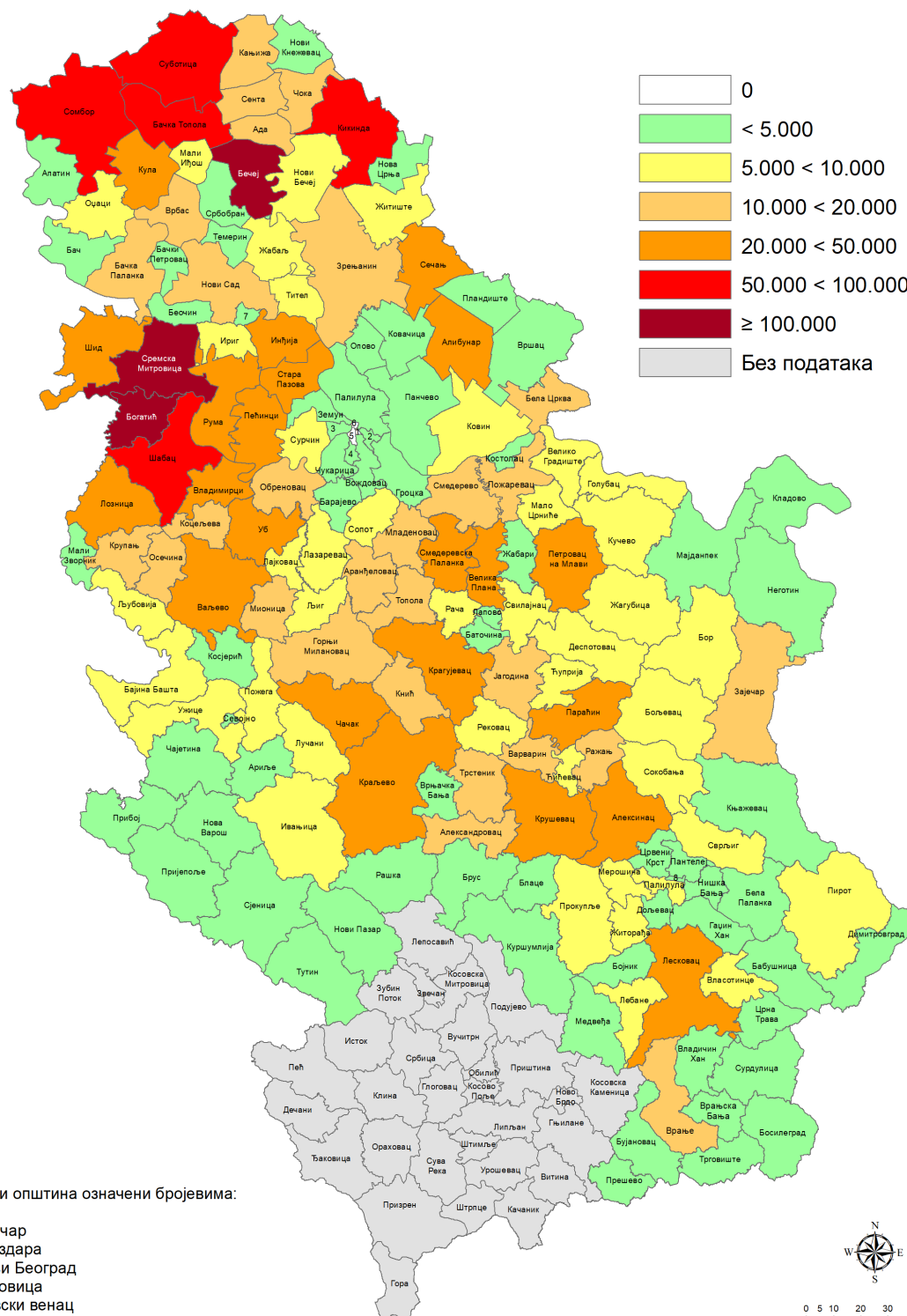
У Републици Србији се у 2023. години узгојем свиња бавило 192.441 пољопривредно газдинство, са капацитетом од 2.263.705 грла свих категорија свиња. Када се упореди ситуација са претходним Пописом пољопривреде (из 2012. године), свињарством је престао да се бави скоро сваки други пољопривредник (45,8%), а број грла је смањен за једну трећину.

Узгој свиња у савременим условима пружа пољопривредницима прилику за већи степен специјализације. Развој индустрије сточне хране омогућује снабдевање газдинстава комплетним смешама лабораторијски контролисаног квалитета сточне хране. Тиме је отворен простор за нове инвеститоре, који могу да се и без коришћења пољопривредног земљишта успешно баве узгојем свиња, служећи се предностима економије обима и нових технологија, са вишим нивоима ефикасности производње. Последњим Пописом пољопривреде забележене су бројне инвестиције у општинама где је и поред знатног пада броја газдинстава унапређено бројно стање грла свиња. Такви примери су евидентни у општинама: Инђија, Бечеј, Кула, Суботица, Алибунар и Сечањ.

Најважнији региони за узгој свиња су Регион Војводине, са 45,5%, и Регион Шумадије и Западне Србије, са 34,5% удела у укупном броју свиња у земљи. Регион Јужне и Источне Србије и Београдски регион имају мањи значај, са уделима од 16,5% и 3,5% респективно.

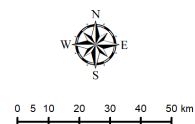
Породична пољопривредна газдинства су главни носилац узгоја свиња у Републици Србији. Удео броја свиња породичних пољопривредних газдинстава у укупном броју свиња у Републици Србији у периоду између два пописа опао је са 80,1% на 75,9%, а просечна величина крда свиња је порасла са 7,7 на 8,9 грла. Газдинства у форми правних лица повећала су свој удео у укупном броју грла свиња са 19,9% на 23,9%, а величину крда свиња са 3.586 на 4.359 грла. Предузетници учествују са 0,2% у укупном броју грла свиња и имају крда просечне величине од 257 грла.

Карта 5. Број грла свиња по општинама у Републици Србији, 2023.

Називи општина означени бројевима:

1. Врачар
2. Звездара
3. Нови Београд
4. Раковица
5. Савски венац
6. Стари град
7. Сремски Карловци
8. Медијана

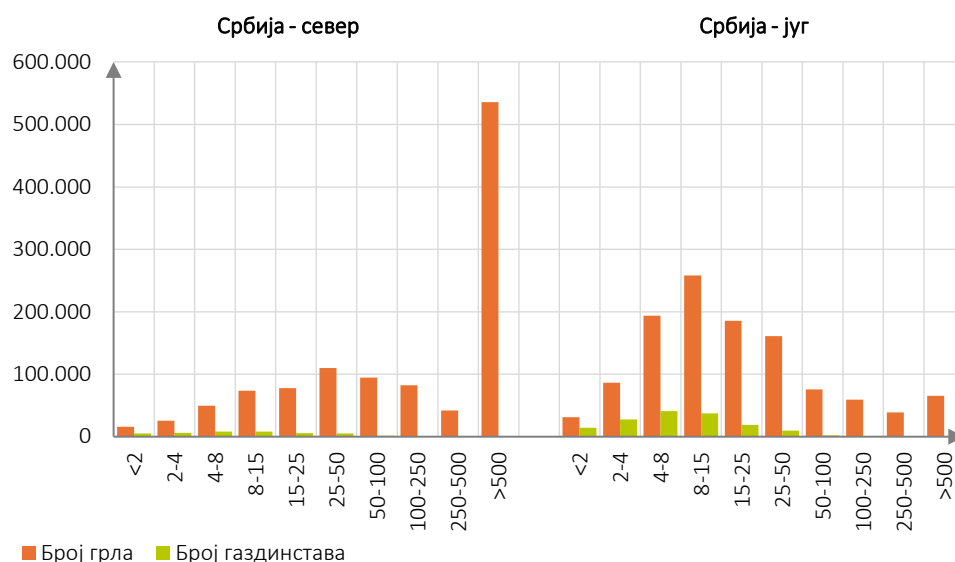
Графичка подлога: Републички геодетски завод
Урађено у Републичком заводу за статистику

У десет општина са највећим бројем грла свиња спадају: Богатић, Сремска Митровица, Бечеј, Суботица, Бачка Топола, Шабац, Сомбор, Кикинда, Инђија и Кула (карта 5), где се узгаја 37,7% свих грла свиња у Републици Србији. Општина Богатић се издваја од свих осталих, где пољопривредна газдинства узгајају 166.157 грла свиња, што чини далеко највећи појединачни удео од чак 7,3% свих грла свиња у Републици Србији.

Просечни капацитети производње свиња незнатно су порасли у периоду 2012–2023. године, са 9,6 на 11,8 грла по пољопривредном газдинству. Крда су у 2023. години била у просеку већа на северу Србије, где има 27,3 грла по газдинству, у односу на југ, где се у просеку узгаја 7,6 грла. Најкрупнија крда су у Војводини, где произвођачи узгајају у просеку 32,5 грла свиња.

Дистрибуција економских категорија величине пољопривредних газдинства са линијама узгоја и това свиња (граф. 20) открива два подједнако битна региона према броју грла свиња, али потпуно различита по структури економских категорија величине газдинстава.

Граф. 20. Дистрибуција грла свиња и газдинстава на којима се узгајају према категоријама економске величине пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2023. (у '000 евра СО)

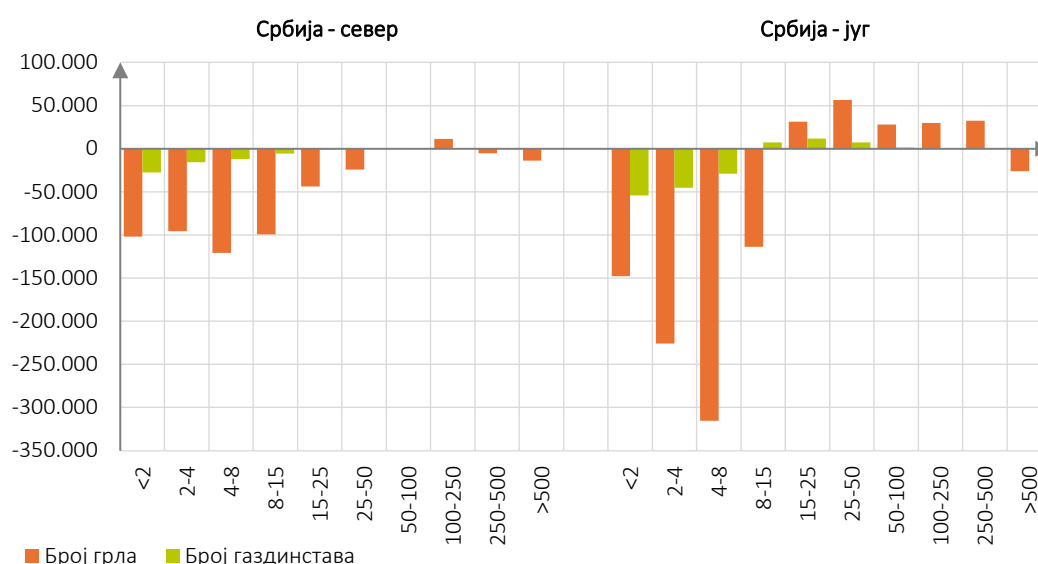
На подручју Србија – север, према уделима у укупном броју грла свиња, најзначајнија су економски највећа газдинства (48,4%), затим следе категорије газдинстава од 25 до 500 хиљада евра СО (29,7%), и на крају најмањи удео имају категорије газдинстава до 25 хиљада евра СО (21,9%). На подручју Србија – југ потпуно је обрнута ситуација. Највећи удео у укупном броју грла свиња имају газдинства до 25 хиљада евра СО (65,4%), затим следе газдинства од 25 до 500 хиљада евра СО (29%), и на крају су газдинства највеће економске величине (5,6%).

У односу на Попис пољопривреде 2012. године, структура се битно променила у корист већих категорија пољопривредних газдинстава. Тада су газдинства до 25 хиљада евра економске величине имала доминантан удео у укупном броју грла свиња, на северу 44% и на југу чак 84,5%. Када се посматрају промене између последња два пописа пољопривреде на истој структури газдинстава (граф. 21), јасно је да је готово сав пад укупног броја свиња дошао од стране економски малих категорија газдинстава у оба региона. Уколико се овакав темпо настави, производња свиња на газдинствима мале економске величине ускоро ће нестати.

Произвођачи свиња су у протеклом периоду били изложени бројним изазовима, међу којима се издвајају: појава афричке свињске куге средином 2019. године, огроман раст цена сточне хране и компоненти 2020. и 2021. године и ниске откупне цене товних свиња и прасади од 2015. до 2022. године. Трендови ових дешавања најтеже су погодили мале произвођаче, који су прибегли стратегијама смањивања капацитета производње или напуштању у потпуности узгоја свиња и преоријентација на друге линије производње.

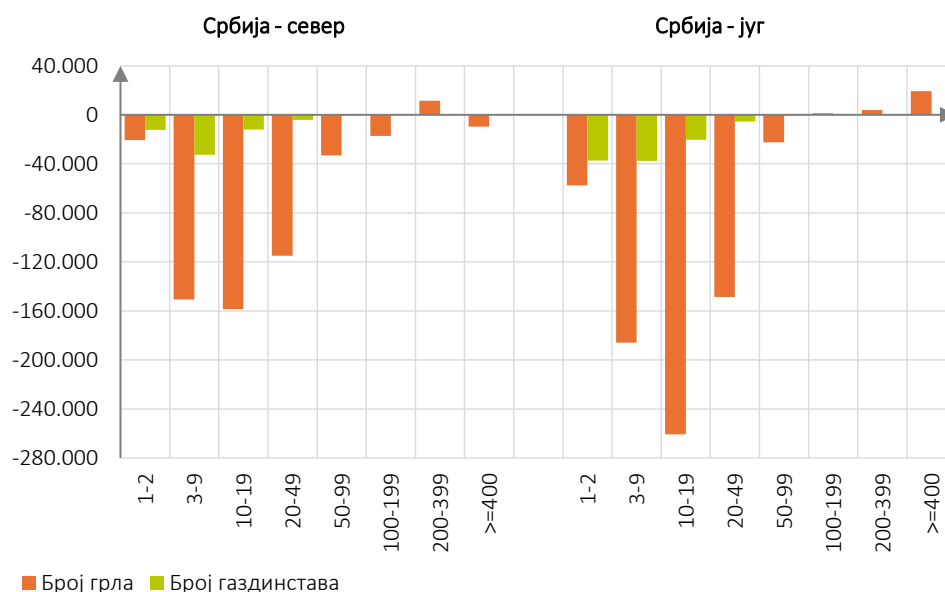
Економски највећа категорија газдинстава, са 500 и више хиљада евра СО, у оба региона такође је забележила пад, углавном као последица гашења непрофитабилних фарми са застарелим технологијама. Позитивне промене у бројном стању грла имала су газдинства економских категорија величине од 15 до 500 хиљада евра СО, у региону Србија – југ.

Граф. 21. Промена броја грла свиња и газдинстава према класама економске величине у Републици Србији, 2012–2023. (у '000 евра СО)

Врло сличан закључак се може извући и из података о променама на газдинствима према величини крда свиња (граф. 22). Газдинства из три категорије величине крда свиња 3–9, 10–19 и 20–49 преполовила су број грла свиња. Са 2 милиона из 2012. године, ове три категорије газдинстава су смањиле број узгајаних свиња на 0,98 милиона у 2023. години. У потпуно истој пропорцији се смањио и број газдинстава у ове три категорије, што указује да су ова газдинства доминантно прибегла стратегији потпуног изласка из производње свиња.

Граф. 22. Промена броја грла и газдинстава према величини крда свиња у Републици Србији, 2012–2023.

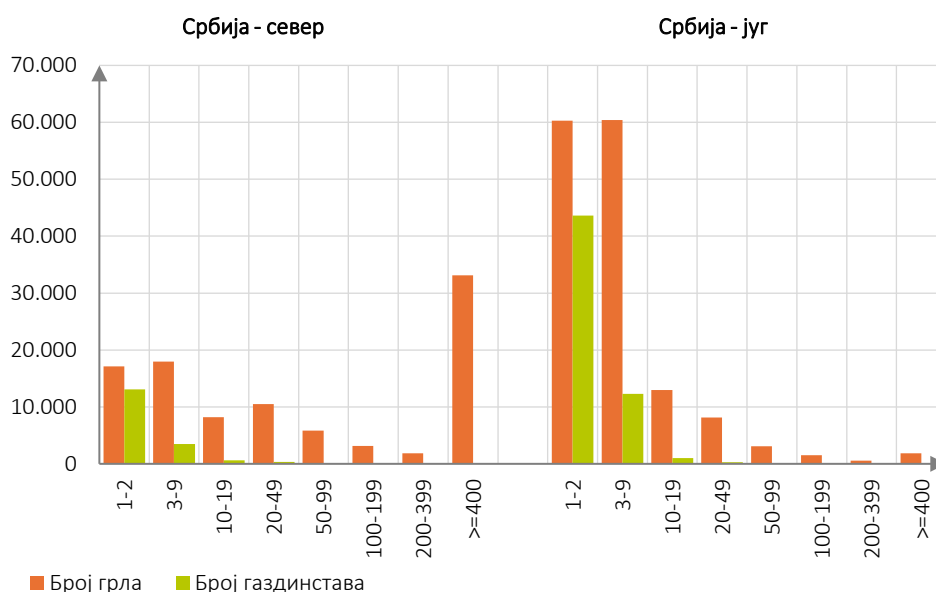

Највеће појединачно крдо свиња у Републици Србији, евидентирано Пописом пољопривреде 2023. године, налази се у општини Сечањ. У Попису пољопривреде 2012. највеће крдо свиња је било чак три пута веће и евидентирано је у општини Бечеј.

Приплодне крмаче су најважнија категорија у узгоју свиња. Производња прасаци се у 2023. години одвијала на 75.027 газдинстава, која су на располагању имала 246.691 приплодну крмачу. Две најбитније категорије величине крда приплодних крмача у Републици Србији, према дистрибуцији приказаној у графикону 23, јесу газдинства са 1–2 и 3–9 грла. Овим категоријама припада 96,6% газдинстава и на њима се узгаја 63,2% приплодних крмача. Газдинства са подручја Србија – југ на располагању имају 60% грла крмача, уз просечну величину крда од 2,6 грла, док се на подручју Србија – север узгаја 40% грла, са просечном величином крда приплодних крмача од 5,5 грла.

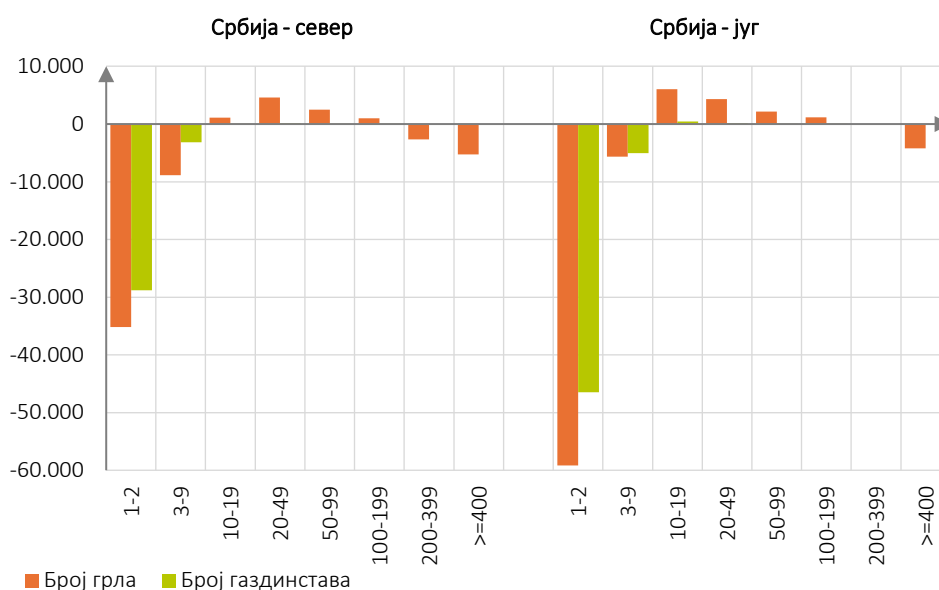
На подручју Србија – север газдинства са највећим крдима приплодних крмача, од 400 и више грла, имају подједнак значај као и газдинства са најмањим крдима. Просечна величина крда приплодних крмача на газдинствима из највеће категорије је 1.143 грла. Газдинства на подручју Србија – југ са најмањим крдима приплодних крмача чине доминантну већину у структури.

Граф. 23. Дистрибуција грла крмача и газдинстава на којима се гаје према категоријама величине крда приплодних крмача у Републици Србији, 2023.

Током периода од 11 година свако друго газдинство је одустало од узгоја приплодних крмача (-52,4%), првенствено из категорије 1-2 грла (граф. 24). Укупан број приплодних крмача је смањен за 28,5%, а смањење је настало, највећим делом, такође у категорији газдинстава са 1-2 грла. Пад броја грла приплодних крмача је мањи од пада броја грла свих осталих категорија свиња, који је износио 34,1%. Та чињеница указује да се један број пољопривредника одлучио да у отежаним економским условима пословања сачува основно стадо, а да при томе напусте или смање тов свиња.

Граф. 24. Промена броја грла и газдинстава према величини крда приплодних крмача у Републици Србији, 2012–2023.

Позитивне промене у виду раста броја газдинстава и расположивог броја приплодних крмача остварила су газдинства из категорија величине крда приплодних крмача од 10 до 200 грла. Раст код поменутих категорија величине крда је евидентан како на северу тако и на југу Србије.

Два газдинства са највећим просечним бројем крмача у 2023. години налазе се у општини Бечеј. Просечна величина крда крмача је 2.858 грла. У Попису пољопривреде 2012. године највеће крдо приплодних крмача налазило се у истој општини, са 7.022 крмаче.

Производња свиња у Републици Србији карактеристична је по значајном обиму инвестиција и вертикалним интеграцијама ланца снабдевања месом. У периоду од 2015. године већи број газдинстава и компанија инвестирао је у нове, савремене објекте великих капацитета за производњу прасади и тов свиња. Највећи део тих инвестиција реализован је у Региону Војводине.

Једна од типичних карактеристика производње свиња у Републици Србији јесу вертикалне интеграције. Један од највећих примера потпуне вертикалне интеграције је Индустрија меса Матијевић. Све карике ланца снабдевања меса, од ратарске производње, производње потпуних смеша сточне хране, производње прасади, това свиња, кланица и малопродаја, интегрисане су у један систем у власништву исте компаније. Остали примери успешних потпуних или делимичних облика вертикалне интеграције ланца снабдевања месом су: МК корпорација, Делта аграр, Неопланта, Индустрија меса Топола итд.

7

ЖИВИНАРСТВО

Просечни допринос живинарства укупној вредности сточарске производње износио је 16,2%, у периоду између два последња пописа пољопривреде. Од тога просечна вредност узгојених грла живине чинила је 8,7%, а вредност произведених јаја износила је 7,5%. У 2023. години вредност узгојених грла живине је достигла 10,3%, а вредност произведених јаја је опала на 5%. Према уделу у укупној вредности производње пољопривредних добара и услуга, живинарство заузима треће место међу гранама сточарства, са просечним учешћем од 4,6% у периоду између два последња пописа пољопривреде.

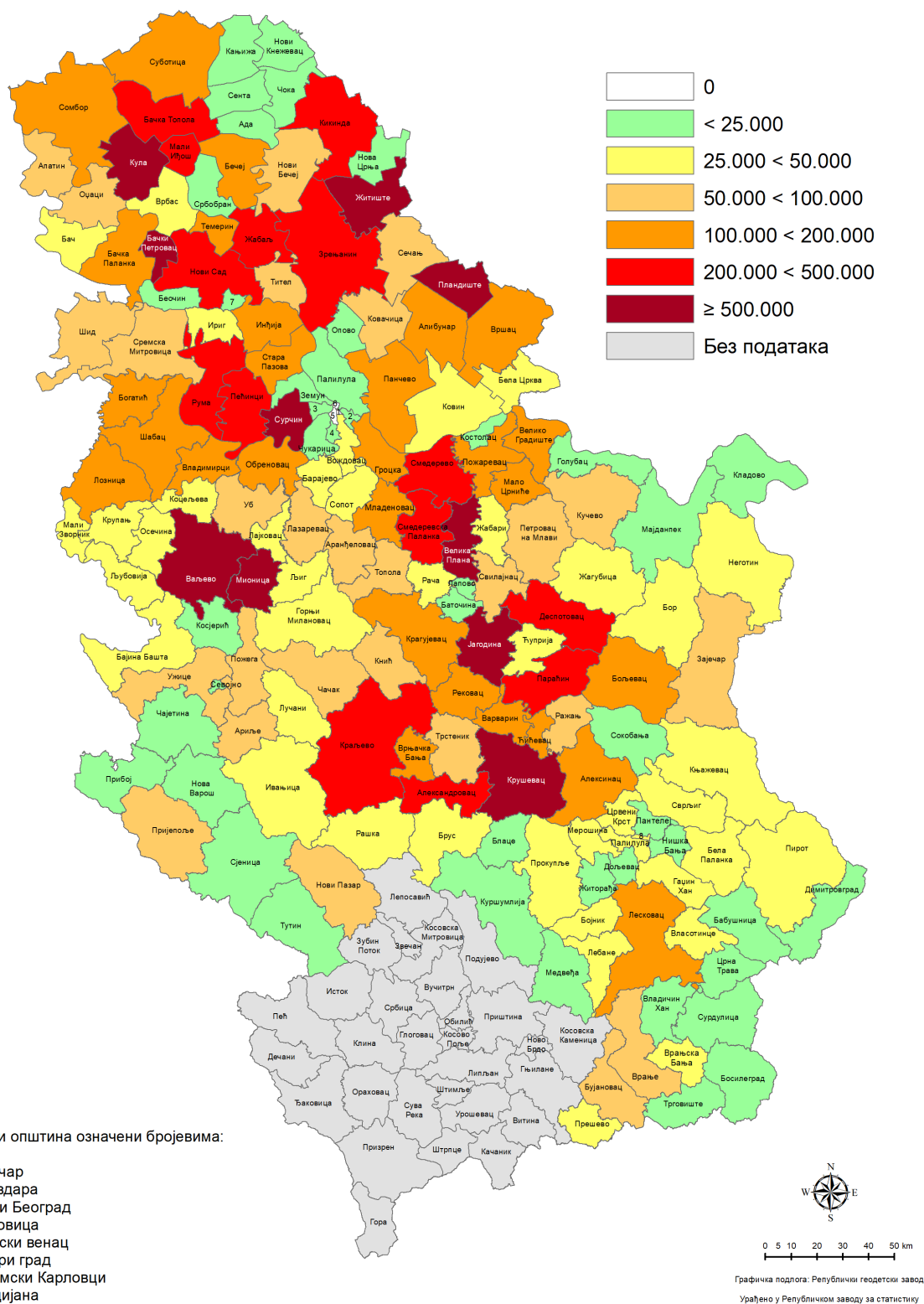
Иако је и даље најзаступљенија грана сточарства, живинарство је у периоду између два пописа претрпело губитак од скоро половине газдинстава (-46,8%) и око једне петине грла живине (-19,1%). Као резултат ових промена просечна величина јата живине је увећана са 65 на 98 грла по газдинству. Живинарством се у Републици Србији у 2023. години бавило 220.324 газдинства са укупно 21.604.439 грла живине.

Са развојем индустрије сточне хране и нових технологија гајења, живинарство је предодређено за висок степен специјализације и велике капацитете производње. У свим општинама у Републици Србији десио се знатан пад броја газдинстава која узгајају живину. Међутим, у периоду између два последња пописа пољопривреде евидентне су инвестиције у појединим општинама на газдинствима са великим јатима живине, односно на газдинствима велике економске величине. Међу општинама са значајним инвестицијама у живинарство убрајају се: Велика Плана, Сурчин, Житиште, Кикинда, Кула, Мионица, Крушевац и Мало Црниће.

У регионалној дистрибуцији, према уделу у броју грла живине, на првом месту налази се Регион Војводине са 44,8%. Затим следе: Регион Шумадије и Западне Србије 33%, Регион Јужне и Источне Србије 16,6% и Београдски регион са 5,6% удела у укупном броју живине.

Две главне линије производње у живинарству су производња јаја и интензивни тов пилића, односно бројлера, како се често називају. У производњи јаја породична пољопривредна газдинства чине 99,9% од укупног броја газдинстава и на располагању имају 56% кокошки носиља, што представља пад са 71% из 2012. године. Газдинства у форми правних лица су повећала свој удео у броју кокошки носиља са 24% на 39%, уз раст просечног јата са 13,2 на 32,5 хиљада кокошки носиља. Предузетничка газдинства су задржала удео на 5% у броју кокошки носиља, али су удвостручила просечну величину јата, са 7,3 на 14,8 хиљада грла.

Карта 6. Број грла живине по општинама у Републици Србији, 2023.

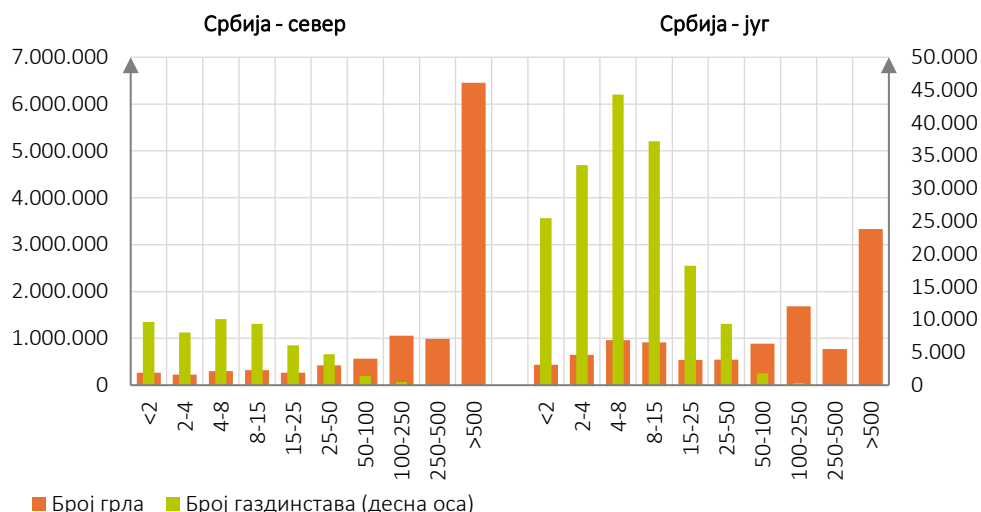

Производња бројлера у периоду између два последња пописа пољопривреде карактеристична је по донекле другачијим трендовима. Породична пољопривредна газдинства појачала су свој удео у укупном броју бројлера са 49% на 55% и остварила раст просечне величине јата са 127 на 276 грла. Овакав однос имплицира да су се, поред значајног изласка малих газдинстава из това бројлера, појавиле и значајне инвестиције породичних газдинстава у веће капацитете за тов бројлера. Број породичних газдинстава у категорији са највећим јатом бројлера је порастао за додатних 69, односно са 284 на 353. Газдинства у статусу правних лица смањила су свој удео са 48% на 44% бројлера, уз просечну величину јата у тову од 107 хиљада бројлера, који се тове на свега 51 газдинству. Сва газдинства у статусу предузетника смањила су свој удео са 2,8% на 0,8%, као и величину јата бројлера на 8,3 хиљаде. У 2023. години свега 12 предузетничких газдинстава се бавило товом бројлера.

Међу десет општина са највећим бројем грла живине налазе се: Житиште, Пландиште, Јагодина, Бачки Петровац, Мионица, Велика Плана, Ваљево, Сурчин, Кула и Крушевац (карта 6), где се узгаја 43,6% живине у Републици Србији.

Живинарством се бави скоро свако друго газдинство у Републици Србији, али најчешће за сопствене потребе. Међутим, на основу дистрибуције броја газдинстава и грла живине (граф. 25), може се закључити и да је живинарство далеко најконцентрисанија грана сточарске производње у Републици Србији. На подручју Србија – север чак 59,4% грла живине гаји се на свега 49 највећих газдинстава. У региону Србија – југ, 46 највећих газдинстава на располагању има 31,1% грла живине. Број грла живине у Републици Србији на газдинствима економске величине до 15 хиљада евра СО не прелази једну петину.

Граф. 25. Дистрибуција грла живине и газдинстава на којима се узгајају према категоријама економске величине пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2023. (у '000 евра СО)

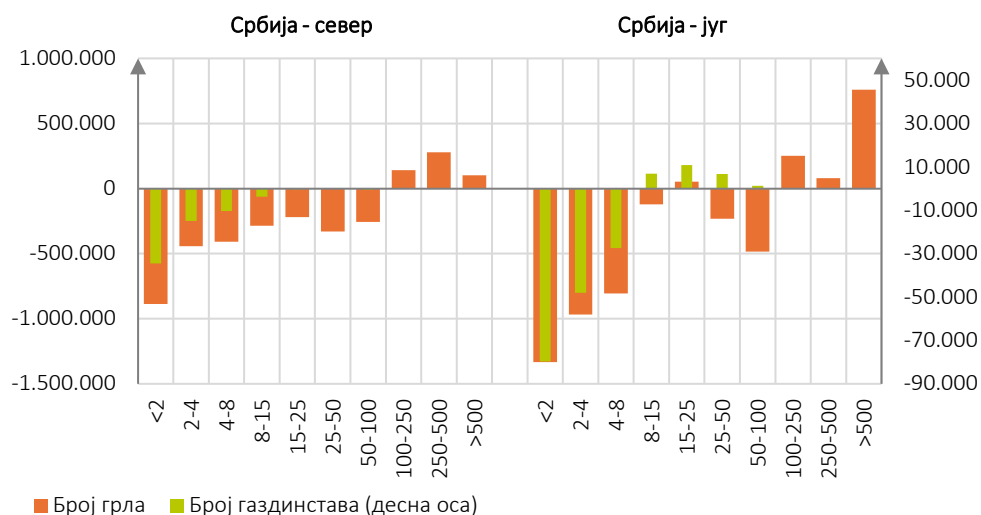

Промене укупног броја грла живине и газдинстава у периоду између два последња пописа пољопривреде карактеристичне су по великом паду броја грла и газдинстава малих категорија економске величине и умереном расту броја грла на великим газдинствима. Резултат је раст концентрације живинарства на малом броју газдинстава са великим капацитетима.

Највећи пад броја газдинстава и бројлера дошао је од стране економски најмање категорије породичних газдинстава која су се бавила живинарством најчешће за сопствене потребе. Остале категорије величине газдинстава све до 100 хиљада евра годишњег прихода такође су забележиле пад броја грла.

Укупан пад броја грла живине износио је 6,7 милиона (граф. 26). Расту су допринеле три категорије највећих газдинстава са 100 и више хиљада евра годишњег прихода. Повећање броја грла живине код економски највећих категорија газдинстава износило је 1,6 милиона грла, што је само делимично ублажило укупан пад грла живине у Републици Србији.

Граф. 26. Промена броја грла живине и газдинстава према класама економске величине у Републици Србији, 2012–2023. (у '000 евра СО)

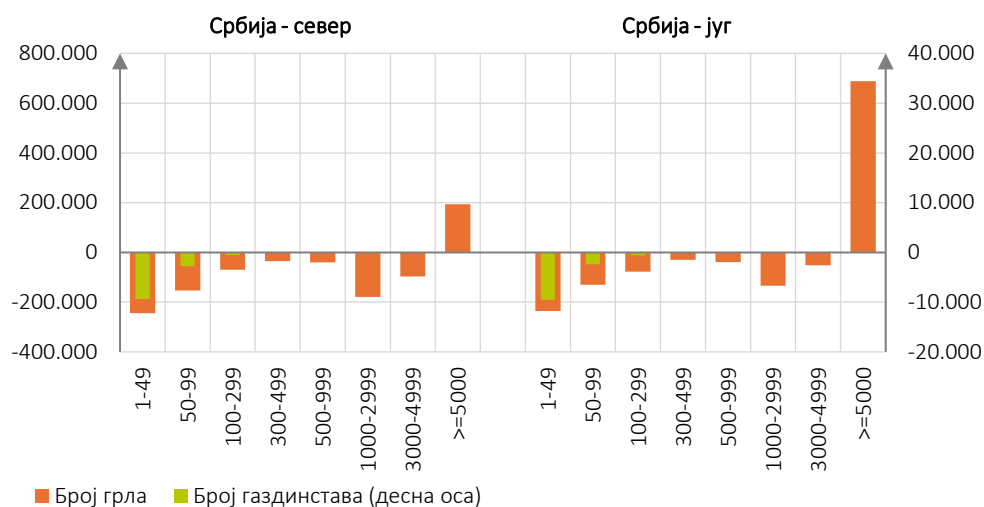

Бројлери су најбројнија категорија у живинарству, са уделом од 57,7% у укупном броју живине у 2023. години. Главни производни региони за тов бројлера су Регион Војводине (са 53%) и Регион Шумадије и Западне Србије (са 27%). Регион Јужне и Источне Србије (са 13%) и Београдски регион (са 7% грла бројлера) имају мањи значај, али су готово удвостручили своје уделе у односу на период из 2012. године. Просечна величина јата бројлера у Републици Србији износи 498, при чему варира од 212 у Региону Јужне и Источне Србије до 1.012 у Региону Војводине.

Динамика броја грла и газдинстава према величини јата бројлера (граф. 27) у периоду 2012–2023. године је била негативна за све категорије величине јата бројлера, осим за категорију газдинстава са највећим капацитетом, од 5.000 и више бројлера у јату. Укупан број грла бројлера смањен је свега за 4,8%, али је број газдинстава преполовљен (-50,7%).

Тов бројлера је релативно мање капитално интензиван у односу на друге линије сточарске производње. Ова чињеница, као и знатно виши коефицијент обрта капитала, привукли су један број инвеститора, који су подизањем већих капацитета за тов бројлера омогућили даљи раст концентрације производње. Нови капацитети са јатима већим од 5 хиљада бројлера у региону Србија – југ успели су готово да неутралишу пад броја грла у категоријама газдинстава са мањим јатима. Повећањем капацитета на газдинствима са највећим јатима у региону Србија – север компензована је само четвртина укупног пада бројлера у тову на свим осталим категоријама газдинстава. Једна од инвестиција која се спроводи од стране компаније Перутнина током периода 2021–2025. године није била пуштена у погон у време Пописа пољопривреде 2023. Ови капацитети ће у региону Србија – север донети увећање од око 2 милиона грла бројлера.

Граф. 27. Промена броја грла и газдинстава према величини јата бројлера у Републици Србији, 2012–2023.

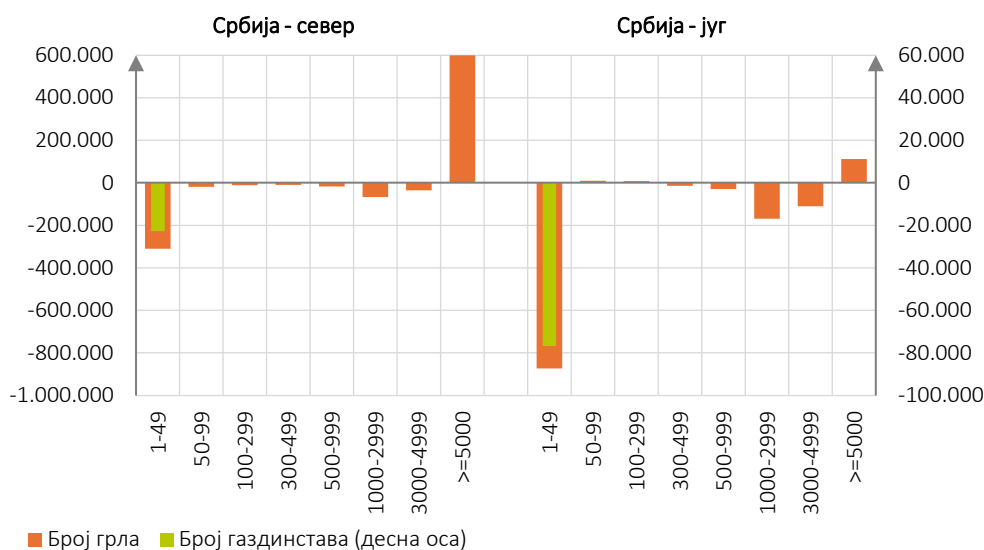

Удео кокошки носиља у укупном броју живине износио је 34,7% у 2023. години. Републички просек величине јата кокошки носиља износи 42 грла. Најмању просечну величину јата кокошки носиља имала су газдинства у Региону Јужне и Источне Србије (28), а највећу у Региону Војводине (87 грла).

Веома слично као и код тога бројлера, највеће промене броја грла и газдинстава настале су код категорија газдинстава са најмањим и највећим јатима кокошки носиља, током периода између два последња пописа пољопривреде (граф. 28).

Укупно смањење броја грла кокошки носиља износило је 11,1%, а број газдинстава на којима се гаје смањен је за 36,2%. Готово све смањење грла и газдинстава се десило у најмањој категорији газдинстава, са јатима до 49 кокошки носиља, и износило је 1,2 милиона грла и 100 хиљада газдинстава. На другој страни, раст укупног броја кокошки носиља који су остварила газдинства са највећом категоријом јата, изнад 5.000 грла, износио је 712 хиљада грла, а настао је доминантно на подручју Региона Војводине.

Граф. 28. Промена броја грла и газдинстава према величини јата кокошки носиља у Републици Србији, 2012–2023.

8

ОВЧАРСТВО И КОЗАРСТВО

За производњу меса и млека, овчарство и козарство чине споредне гране сточарске производње. Заједнички просечни удео овчарства и козарства у укупној вредности сточарске производње у периоду 2012–2023. године износио је 5,9%. При томе, удео овчарства доминира, с обзиром на укупан број грла у производњи. У укупној вредности производње пољопривредних добара и услуга, овчарство и козарство су заједно учествовали у просеку са 1,7% у истом периоду.

У овчарству је, за разлику од других грана сточарске производње, очуван број грла, уз минимални пад од 1,9% у периоду између два последња пописа пољопривреде. Број газдинстава која се баве узгојем оваца је опао за 39,6%, што је имало за резултат раст просечног стада оваца са 11 на 18 грла. Просечни удео произведеног овчијег млека у укупној производњи млека у Републици Србији износио је 0,9% у истом периоду. Крајем 2023. године 93.673 газдинства гајила су 1.702.682 грла оваца.

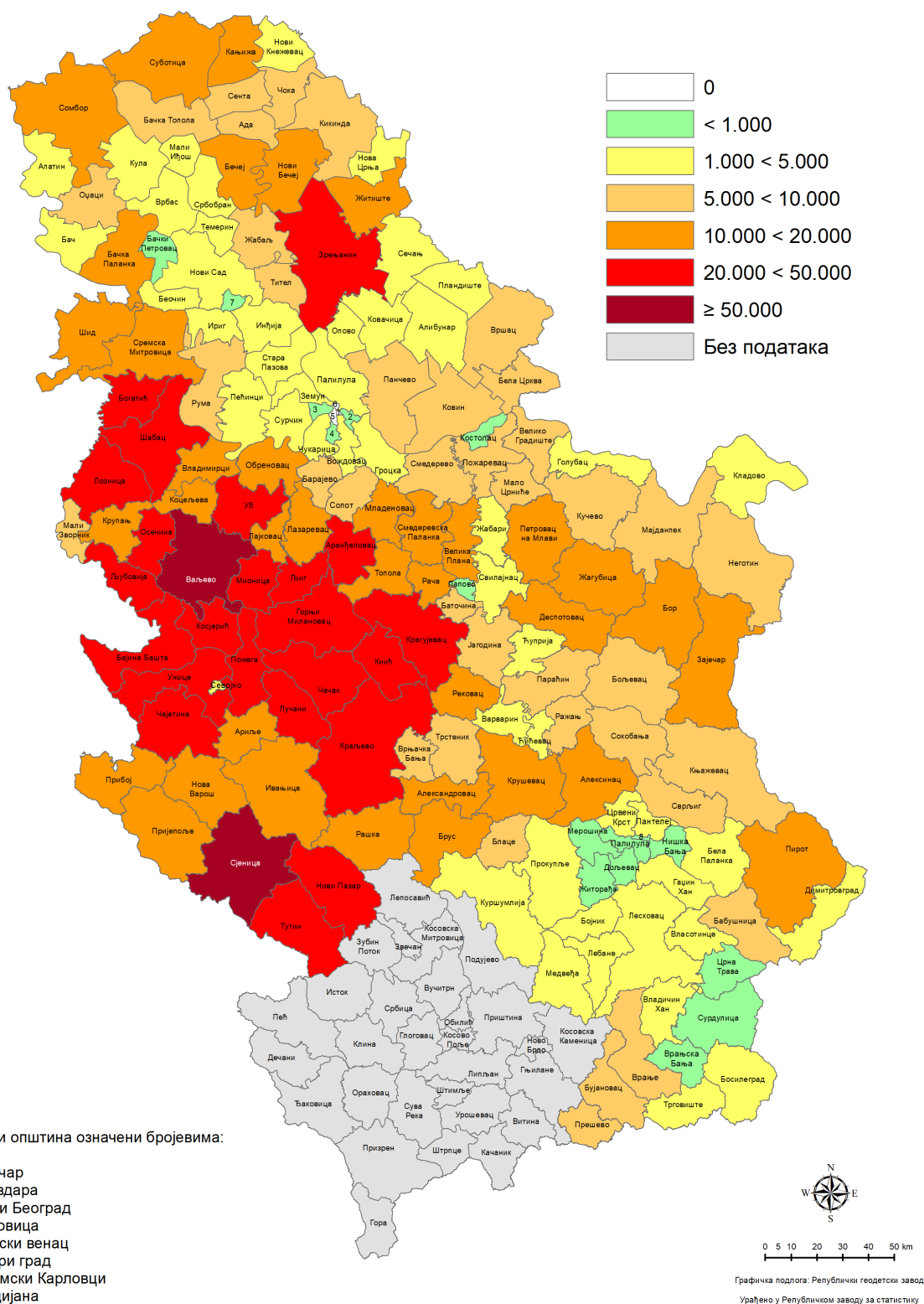
Овчарство је далеко више развијено у региону Србија – југ, с обзиром на далеко веће површине пашњака и могућности коришћења испаше. Према броју расположивих грла далеко најзначајнији регион јесте Регион Шумадије и Западне Србије (са 61% грла). Регион Војводине (са 18,3%), Регион Јужне и Источне Србије (са 16,2%) и Београдски регион (са 4,5% удела у укупном броју грла оваца) имају мањи значај у овчарству у Републици Србији.

Породична пољопривредна газдинства на располагању имају 99,4% свих грла оваца. У десет општина са највећим бројем грла оваца спадају: Ваљево, Сјеница, Краљево, Горњи Милановац, Крагујевац, Шабац, Ужице, Аранђеловац, Богатић и Чачак (карта 7), где се узгаја готово четвртина свих грла оваца у Републици Србији (24,4%).

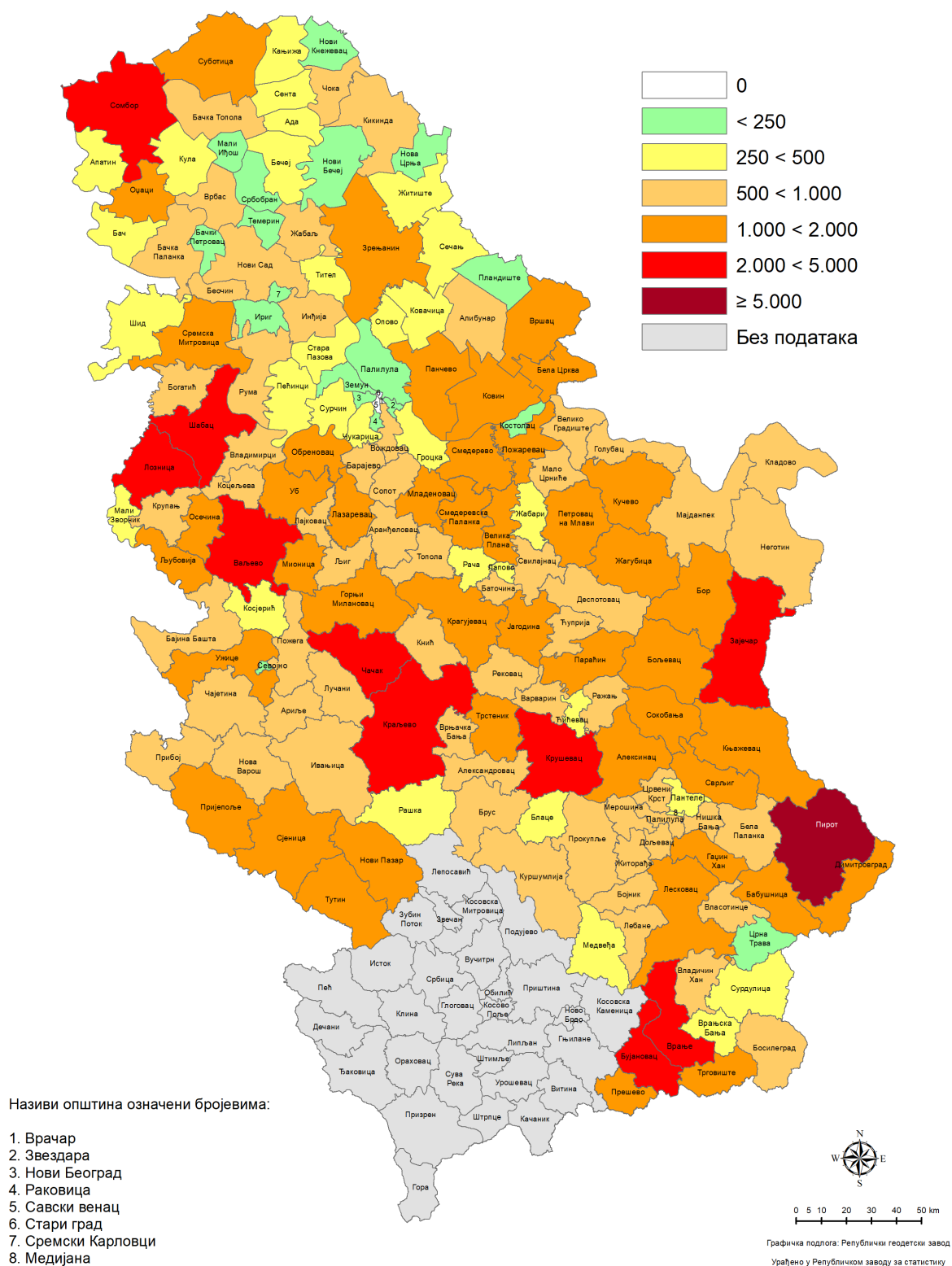
Козарством се, према подацима за 2023. годину, бавило тек свако 21. газдинство. На 24.277 газдинстава гајено је свега 149.558 грла коза, са просечном величином стада од 6 грла. У периоду од 11 година до последњег Пописа пољопривреде, број газдинстава са козама се смањио за чак 61,4%, док је број грла коза смањен за 35,5%. Удео произведеног козијег млека у укупној производњи млека износио је 2,2% у истом периоду, али са јасном тенденцијом смањивања удела.

Удео броја коза, по регионима, следећи је: Регион Јужне и Источне Србије 41%, Регион Шумадије и Западне Србије 36,4%, Регион Војводине 17,9% и Београдски регион 4,7% грла коза. Козарство се заснива искључиво на породичним пољопривредним газдинствима на којима се узгаја 98,6% грла. Међу десет најзначајнијих општина према укупном броју коза налазе се: Пирот, Бујановац, Зајечар, Врање, Крушевац, Сомбор, Краљево, Чачак, Шабац и Лозница (карта 8), са укупним уделом од 18,9% у броју грла коза. Занимљиво је да међу општинама са највећим бројем грла коза налазе углавном оне које су мање привредно развијене.

Карта 7. Број грла оваца по општинама у Републици Србији, 2023.

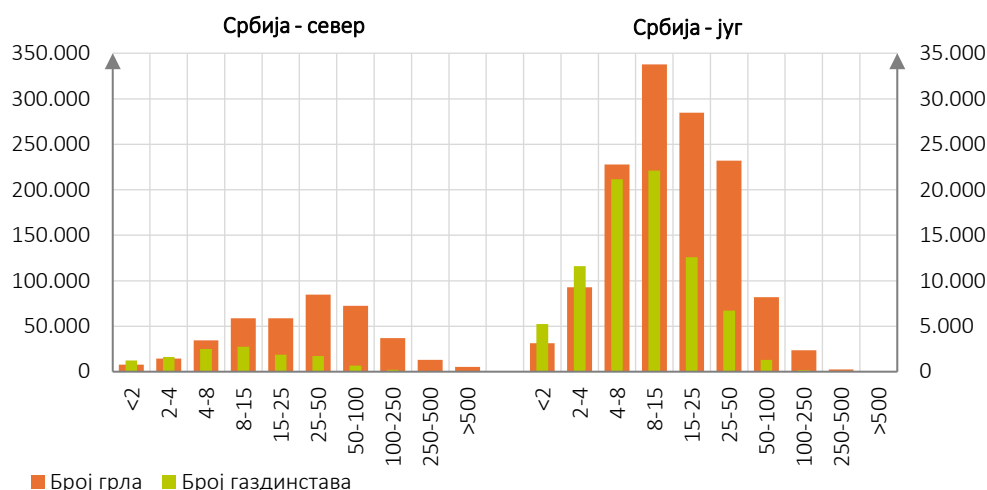

Карта 8. Број грла коза по општинама у Републици Србији, 2023.

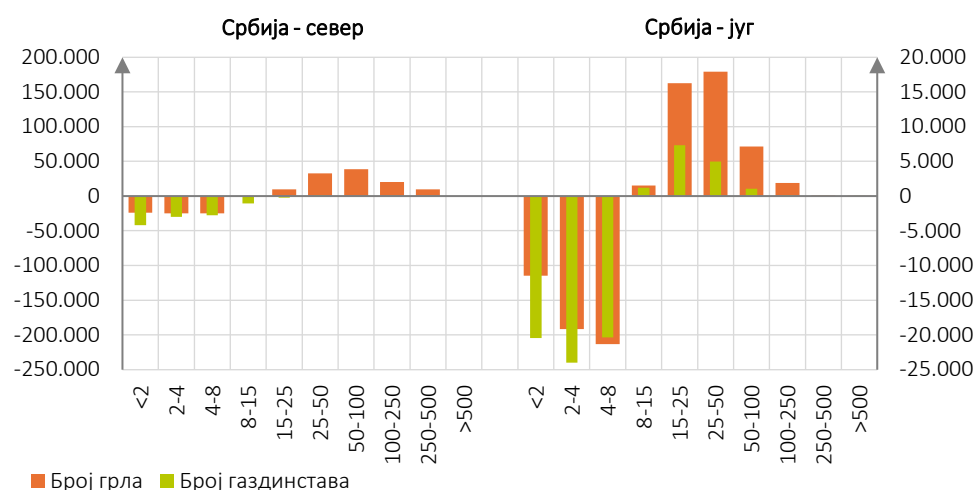

Специфичност овчарства у Републици Србији је да је оно, према расположивом броју грла, најмање заступљено на најмањим и највећим категоријама економске величине газдинстава (граф. 29). У главном производном региону Србија – југ, већина грла оваца гаји се на газдинствима економске величине од 4 до 50 хиљада евра. На северу преовлађују узгајивачи оваца из категорија газдинстава са 8 до 100 хиљада евра годишњег прихода.

Граф. 29. Дистрибуција грла оваца и газдинстава на којима се узгајају према категоријама економске величине пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2023. (у '000 евра СО)

Граф. 30. Промена броја грла оваца и газдинстава према класама економске величине у Републици Србији, 2012–2023. (у '000 евра СО)

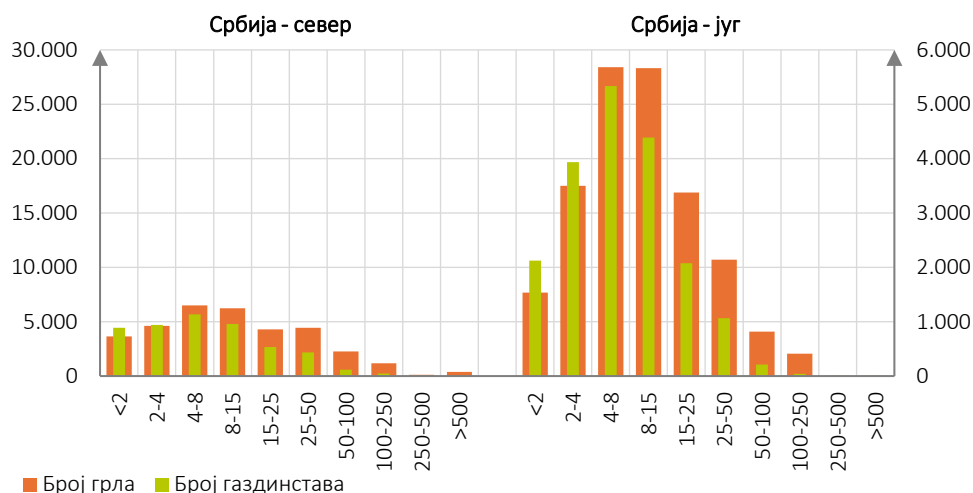

Структурне промене у узгоју оваца (граф. 30) које су настале у периоду између два последња пописа пољопривреде нису битније утицале на број грла оваца. Скоро целокупан губитак грла оваца настао је у три најмање категорије економске величине газдинстава до 8 хиљада евра годишњег прихода. Међутим, скоро сав пад броја грла оваца од стране газдинстава мале економске величине, са малим стадима, надокнађен је растом броја грла и броја газдинстава из категорија са већим стадима оваца.

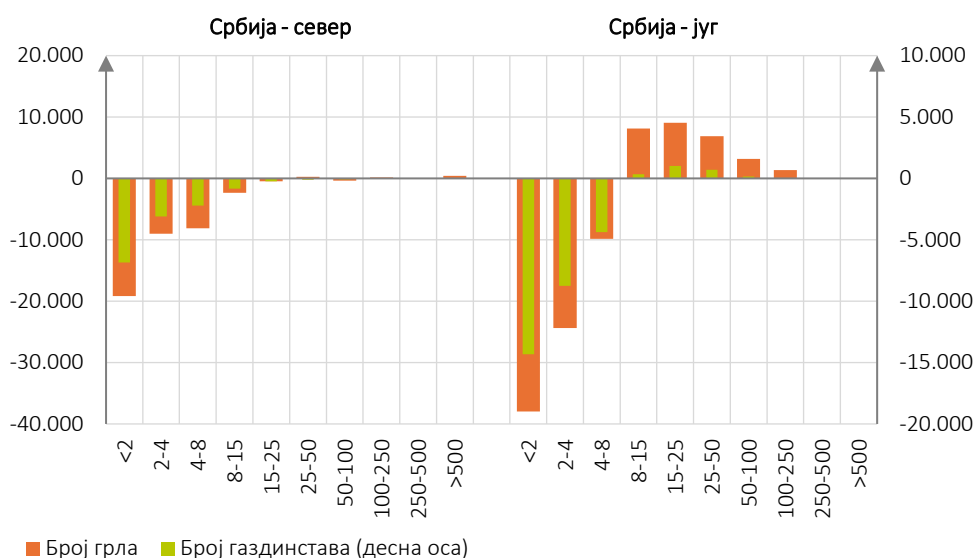
Дистрибуција грла коза и газдинстава (граф. 31) таква је да нема великих осцилација у просечним величинама стада, као што је то случај код свих других грана сточарства. Газдинства у главном производном региону Србија – југ, где се гаји 77% свих грла коза, имају просечну величину стада од 6

грла. Величина стада у региону Србија – север тек је незнатно већа и износи у просеку 6,7 грла коза по газдинству. Газдинства из великих категорија економске величине са 250 и више хиљада евра годишњег прихода, осим неколико изузетака, готово су незаинтересована за козарство.

Граф. 31. Дистрибуција грла коза и газдинстава на којима се узгајају према категоријама економске величине пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2023. (у '000 евра CO)

Граф. 32. Промена броја грла коза и газдинстава према класама економске величине у Републици Србији, 2012–2023. (у '000 евра CO)

Промене у броју грла коза у региону Србија – север су једносмерне код готово свих категорија економске величине газдинстава (граф. 32). Највеће смањење укупног броја грла коза и броја газдинстава у периоду од 11 година догодило се код најмањих газдинстава. У подручју Србија – југ негативне промене грла коза и газдинстава на малим газдинствима биле су чак у већем обиму, али је раст на газдинствима са 8 и више хиљада евра годишњег прихода неутралисао 40% губитка грла коза. Негативне промене на малим газдинствима, са малим стадима, довеле су до раста просечне величине стада коза у Републици Србији са 3,7 на 6,2 грла коза у истом периоду.

9**ПЧЕЛАРСТВО**

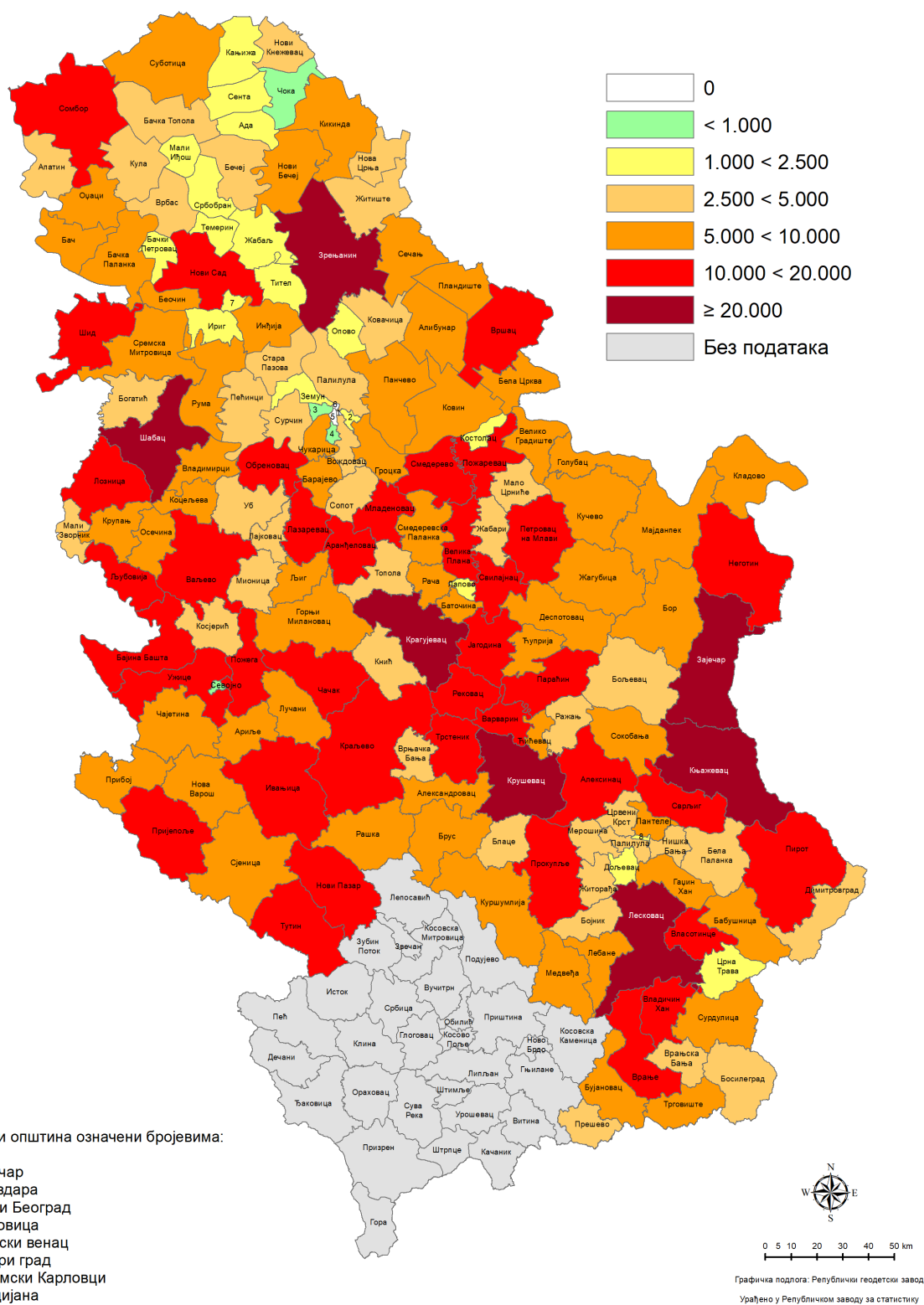
Пчеларство је према броју кошница које поседују пољопривредна газдинства релативно уравнотеженије распоређено по општинама у Републици Србији (карта 9). Регионално посматрано, око три четвртине кошница се налази у региону Србија – југ, док је свега једна четвртина у региону Србија – север. Општина са далеко највећим бројем кошница је Крушевац, где пољопривредна газдинства имају нешто преко 27 хиљада кошница у власништву. Од осталих општина са преко 20 хиљада кошница издвајају се: Крагујевац, Лесковац, Зајечар, Шабац, Зрењанин и Књажевац. Општина са највећим просечним капацитетом у пчеларству је Беочин, са 133 кошнице по пољопривредном газдинству, где 60 газдинстава има у поседу 7.990 кошница. Пољопривредници у региону Србија – север имају нешто већи просек од 58 кошница по газдинству, док у региону Србија – југ тај просек износи 39 кошница по пољопривредном газдинству.

У периоду 2012–2023. године пчеларство је остварило изузетан раст, највећи међу свим гранама сточарства. Укупан број кошница се повећао за 89%, односно са 668.120 на 1.261.323 кошнице. Број газдинстава која се баве узгојем пчела је смањен за свега 5%, тј. са 31.287 на 29.667, што је додатно довело до раста просечних капацитета производње. Просечан капацитет пчеларске производње у Републици Србији се у истом периоду удвостручио, односно порастао је са 21 на 43 кошнице по пољопривредном газдинству.

Пчеларство се показало као економски добар избор за мешовита пољопривредна газдинства. С обзиром да није радно интензивно и не изискује огромна улагања током производног циклуса као у осталим гранама сточарске производње, велики број пољопривредника са сталним запослењем изван пољопривреде обезбеђује додатни доходак из ове гране сточарства. Индиректне користи пчеларства су неспорне када се има у виду интензивније опрашивање цветова на пољима ратарских, повртарских и воћарских усева.

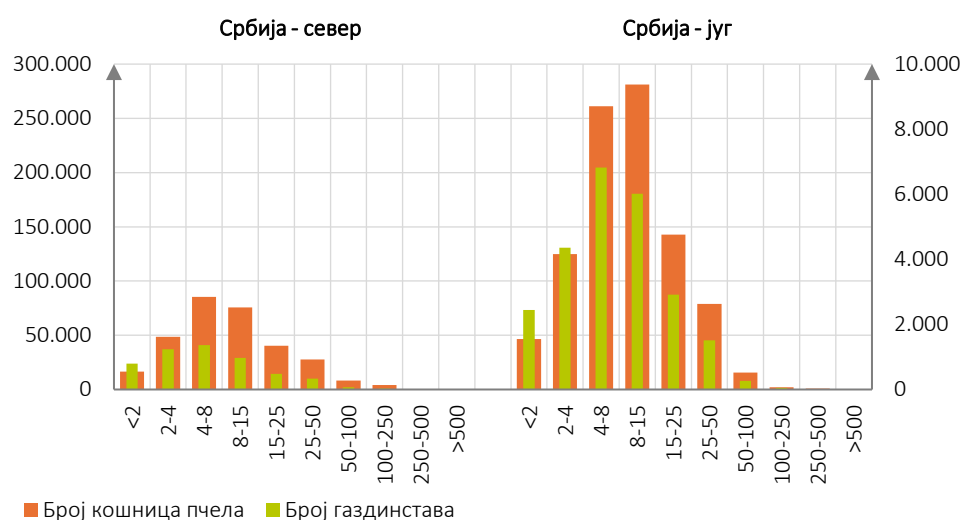
Република Србија је нето извозник меда, а количине меда у производњи и извозу варирају из године у годину. Нето извоз је у континуитету позитиван, а у периоду од 2012. године у просеку је износио 11,2 милиона долара. Количински, нето извоз меда Републике Србије износи у просеку око једне четвртине произведених количина меда. Производни услови на подручју Републике Србије, услед климатских промена, не погодују сваке године подједнако пчеларству, што је тренд и у другим гранама пољопривредне производње. Варијабилност приноса меда је најмање изражена у Региону Војводине, због већих и интензивнијих површина медоносног биља и богатијих пчелињих паша.

Карта 9. Број кошница пчела по општинама у Републици Србији, 2023.

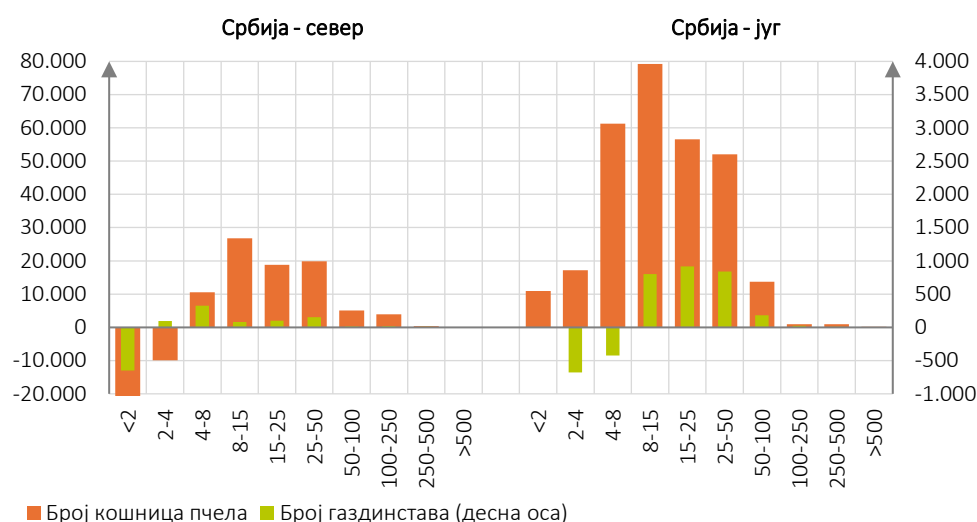

Пчеларством се у Републици Србији баве доминантно пољопривредна газдинства из категорија економске величине до 50.000 евра (граф. 33). Према подацима за 2023. годину, 97,5% свих кошница се налазило у поседу газдинстава која припадају категоријама ове економске величине. Поред тога, 98,6% пољопривредних газдинстава припада категоријама економске величине до 50.000 евра. Појединачно посматрано, у регионима Србија – север и Србија – југ издвајају се две најважније категорије газдинстава према уделу у укупном броју кошница. Реч је о газдинствима мале економске величине са 4–8 и 8–15 хиљада евра просечног годишњег прихода из пољопривредне делатности.

Граф. 33. Заступљеност пчеларства у Републици Србији према категоријама економске величине пољопривредних газдинстава, 2023. (у '000 евра CO)

Граф. 34. Промена броја кошница и газдинстава према категоријама економске величине пољопривредних газдинстава у Републици Србији, 2018–2023. (у '000 евра CO)

Према расположивим подацима за период 2018–2023. године (граф. 34), укупном расту броја кошница у Републици Србији допринеле су све категорије економске величине газдинстава, изузев две најмање категорије газдинстава у региону Србија – север. Појединачно у оба региона најзначајнији допринос расту дала је категорија газдинстава 8–15 хиљада евра економске величине.

10

ЗАКЉУЧЦИ

Значај сточарства на газдинствима у Републици Србији је велики, с обзиром да се на 59% газдинстава одвија сточарска производња. Развојем пољопривреде смањује се број газдинстава, при чему број сточарских газдинстава опада још брже. Сточарство има важну улогу у функционисању и развоју пољопривредних газдинстава али и бројних других субјеката који су наслоњени на сточарска газдинства у ланцима снабдевања храном. Сточарска газдинства снабдевају тржиште сточарским производима, али и производима из биљне производње. Изузетак чине уско специјализована газдинства у свињарству и живинарству, која пласирају на тржиште искључиво сточарске производе.

Функције сточарске производње на газдинствима су бројне и мењају се током времена. Данас, главне функције које сточарство има на пољопривредним газдинствима у Републици Србији могле би се сврстати у седам елемената. Сточарство обезбеђује пољопривредницима: доходак, прехранбену сигурност, очување и унапређивање плодности и структуре пољопривредног земљишта, квалитетнији менаџмент производним и ценовним ризицима, штити их од инфлације и незапослености, омогућује употребу производа и нуспроизвода из биљне производње и нуспроизвода прехранбене индустрије који немају другу намену и даје им основу за производњу енергије.

Негативни ефекти сточарства на животну средину у Републици Србији за сада нису видљиви, с обзиром на још увек нижи степен концентрације производње и ниску густину сточарске производње. Међутим, тренд пада броја условних грла, који је нарочито изражен у појединим областима, односно општинама, води ка проблему очувања плодности земљишта на тим подручјима.

Газдинства на којима доминира приход од продаје сточарских производа имају изнадпросечне приходе у односу на газдинства која су фокусирана на биљну производњу. Поред тога, газдинства са сточарском производњом упошљавају више радне снаге и остварују изнадпросечне нивое дохотка. Просечна упосленост радне снаге је порасла на свим типовима газдинстава са сточарском производњом у периоду 2012–2023. године.

Старосна структура радне снаге на породичним газдинствима са линијама сточарске производње није повољна. Најстарија категорија носиоца газдинстава, са 65 и више година старости, на располагању има 29,1% грла. Уз врло ниску ефикасност радне снаге и најмању просечну величину стада, ова газдинства убрзано смањују број грла и напуштају сточарску производњу. Једина позитивна промена у периоду између два последња пописа пољопривреде десила се код најмлађе категорије, са до 25 година старости. Најмлађи домаћини су постали бројнији на додатних 2.832 газдинства, повећали су укупан број стоке за још 9.697 УГ и подигли су ефикасност сточарске производње. На свим осталим категоријама породичних газдинстава са категоријама старости домаћина од 25 до 64 године смањен је број газдинстава, као и број УГ стоке.

Просечна густина сточарске производње у Републици Србији је нижа од просека ЕУ и континуирано опада. Регион Србија – север имао је 0,37, а регион Србија – југ 0,55 УГ/ха КПЗ у 2023. години. Разлике између подручја на северу и подручја на југу смањују се од 2012. године, при чему је брзина пада густине сточарске производње израженија у јужном региону.

Као последица континуираног смањења броја УГ, смањује се удео сточарства у укупној вредности пољопривредне производње. Три највеће гране сточарства су: свињарство, говедарство и живинарство, са уделима у укупној вредности сточарске производње од: 38,5%, 37,7% и 15,3% респективно у 2023. години. Вредност производње овчарства и козарства износила је 4,9%, док све остале гране сточарства заједно не прелазе 4% удела у структури вредности сточарске производње.

Производи и прерађевине сточарске производње имају негативан допринос у спољнотрговинској размени Републике Србије. Највећи допринос негативним резултатима у спољној трговини производима сточарства и прерађевинама од њих долази из ланаца снабдевања производима свињарства, затим живинарства, а у последњих неколико година и говедарства. Нето трговина живим свињама, свињским месом и прерађевинама, изнутрицама и масноћама увећала је вредност негативног спољнотрговинског биланса за скоро 7 пута у периоду 2012–2023. године. Вредност негативне нето трговине живом живином, живинским месом и прерађевинама, изнутрицама, масноћама, јајима и прерађевинама од јаја увећана је 5 пута у истом периоду. Говедарство је остваривало позитивне ефекте у спољној трговини све до 2022. године, када је због огромног раста увоза прерађевина од млека укупан ефекат вредности спољне трговине живим говедима, говеђим месом и прерађевинама, изнутрицама, масноћама, млеком и прерађевинама од млека постао негативан. Укупна негативна нето трговина производа и прерађевина из ланаца снабдевања производима свињарства, живинарства и говедарства достигла је 291 милион US долара у 2023. години.

Просечан број УГ/газдинству је порастао у периоду између два последња пописа пољопривреде са 4,13 на 4,99 УГ. Промена величине стада је искључиви резултат бржег смањивања укупног броја газдинстава у односу на пад укупног броја УГ. Смањење броја сточарских газдинстава догодило се у свакој од укупно 25 области Републике Србије. Пад броја грла свиња се десио, такође, у свим областима. Број грла говеда је забележио раст само у Средњобанатској области, док је у свим осталим забележен пад. Пољопривредници су повећали број грла живине у четири области, док су број оваца унапредили у девет од укупно 25 области. Густина сточарске производње, мерена бројем УГ на нивоу општина, највећа је у општинама Региона Шумадије и Западне Србије, као и Региона Војводине. Регион Јужне и Источне Србије и Београдски регион прилично су екстензивни по питању броја УГ стоке.

Говедарство је у периоду између два последња пописа пољопривреде изгубило 20% грла говеда и 60% газдинстава. Највећи пад броја грла и газдинстава дошао је од стране малих газдинстава, и то из региона Србија – југ, са економском величином до 15 хиљада евра, односно са стадима до 9 грла, а из региона Србија – север са газдинстава економске величине до 50 хиљада евра и са стадима до 50 грла говеда. Газдинства из већих категорија економске величине повећала су број грла и тиме неутралисала око 60% губитка грла на газдинствима мањих категорија.

Породична газдинства су носиоци говедарске производње, с обзиром да су на располагању имала преко 92% грла говеда у 2023. години. У структури газдинстава и грла према категоријама економске величине постоји разлика између два производна региона. Говедарство на подручју Србија – југ базирано је на категоријама газдинстава економске величине од 8 до 100 хиљада евра СО, која на располагању имају 56% грла говеда у Републици Србији и стадима од 7,6 грла по газдинству. Говедарство на подручју Србија – север засновано је на газдинствима економске величине од 25 и више хиљада евра СО, која на располагању имају 32% грла говеда и већи просек стада од 25 грла.

Број музних крава као главне категорије говедарске производње у периоду између два последња пописа пољопривреде смањен је за 22%, што је више у односу на остале категорије говеда. Пољопривредници су прибегли смањивању основног стада, а у одређеном обиму су задржали тов говеда. Сав пад броја грла се догодио на газдинствима са најмањим бројем крава, 1-2, а затим и са 3–9 крава. Раст броја крава на газдинствима са већим стадима успео је да надокнади само 39% губитака на газдинствима са најмањим стадима. Дистрибуција музних крава је релативно уравнотежена између свих категорија величине музног стада на подручју Србија – север, док је на подручју Србија – југ број музних крава био концентрисан на газдинства са мањим стадима: 1-2, 3–9 и 10–19 грла у 2023. години. Просечне величине стада музних крава на северу и југу су 12,7 и 4,3 краве респективно.

Свињарство је главна грана сточарства у Републици Србији када је реч о производњи и потрошњи меса. У периоду од 11 година до последњег Пописа пољопривреде свињарство је изгубило 34% грла и 46% газдинстава. Истовремено, број приплодних крмача је смањен у нешто мањем обиму (28,5%). Другим

речима, пољопривредници су једним делом прибегли стратегији очувања основног стада и напуштања ова свиња. Газдинства из мањих категорија величине са до 15 хиљада евра годишњег прихода остварила су већину пада броја грла свиња. Појава афричке свињске куге и неповољни економски услови пословања у годинама пре Пописа пољопривреде у 2023. години додатно су убрзали смањење броја грла.

Главни производни региони су Регион Војводине и Регион Шумадије и Западне Србије, са укупно 80% грла свиња. Просечна величина крда свиња у Републици Србији је 11,8, док је највећи просек у Војводини, са 32,5 грла свиња по газдинству. Структура газдинстава се разликује између производних региона. У равничарском подручју, у региону Србија – север, најзначајнија појединачна категорија газдинстава у свињарству, према економској величини, јесу највећа газдинства, са преко 500 хиљада СО, односно газдинства са највећим крдима, од 400 и више грла свиња, која располажу једном половином грла. У брдско-планинском региону Србија – југ, газдинства са до 25 хиљада евра СО, односно са крдима свиња до 50 грла, имају доминантни удео од око две трећине грла свиња. Иако је производња свиња доминантно заснована на породичним газдинствима, њихов удео у укупном броју свиња је смањен на 76%, а удео газдинстава у форми правних лица је повећан на 24%.

Узгој и тов свиња у Републици Србији је карактеристичан по бројним вертикалним интеграцијама. На подручју Војводине појавио се већи број инвестиција у нове капацитете, како за узгој, тако и за тов свиња.

Живинарство је трећа по значају грана сточарства према уделу у укупној вредности сточарске производње. У анализираном периоду живинарство је изгубило 19% грла живине и 47% газдинстава. Најмањи пад грла живине евидентиран је код бројлера као бројчано најзначајније категорије и износио је свега 5%. Код друге по бројности категорије, кокошки носиља, остварен је пад броја грла од 11%. Пад броја грла осталих врста живине износио је чак 68%. Сав пад броја грла живине догодио се на газдинствима мањим од 100 хиљада евра СО, односно газдинствима са јатима живине мањим од 5 хиљада грла. Другим речима, раст броја грла живине остварила су само највећа газдинства, и то бројлера у региону Србија – југ, а кокошки носиља у региону Србија – север.

Главни производни региони за живинарство су Регион Војводине и Регион Шумадије и Западне Србије, где се узгаја укупно 78% грла живине. У Војводини се тови 53% од укупног броја бројлера и узгаја се 35% кокошки носиља. Обрнута ситуација је у Региону Шумадије и Западне Србије, где се тови 27% бројлера и узгаја 41% кокошки носиља. Просечна величина јата бројлера и кокошки носиља је вишеструко већа у Војводини.

Поред чињенице да се свако друго газдинство у Републици Србији бави живинарством, ова грана је достигла највећи степен концентрације производње с обзиром на дистрибуцију грла према категоријама величине газдинстава. Свега 95 газдинстава велике економске величине и са највећим јатима на располагању има 45% грла живине. У тову бројлера постоји највећи степен концентрације, где се чак 90% грла узгаја на 395 највећих газдинстава. У узгоју кокошки носиља степен концентрације је нешто нижи, јер се 52,5% грла носиља налази у власништву 98 газдинстава са највећим јатима.

Нижи обим инвестиција у односу на друге гране сточарства покренуо је талас инвестиција на породичним газдинствима и газдинствима у форми правних лица. Инвестиције у тову бројлера су биле доминантније у региону Србија – југ, а у производњи кокошијих јаја у региону Србија – север.

Овчарство заузима четврту позицију међу гранама сточарства према уделу у укупној вредности производње и има споредну улогу у производњи меса и млека. За разлику од других грана сточарства, сточни фонд оваца је у периоду између два последња пописа пољопривреде очуван готово у потпуности, уз пад броја газдинстава од 40%. Један број газдинстава из малих економских категорија величине одустао је од овчарства, а један део таквих газдинстава је увећао капацитете и прешао у категорије веће економске величине. На тај начин, неутрализован је пад броја грла оваца и делимично ублажен пад броја газдинстава са малим капацитетима производње.

Носиоци овчарске производње су готово у потпуности породична пољопривредна газдинства. Овце се највише гаје у Региону Шумадије и Западне Србије, где газдинства на располагању имају 61% грла, а најмање на самом југу Републике Србије. Једна од специфичности овчарства је да су за узгој оваца готово незаинтересована газдинства из најмањих и из највећих категорија величине.

Пчеларство је грана сточарства са нешто равномернијим распоредом капацитета по општинама у Републици Србији. У претходних 11 година до Пописа пољопривреде 2023. године пчеларство је доживело експанзију у Републици Србији. Број кошница се скоро удвостручио, уз раст од 89%, док је број газдинстава која се баве пчеларством минимално смањен, за 5%. Све категорије економских величина газдинстава која се баве пчеларством допринеле су расту укупног броја кошница. Пчеларство се заснива на породичним пољопривредним газдинствима са економском величином до 50 хиљада евра СО, на којима се налази 97,5% свих кошница.

Главни производни регион је Србија – југ, са 76% кошница, 82% газдинстава и просечном величином пчелињака од 39 кошница. Газдинства у региону Србија – север на располагању имају 24% кошница и веће пчелињаке од 58 кошница.

Пчеларство је једина грана сточарске производње која остварује позитиван резултат у спољнотрговинској размени. Република Србија у просеку остварује позитиван нето извоз у износу од 11,2 милиона долара, извозећи око једне четвртине годишње производње меда.

Пчеларство се показало као добар додатни извор дохотка за мешовита пољопривредна газдинства. Међутим, климатске промене погађају производњу меда као и друге гране пољопривредне производње. Пчеларство бележи велику варијабилност приноса меда на годишњем нивоу, нарочито у региону Србија – југ.

11

БУДУЋНОСТ СТОЧАРСКЕ ПРОИЗВОДЊЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Идентификована динамика газдинстава са линијама сточарске производње и броја грла којима располажу, од 2012. до 2023. године, отвара простор за дискусију шта се у наредном периоду може очекивати од појединих грана сточарства. Готово је сигурно да ће бројни фактори у будућности водити ка даљем паду броја пољопривредних газдинстава која се баве сточарском производњом. Међу најзначајнијим покретачима овог тренда свакако су старење и недостатак радне снаге на газдинствима са сточарском производњом. Пољопривредници који немају наследнике, који желе да се баве пољопривредном производњом, са доласком времена за пензију у први мах одустају од линија сточарске производње, а нарочито од говедарства, као радно најинтензивније линије производње. Након тога, старији пољопривредници се још неколико година баве линијама биљне производње, док сопствено пољопривредно земљиште у потпуности не дају у закуп млађим пољопривредницима.

Нове технологије које омогућавају аутоматизацију већине радних операција у сточарству доступне су за веће капацитете производње. На пример, неке врсте робота за мужу крава имају капацитет за 60 грла. Такође, опрема за храњење, напајање, чишћење и климатизацију просторија где се узгајају домаће животиње доступна је за веће капацитете сточарске производње. Због тога, већина пољопривредника чији капацитети сточарске производње на газдинствима нису довољно велики за економски ефикасну примену нових технолошких решења имају углавном проблема са високим просечним трошковима производње. Поред тога, на малим газдинствима потребе за радном снагом су високе, а услови рада су знатно отежани. Из овог разлога, реално је очекивати даљи пад узгоја стоке на малим газдинствима, нарочито у региону Србија – југ.

Од овог тренда делимично су изузета газдинства која се баве екстензивним сточарством у систему испаше који су карактеристични за преживаре (говед, овце и козе). Може се очекивати даљи пад броја малих газдинстава и концентрација и раст броја грла на већим газдинствима, нарочито у региону Србија – југ, где има довољно пашњачких површина. Губитак броја грла стоке на малим газдинствима надокнадиће већа газдинства.

Аутоматизација муже и других радних операција попут исхране, напајања и чишћења омогућила је да се некада радно интензивна производња крављег млека претвори у капитално интензивну производњу. На тај начин се олакшава увећање капацитета производње првенствено на породичним пољопривредним газдинствима, која су се показала као најпоузданији носилац производње млека. Дугачак циклус репродукције у говедарству и мотивација пољопривредника на већим газдинствима да увећају стада музних крава, са једне стране, и брзина гашења газдинстава са малим капацитетима, са друге стране, до сада нису биле балансиране.

С обзиром на трендове у водећим земљама у производњи свиња у Шпанији, Немачкој, Кини, САД, Бразилу, Русији итд., може се очекивати да се настави раст специјализације пољопривредних газдинстава у области свињарства, као и раст просечних капацитета производње. Слични трендови постоје и када је посреди специјализација других типова пољопривредних газдинстава. Међутим, сваки раст прати и пад флексибилности и отпорности газдинстава на крупне промене, па такав тренд мора бити праћен добро балансираним мерама аграрне политике, како би се заштитили домаћа производња и национално тржиште.

У Републици Србији се може очекивати даљи наставак концентрације производње на газдинствима са великим крдима у узгоју и тову свиња, као и на газдинствима са великим јатима бројлера и кокошки носиља. У структури газдинстава према правној форми доћи ће до јачања удела газдинстава у форми правних лица у укупном броју грла. Ова промена довешће и до значајног раста просечних крда свиња и јата бројлера и кокошки носиља.

Епидемија афричке свињске куге и економска криза која је погодила сектор сточарства, а нарочито узгој и тов свиња у периоду 2019–2021. године у Републици Србији, довеле су до драстичног пада броја грла свиња. Краћи производни циклус и велики број прасади у једном циклусу пружају могућност релативно брзог опоравка броја свиња. Дobar пример за то је недавна криза у Кини. Услед појаве афричке свињске куге у Кини током 2018/19. године, сточни фонд је у периоду од годину дана смањен за 28%. Велике субвенције за инвестиције у сектор свињарства, које су уследиле у периоду борбе за елиминисање болести, довеле су до потпуног опоравка броја грла у релативно кратком времену од свега 18 месеци (Gale, Kee, Huang, 2023).

Један од проблема услед даљег смањивања броја газдинстава у будућности јесте и депопулација руралних средина. Мере аграрне политике ЕУ су од Другог светског рата биле окренуте ка интензификацији пољопривредне производње и ка великим газдинствима. Такав приступ је практично довео до тога да данас 80% субвенција из фондова ЕУ заврши на рачунима 20% великих газдинстава (Harvy, 2021). Претераним улагањем у интензификацију и раст капацитета производње пољопривреда рапидно губи велики број малих газдинстава. То уједно доводи и до пада флексибилности, јер велика газдинства нису отпорна на екстремне промене које долазе из окружења. Поред тога, пољопривредници који једном изађу из сточарства тешко се одлучују на поновно покретање линија сточарске производње, што нарочито важи за говедарство.

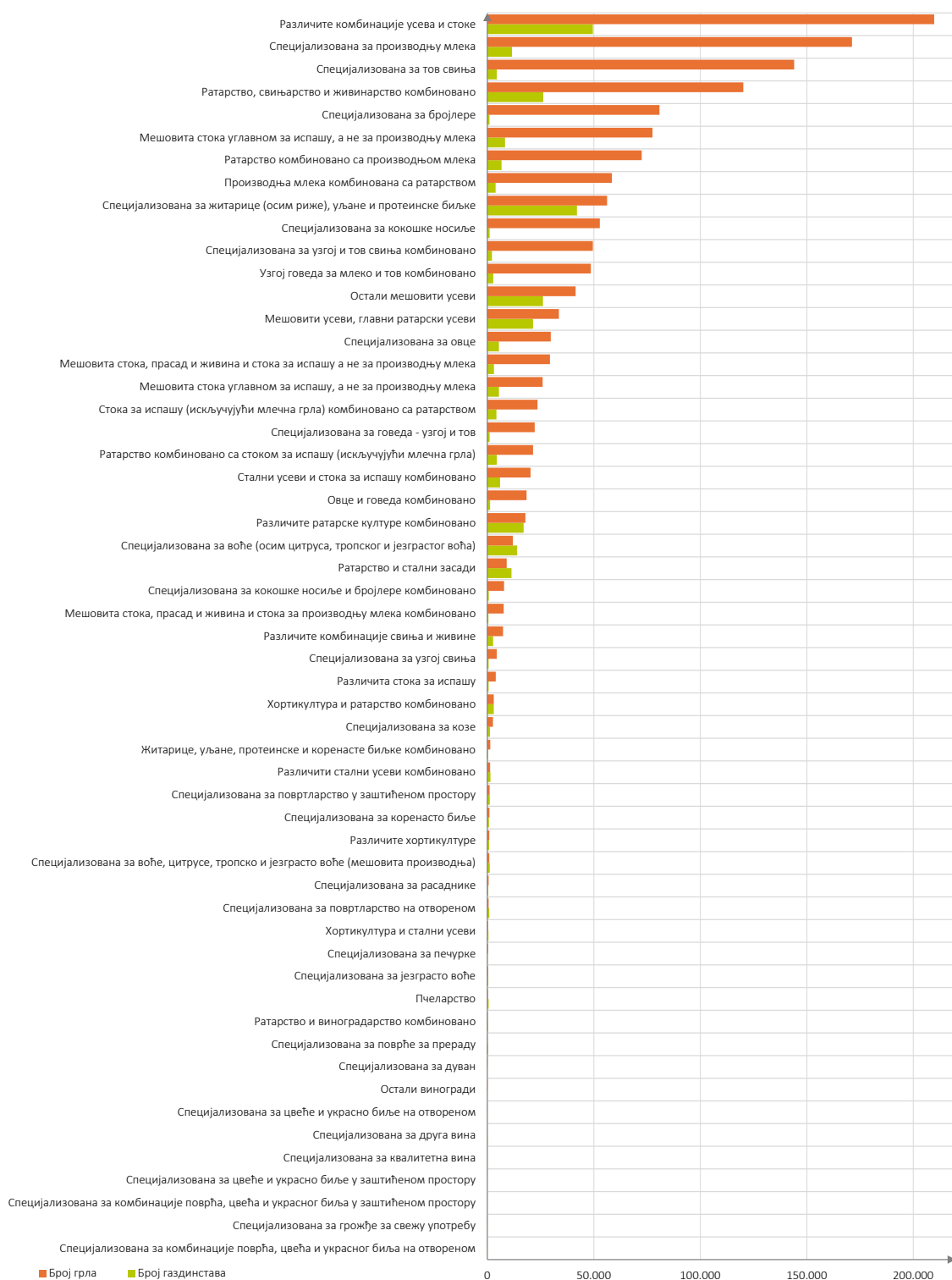
Потпуне и делимичне вертикалне интеграције у ланцима снабдевања меса јесу добре праксе, али постоји још пуно простора и за вертикалну координацију између учесника на различитим нивоима ланаца вредности. Пракса из развијених земаља показује да је изградња задруга на принципима традиционалних задруга или „задруга нове генерације“, где су прерађивачки капацитети, а понекада и тржишни, у потпуном власништву пољопривредних газдинстава, добра основа за интеграцију учесника ланаца вредности.

Мере аграрне политике усмерене на сточарска газдинства не могу бити ефикасне уколико се доносе без сагледавања стања у целокупним ланцима вредности хране. Обезбеђивање дугорочне стабилности и поверења пољопривредника са другим учесницима у ланцима вредности мора бити приоритет. Наравно, то је немогуће без подизања транспарентности и изградње фер односа. Због тога, неопходно је обезбедити институционално праћење економског стања у свим карикама ланца вредности производа сточарске производње и њихових прерађевина. Тек у таквом окружењу могуће је остварити дијалог учесника на свим нивоима ланаца вредности млека, меса, јаја и меда. На бази знања о економској ситуацији на свим нивоима у ланцу вредности могу се доносити мерљиве и ефикасне мере аграрне политике. Поред тога, заштита домаћег тржишта од нелојалне иностране конкуренције требало би да буде ефикаснија, како би домаћа пољопривредна газдинства имала довољно времена за инвестиције у проширење капацитета и унапређење производних процеса. Раст производње би омогућио постизање самодовољности са прехранбеним производима анималног порекла на домаћем тржишту, као и додатне приходе са међународног тржишта.

12

ПРИЛОГ

Граф. 1а. Број условних грла стоке и газдинстава према типу производње у Републици Србији, 2023.

Табела 1а. Број условних грла стоке и газдинстава према типу производње на подручју Србија – север, 2023.

Р.б.	Тип производње	Број грла	Број газдинстава
1	Специјализована за тов свиња	93.574	2.258
2	Ратарство, свињарство и живинарство комбиновано	80.699	6.916
3	Специјализована за производњу млека	56.573	1.719
4	Специјализована за бројлере	49.757	543
5	Специјализована за житарице (осим риже), уљане и протеинске биљке	43.548	27.480
6	Ратарство комбиновано са производњом млека	39.752	1.652
7	Производња млека комбинована са ратарством	36.733	1.247
8	Специјализована за узгој и тов свиња комбиновано	35.226	942
9	Различите комбинације усева и стоке	25.831	4.438
10	Специјализована за кокошке носиље	25.279	534
11	Узгој говеда за млеко и тов комбиновано	13.602	328
12	Ратарство комбиновано са стоком за испашу (искључујући млечна грла)	13.004	1.194
13	Мешовита стока, прасад и живина и стока за испашу а не за производњу млека	12.226	677
14	Мешовита стока углавном за испашу, а не за производњу млека	11.037	689
15	Стока за испашу (искључујући млечна грла) комбиновано са ратарством	10.428	870
16	Специјализована за овце	8.992	918
17	Различите ратарске културе комбиновано	8.226	3.473
18	Специјализована за говеда - узгој и тов	8.113	289
19	Мешовити усеви, главни ратарски усеви	6.949	2.110
20	Мешовита стока углавном за испашу, а не за производњу млека	4.738	680
21	Различите комбинације свиња и живине	3.447	1.101
22	Остали мешовити усеви	2.887	1.285
23	Специјализована за узгој свиња	2.178	251
24	Овце и говеда комбиновано	1.794	54
25	Специјализована за кокошке носиље и бројлере комбиновано	1.524	413
26	Житарице, уљане, протеинске и коренасте биљке комбиновано	1.244	157
27	Мешовита стока, прасад и живина и стока за производњу млека комбиновано	1.236	63
28	Специјализована за воће (осим цитруса, тропског и језграстог воћа)	1.210	1.417
29	Ратарство и стални засади	1.202	1.034
30	Различита стока за испашу	1.013	86
31	Хортикултура и ратарство комбиновано	922	644
32	Специјализована за козе	707	356
33	Стални усеви и стока за испашу комбиновано	658	139
34	Специјализована за повртларство на отвореном	251	283

Табела 1а. Број условних грла стоке и газдинстава према типу производње на подручју Србија – север, 2023. (наставак)

Р.б.	Тип производње	Број грла	Број газдинстава
35	Специјализована за повртларство у заштићеном простору	224	199
36	Различите хортикултуре	113	75
37	Пчеларство	105	232
38	Специјализована за коренасто биље	90	87
39	Специјализована за дуван	88	58
40	Специјализована за воће, цитрусе, тропско и језгасто воће (мешовита производња)	84	101
41	Специјализована за поврће за прераду	70	188
42	Специјализована за језгасто воће	66	108
43	Различити стални усеви комбиновано	64	74
44	Специјализована за расаднике	41	21
45	Хортикултура и стални усеви	26	58
46	Ратарство и виноградарство комбиновано	23	32
47	Специјализована за друга вина	11	24
48	Специјализована за цвеће и украсно биље у заштићеном простору	9	17
49	Специјализована за цвеће и украсно биље на отвореном	6	18
50	Специјализована за комбинације поврћа, цвећа и украсног биља у заштићеном простору	4	4
51	Специјализована за печурке	4	7
52	Специјализована за квалитетна вина	3	4
53	Специјализована за грозђе за свежу употребу	3	7
54	Специјализована за комбинације поврћа, цвећа и украсног биља на отвореном	1	2
55	Остали виногради	0	2

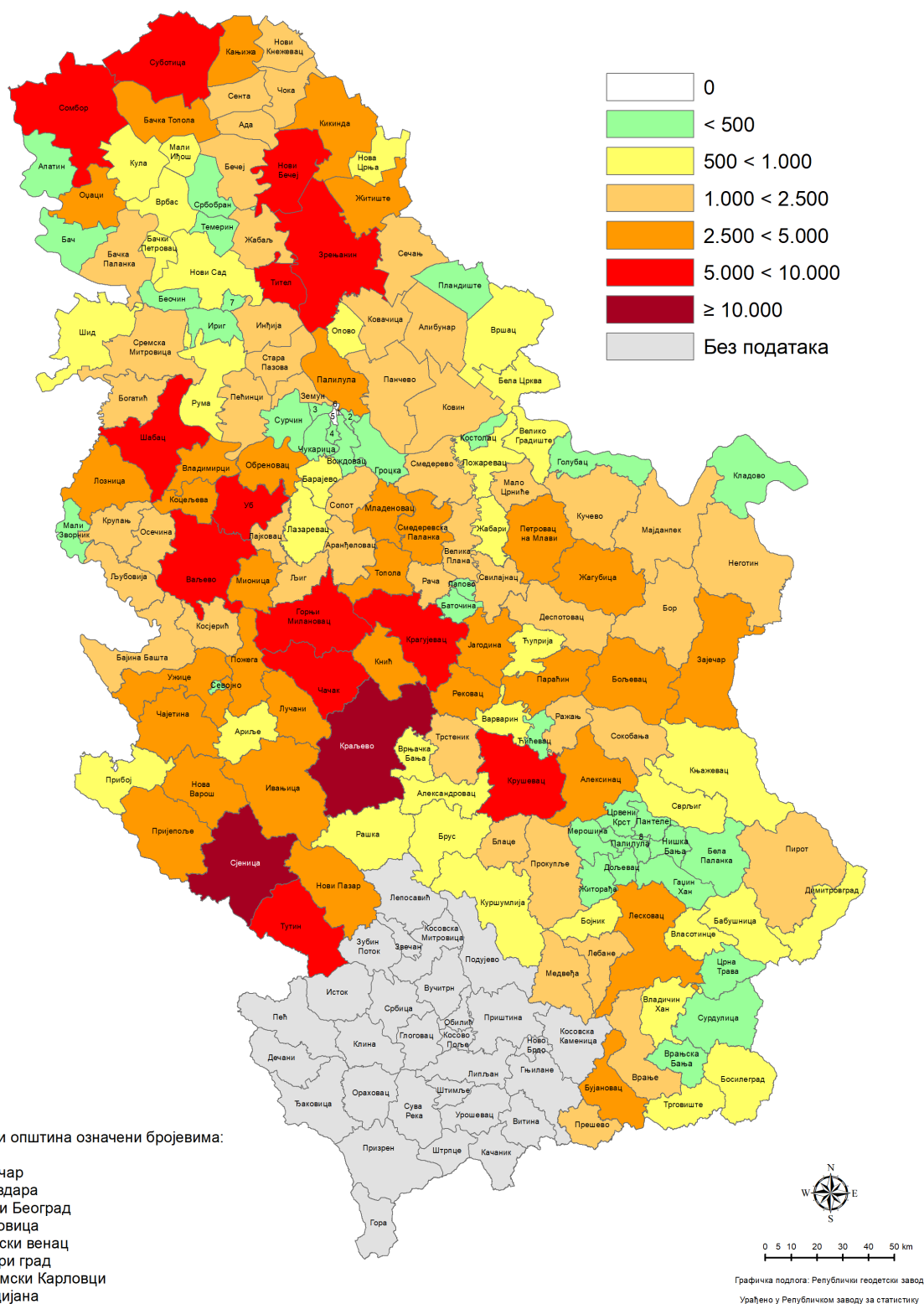
Табела 2а. Број условних грла стоке и газдинстава према типу производње на подручју Србија – југ, 2023.

Р.б.	Тип производње	Број грла	Број газдинстава
1	Различите комбинације усева и стоке	183.946	45.050
2	Специјализована за производњу млека	114.607	9.839
3	Мешовита стока углавном за испашу, а не за производњу млека	66.504	7.614
4	Специјализована за тов свиња	50.497	2.143
5	Ратарство, свињарство и живинарство комбиновано	39.469	19.337
6	Остали мешовити усеви	38.554	24.797
7	Узгој говеда за млеко и тов комбиновано	34.990	2.407
8	Ратарство комбиновано са производњом млека	32.741	4.987
9	Специјализована за бројлере	31.013	436
10	Специјализована за кокошке носиље	27.545	550
11	Мешовити усеви, главни ратарски усеви	26.641	19.311
12	Производња млека комбинована са ратарством	21.757	2.624
13	Мешовита стока углавном за испашу, а не за производњу млека	21.198	4.718
14	Специјализована за овце	20.764	4.474
15	Стални усеви и стока за испашу комбиновано	19.631	5.810
16	Мешовита стока, прасад и живина и стока за испашу а не за производњу млека	17.135	2.373
17	Овце и говеда комбиновано	16.617	1.209
18	Специјализована за узгој и тов свиња комбиновано	14.318	1.210
19	Специјализована за говеда - узгој и тов	14.103	747
20	Стока за испашу (искључујући млечна грла) комбиновано са ратарством	13.083	3.353
21	Специјализована за житарице (осим риже), уљане и протеинске биљке	12.641	14.538
22	Специјализована за воће (осим цитруса, тропског и језграстог воћа)	10.770	12.521
23	Различите ратарске културе комбиновано	9.638	13.548
24	Ратарство комбиновано са стоком за испашу (искључујући млечна грла)	8.398	3.199
25	Ратарство и стални засади	7.897	10.288
26	Мешовита стока, прасад и живина и стока за производњу млека комбиновано	6.460	432
27	Специјализована за кокошке носиље и бројлере комбиновано	6.292	212
28	Различите комбинације свиња и живине	3.898	1.560
29	Различита стока за испашу	2.894	513
30	Специјализована за узгој свиња	2.204	335
31	Хортикултура и ратарство комбиновано	2.046	2.352
32	Специјализована за козе	1.931	887
33	Различити стални усеви комбиновано	1.217	1.338

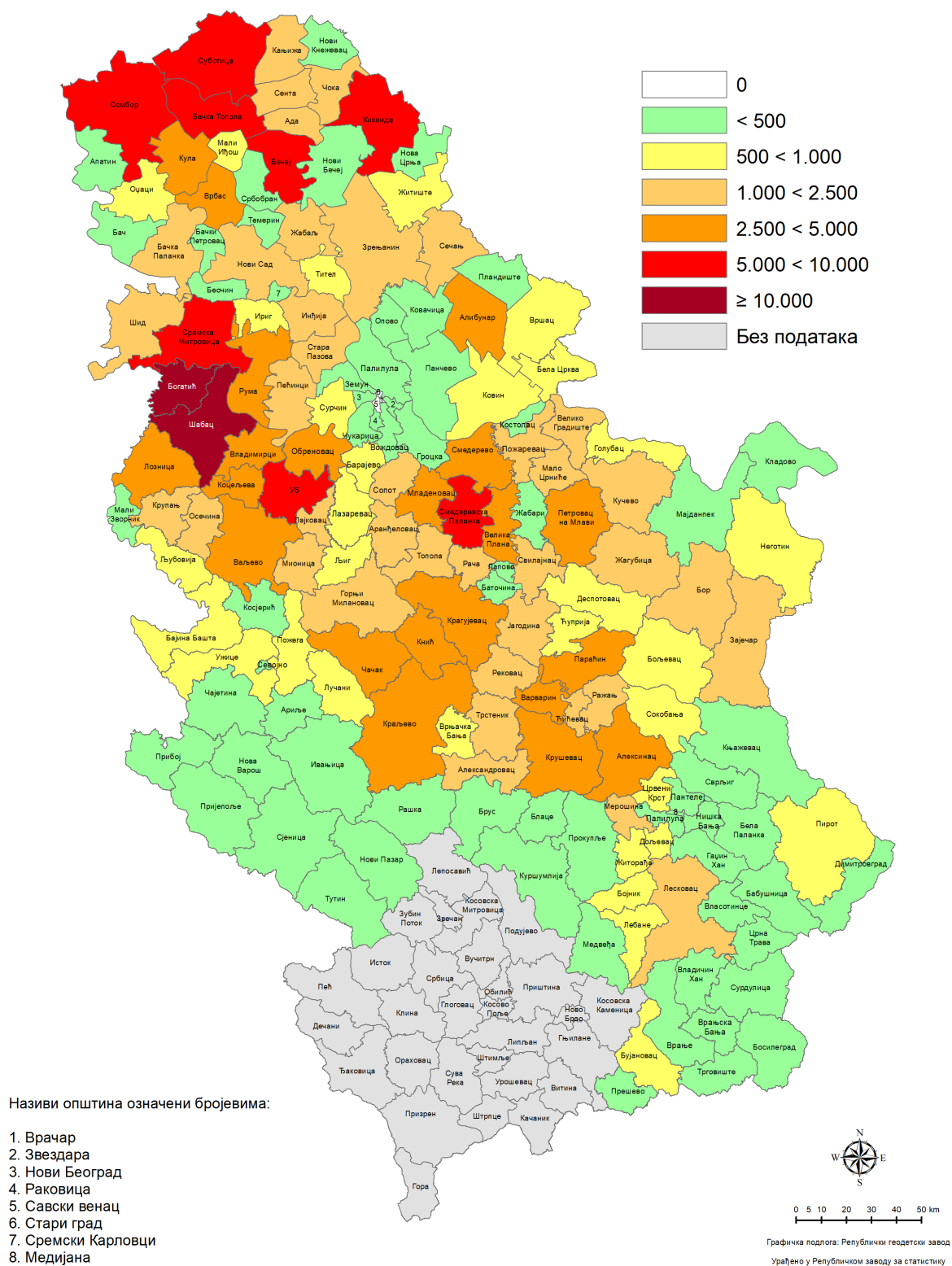
Табела 2а. Број условних грла стоке и газдинстава према типу производње на подручју Србија – југ, 2023. (наставак)

Р.б.	Тип производње	Број грла	Број газдинстава
34	Специјализована за коренасто биље	861	627
35	Специјализована за воће, цитрусе, тропско и језграсто воће (мешовита производња)	841	1.042
36	Специјализована за повртларство у заштићеном простору	820	898
37	Различите хортикултуре	816	760
38	Специјализована за расаднике	570	423
39	Специјализована за печурке	358	138
40	Специјализована за повртларство на отвореном	357	590
41	Хортикултура и стални усеви	339	458
42	Специјализована за језграсто воће	251	346
43	Пчеларство	169	376
44	Ратарство и виноградарство комбиновано	154	336
45	Житарице, уљане, протеинске и коренасте биљке комбиновано	127	197
46	Остали виногради	80	68
47	Специјализована за поврће за прераду	64	200
48	Специјализована за цвеће и украсно биље на отвореном	58	49
49	Специјализована за друга вина	36	85
50	Специјализована за квалитетна вина	34	42
51	Специјализована за цвеће и украсно биље у заштићеном простору	28	29
52	Специјализована за комбинације поврћа, цвећа и украсног биља у заштићеном простору	20	13
53	Специјализована за дуван	18	11
54	Специјализована за грожђе за свежу употребу	11	32
55	Специјализована за комбинације поврћа, цвећа и украсног биља на отвореном	2	4

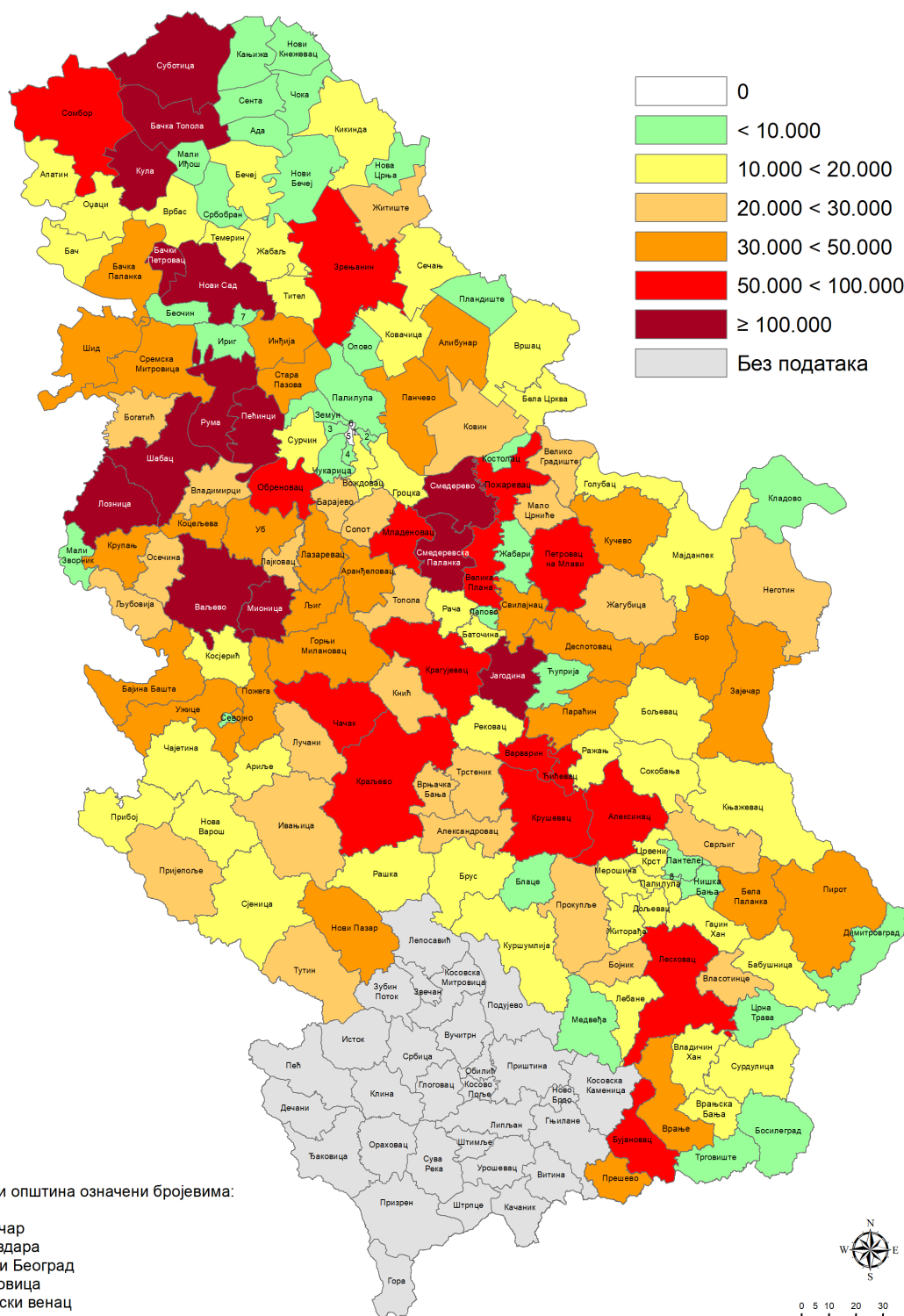
Карта 1а. Број крава по општинама у Републици Србији, 2023.

Карта 2а. Број крмача по општинама у Републици Србији, 2023.

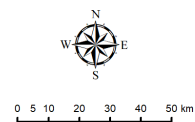

Карта 3а. Број кокошки носиља по општинама у Републици Србији, 2023.

Називи општина означени бројевима:

1. Врачар
2. Звездара
3. Нови Београд
4. Раковица
5. Савски венац
6. Стари град
7. Сремски Карловци
8. Медијана

Графичка подлога: Републички геодетски завод
Урађено у Републичком заводу за статистику

ЛИТЕРАТУРА:

1. Corsi, A.; Frontuto, V.; Novelli, S. What Drives Farm Structural Change? An Analysis of Economic, Demographic and Succession Factors. *Agriculture* 2021, *11*, 438. <https://doi.org/10.3390/agriculture11050438>
2. Dapper K., Tang L. (2013). California dairy statistics – Annual 2013, Sacramento, USA.
3. Davidova S., Bailey A., Dwier J., Erjavec E., Gorton M., Thompson K. (2013): Semi-subsistence farming – value and direction of development, European parliament, Directorate general for internal policies, Brussels, [http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/IPOL-AGRI_ET\(2013\)495861_EN.pdf](http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/495861/IPOL-AGRI_ET(2013)495861_EN.pdf)
4. EC (2013). Structure and dynamics of EU farms: changes, trends and policy relevance, http://ec.europa.eu/agriculture/rural-area-economics/briefs/index_en.htm
5. Enesei, Dorner, B., (1926). Pig farming in Hungary. Director-general for economic affairs of the kingdom of Hungary, Budapest.
6. European Commission, Farm sustainability data network (2024). FSDN Methodology, https://agriculture.ec.europa.eu/data-and-analysis/farm-structures-and-economics/fsdn_en
7. Eurostat (2023). EU farms: 5.3 million fewer in 2020 than in 2005. News articles, 3. April 2023. <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20230403-2>
8. Eurostat (2024). База података, <https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser>
9. Faostat (2024). База података, <http://faostat.fao.org/>
10. Gale, F., Kee, J., & Huang, J. (2023). How China's African swine fever outbreaks affected global pork markets (Report No. ERR-326). U.S. Department of Agriculture, Economic Research Service. <https://doi.org/10.32747/2023.8134360.ers>
11. Goss S., Howells J., Luijckx M., Hopic S., Popovic R., Jovanovic Z. (2010): Dairy sector study for IPARD programme Republic of Serbia, Cardno Agrisystems Consortium, Oxfordshire, UK.
12. Harvey, F. (2021). Fewer, bigger, more intensive: EU vows to stem drastic loss of small farms. The Guardian 24.5.2021. <https://www.theguardian.com/environment/2021/may/24/fewer-bigger-more-intensive-eu-vows-to-stem-drastic-loss-of-small-farms>
13. Herrero, M., Grace, D., Njuki, J., Johnson, N., Enahoro, D., Silvestri, S., Rufino, M., C. (2013). The roles of livestock in developing countries. *Animal*, *7*, 3-18. <http://www.fao.org/europe/agrarian-structures-initiative/en/>
14. Kay R., Edwards W., Duffy P. (2015). Farm Management, McGraw Hill, New York.
15. LIC, DairyNZ (2012). New Zealand Dairy statistics 2011-12, Hamilton, New Zealand.
16. Lowder, S., K., et al. (2019). Farms, family farms, farmland distribution and farm labour: What do we know today? Food and Agriculture Organization (FAO) agricultural economics working paper 19-08, November 2019.
17. Popović R. (2008). Dairy chain analysis – The case of Serbian market, *Strategic management*, vol. 13, no. 1, page 65-69.
18. Popović R. (2009). Dairy sector development in Serbia, in ed. Peters K., Rozstalnyy A., "Dairy sector development in Central and Eastern Europe", FAO i Humboldt University Berlin, str. 46-60, Rome.
19. Popović R. (2013). Economic efficiency of dairy farms with intensive and grazing production systems, Book of proceedings the Seminar: Agriculture and rural development - challenges of transition and integration processes, Belgrade September 26-28, 2013, page 205-213.

20. Popović R. (2013). Processors driven integration of small farmers into value chains in Republic of Serbia, FAO Regional Office for Europe and Central Asia, Budapest.
21. Popović R. (2014). Structure of farms with livestock enterprises and its importance for agricultural policy, Book of proceedings the Conference: Utilisation of the Census of Agriculture 2012 data in analysing status of agriculture and agricultural policy making in the Republic of Serbia, Subotica May 28-30 2014, page 325-339.
22. Popović R., Knežević M. (2012). Sustainability of dairy farming systems in Central Serbia, Thematic Proceedings, "Sustainable Agriculture and Rural Development in Terms of the Republic of Serbia Strategy Goals Realization Within the Danube Region - preservation of rural values," International Scientific Meeting, December 6-8, 2012, Tara, Serbia.
23. Rohnen-Thielen E. (2008). From grass to glass; a look at dairy chain, Eurostat statistics in focus, Luxemburg. http://s3.amazonaws.com/zanran_storage/www.eds-destatis.de/ContentPages/43547791.pdf
24. Rossi, R. (2022). Small farms' role in the EU food system. European Parliamentary Research Service, Brussels.
25. Son, M., Richadr, J., Lambert, M., D. (2022). U.S. Dairy Farm Transition and Exits, 1987–2017. Journal of Agricultural and Applied Economics, 54, 242–261 doi:10.1017/aae.2022.1
26. Stanton, Bernard F. (1990) : Changes in Farm Size and Structure in American Agriculture in the Twentieth Century, Staff Paper, No. SP 90-08, Cornell University, Charles H. Dyson School of Applied Economics and Management, Ithaca, NY, <https://doi.org/10.22004/ag.econ.121535>
27. Еуростат, (2023). EU farms: 5.3 million fewer in 2020 than in 2005. Доступно на: <https://ec.europa.eu/eurostat/web/products-eurostat-news/-/ddn-20230403-2>
28. Еуростат, (2024). Statistic explained. Agri-environmental indicator - livestock patterns. Доступно на: https://ec.europa.eu/eurostat/statistics-explained/index.php?title=Agri-environmental_indicator_-_livestock_patterns
29. Крстић Б., Лучић Ђ. (2000). Организација и економика производње и прераде сточних производа, Пољопривредни факултет Нови Сад.
30. Перутнина Птуј (2024). Вести. <https://www.perutnina.com/rs/sr/vesti/>
31. Поповић Р. (2006). Профитабилност производње крављег млека у Војводини, докторска дисертација, Универзитет у Новом Саду, Економски факултет у Суботици.
32. Поповић Р. (2007). Рурални развој и пољопривредна газдинства, поглавље у монографији: Научимо планирати, Радио Суботица, Економски факултет Суботица, Министарство пољопривреде, шумарства и водопривреде, Суботица, страна 19-23.
33. Поповић Р., Кнежевић М. (2011). Приступи мерењу одрживости производње млека, Прехрамбена индустрија – Млеко и млечни производи, вол. 22, број 1, страна 42-46, Савез хемичара и технолога, Београд.
34. Поповић Р., Кнежевић М., Тошин М. (2011). Одрживост пољопривредних газдинстава - приступи мерењу, Економика пољопривреде Вол. 58, специјални број 1, књига 1, страна 187-192.
35. Поповић Р., Кнежевић М., Штавланин Б. (2010). Развој тржишта основних сточарских производа у Србији у контексту европских интеграција, објављено у ед. Шеварлић М., Томић Д., "Агропривреда Србије и европске интеграције", Друштво аграрних економиста Србије, Београд, страна 103 – 114.
36. Поповић, Р. (2014). Попис пољопривреде 2012, Сточарство у Републици Србији. Републички завод за статистику, Београд.

37. Републички завод за статистику, (2013). Попис пољопривреде 2012, Пољопривреда у Републици Србији, Књига 1 и 2, Београд.
38. Републички завод за статистику, (2024). Брошура Попис пољопривреде 2023, <https://popispoljoprivrede.stat.gov.rs/sr-cyrl/brosura/>
39. Републички завод за статистику, Република Србија (2024). База података пољопривреда, шумарство и рибарство, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/1300010203?languageCode=sr-Cyrl>
40. Републички завод за статистику, (2024). Економски рачуни пољопривреде у Републици Србији 2013 – 2023. <https://www.stat.gov.rs/oblasti/nacionalni-racuni/ekonomski-racuni-poljoprivrede/>
41. Републички завод за статистику, (2024). Трендови IV квартал 2023, <https://www.stat.gov.rs/sr-cyrl/publikacije/publication/?p=15692&tip=8>
42. Савезни завод за статистику (1962). Попис пољопривреде 1960, Књига 1 и 2.
43. Тар, Д., Поповић, Р., Дулић, Марковић, И., Живков, Г., Теофиловић, Ђ., Столица, Д., Пауновић, Ф. (2020). Секторска анализа производње и прераде млека у Републици Србији - за потребе ИПАРД 3 програмирања, SEEDDEV, 1-92, Београд, доступно на: <http://www.minpolj.gov.rs/wp-content/uploads/datoteke/IPARD/Sektorska%20analiza%20MLEKO.pdf?script=lat>

Одсек за комуникацију и информисање
Тел.: 011/24-01-284
Имејл: stat@stat.gov.rs

Библиотека
Тел.: 011/24-12-922, лок. 408
Имејл: biblioteka@stat.gov.rs

Број страна: 74
Тираж: 50
Периодика излажења: повремено

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

631.11:636(497.11)"2012/2023"(083.41)

ПОПОВИЋ, Раде, 1971-

Попис пољопривреде 2023. Пољопривредна
газдинства са сточарском производњом у Србији :
стање и перспектива / Раде Поповић ; [израда карата
Милутин Раденковић, Алекса Стевановић]. - Београд :
Републички завод за статистику, 2025 (Београд :
Републички завод за статистику). - 74 стр. : табеле ; 30
cm

Тираж 50. - Стр. 3: Предговор / Бранко Јосиповић. -
Библиографија: стр. 72-74. - Summary.

ISBN 978-86-6161-277-0

а) Пољопривредна газдинства -- Сточарство -- Србија
-- 2012-2023 -- Статистика

COBISS.SR-ID 163910921

ПОЉОПРИВРЕДНА ГАЗДИНСТВА СА СТОЧАРСКОМ
ПРОИЗВОДЊОМ У СРБИЈИ - СТАЊЕ И ПЕРСПЕКТИВА